

Zpráva a
naučení o
kazatelství

Jan Amos
Komenský

ZPRÁVA A NAUČENÍ O KAZATELSTVÍ

JAN AMOS KOMENSKÝ

Zpráva a naučení o kazatelství by Jan Amos Komenský is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License, except where otherwise noted.

Obsah

Napomenutí k služebníkům církve, zvláště v nynějším času	vii
Suma kazatelského umění	xi
Díl první	1
<i>O hojnosti věcí a řeči</i>	
Díl druhý	27
<i>O spořádanosti kázání</i>	
Díl třetí	71
<i>O líbeznosti kázání</i>	
Díl čtvrtý	83
<i>O mocnosti a pronikavosti kázání</i>	
Appendix	97

Napomenutí k služebníkům církve, zvláště v nynějším času

Jotam onen (Soud. 9, 7) k Sichemským, bratřím a krajanům svým, mluvě, řekl: „Slyšte mne a uslyší vás Bůh.“ I já vás všechněch, boží služebníci, evangelium svatého hlásatelé a moji v Kristu milí bratři a otcové, spoludělníci díla Páně, nejprv a především prosím, slyšte mne a uslyší vás Bůh. Prosím ještě, a prosím pro lásku Kristovu, poslechněte mne a přijměte důvěrně. Nebo jest věc k poučnému vzdělání a k slávě boží přináležející.

Víte o tom, co Písmo dí, že milujícím Boha všechny věci napomáhají k dobrému (Řím. 8), těm totiž, kteří všeho, což Bůh dělá, k dobrému užiti se snažují. A protož i náš nyní přítomný žalostný způsob, v kterém sebe vidíme postavené, k dobrému nám přijítí můž, budeme-li milující Boha; což, ač Bůh nám nejlépe ví, jak působiti, i nám však mysliti jest povinné, jak a k čemu bychom přítomného svého vyhnání, pokrývání a koutkování, a tak *invito et ingrato hoc otio nostro* užiti mohli. O čemž já zdání své pověděti chci otevřeně, protože mne Bůh nutí; a v kom živá láska Kristova bude, v kom k Bohu a slovu jeho milost, v kom žádost vzdělání církve a spasení lidského, ten téhož ducha bude nyní. Prosím ještě, důvěrně mne přijměte; láska k vám a dílu božímú nutí mne, nemohu mlčeti, bych sobě pak toho mnohými prosbami, naříkáním i slzami na vás dobývati měl, abyste v té částce totěž se mnou smýšleli; mohu-li jen posloužiti k tomu, nepřestanu.

„Když se soudové tvoji na zemi konají, Hospodine, tehďáž se obyvatelé země učí spravedlnosti,“ dí Prorok (Izaiáš 26, 9). Protož poněvadž i při nás divné soudy své koná Pán Bůh, slušné jest, abychom otvírali oči a prohlédali, jak se učiti spravedlnosti. Povinné tedy, bratří v Kristu milí, býti soudím, abychom nyní, obzvláště v této boží kázni jsouce, rozpomínali se na toto tré:

1. Kdo jsme byli a jaké naše povolání?
2. Kdo jsme již a jaký náš způsob?
3. Co napotom činiti?

To, k čemu jsme někdy povoláni byli, jest náměstenství Kristovo, a na místě

viii Zpráva a naučení o kazatelství

Kristové prositi lidi, aby se smířili s Bohem (2 Kor. 5, 20), a býti šafáři tajemství božích a jimi jako hřivnou těžeti (1 Kor. 4, 1; Mat. 25), jak kdo nejužitečněji můž, se snažovati, a tak dílo kazatelů konati (2 Tim. 4, 5). Kteréz povolání naše, kazatelství, není jako jiný v světě obchod a řemeslo, to jest zisku hledání a roboty odbývání, aneb na druhou stranu potřásání kadeřů neb provozování vášní a libostí, aneb něco podobného jako lidských věcí běžné konání. Ale jest většího cosi, důstojnějšího a hroznějšího, než zlý jazyk pověděti může: na místě božím státi, věci ne své neb anjelské, než Boha samého za mandáty lidem vyhlašovati. K čemuž jistě žádnému jinák přistupovati nesluší než s hrůzou jako Mojžíš, kterýž od Boha k lidu mluvití maje, řekl: „Lekl jsem se, až se třesu.“ A mysliti sluší, aby slovo boží skrze nás vynášené tím, čímž býti má, bylo, jmenovitě mocí boží a mečem pronikavým, na obě strany ostrým, prostupujícím srdce lidská až do kostí a mozka; abychom nečinili jako farizejové, lenivé řeči vylévající, ale jako moc umění božího mající.

Toho povinen bývá každý služebník jak modlitbami, tak i pilnou práci hledati, a to proto:

1. Že boží přísná pohružka jest: Zlořečený, kdož dílo boží dělá lstivě (Jer. 48). Lstivě dílo boží dělati jest dělati lenivě. Nebo se hned dokládá: Zlořečený, kdo zdržuje meč svůj od krve (v. 10). Slovo boží jest meč ten boží nabroušený proti nepřítelům slávy jeho: my pak, kterýmž svěřil slovo své, jsme pošva toho božího meče. Protož kdo ho jadrně neužívá a nebrousí, ale zdržuje a tím zdržováním jej v sobě k tuposti a zezání přivodí, zlořečený jest.
2. Naproti tomu pěkné jest zaslíbení boží: Kdo jest věrný v mále, nad mnohým ustanovím jej. Item: Kdo má, tomu bude dáno (Luk. 19). To jest: Kdo hřivny své pilně užívá, rozmnožuje v něm Pán Bůh dary své a nad ním milosrdenství své.
3. Příklad apoštolů k těmž vede, kteří ač dary hojné měli, je však při sobě rozmnožovati velmi pilně se snažovali. Svatý Pavel k Timoteovi tak píše: Rozněčuj v sobě dar boží, kterýž jest dán (2 Tim. 1, 6). A opět: Nezanedbávej daru, kterýž dán (2 Tim. 1, 6). A opět: Nezanedbávej daru, kterýž jest v tobě. O tom přemýšluj, v tom buď ustavičně, ať jest prospěch tvůj znám všem. Buď pilen sebe i čítání, v tom trvej (1 Tim. 4, 14. 15).
4. Příklad řečníků světských, nýbrž všakých řemeslníků, z nichž každý, oddada se k svému obchodu, myslí na to, aby ne

Napomenutí k služebníkům církve, zvláště v nynějším času ix

hůmplířem nějakým, ale mistrem byl a za to procházeti mohl. Ale tutoť Kristovo nařikání na nedbanlivost synů světa místo své má.

5. Nelze jinak užitečně konati díla božího, nebo Kristus dí: „Každý umělý učitel v království božím vynáší z pokladů svého staré i nové věci“ (Mat. 13, 52). A poněvadž jím poručeno jest stavěti, bořiti, štěpovati, pléniti, mečem slova nepřátely tříbiti (Jer. 1, 10), musejíť se nejprv tomu svému umění naučiti. Nebo jak tesař stavěti bude, nenaučí-li se? Jak zahradník štěpovati, nevyšetří-li sobě prv všech případností? Jak fechtýř bez vyzobření prvé grifům meče užívati bude? Protož svatý Pavel dí, že služebník církve zmocněný býti musí v umění božím, aby i napomínati mohl, i odporující přemáhati.

6. Nečiní-li toho kdo, neužitečný bude. „Vztahl-li by kdo ruku k pluhu,“ dí Kristus, „a ohledal se za se“ (totiž rozmařile dílo boží dělal), „není způsobilý k království božímu“ (Luk. 9). A k lenivému laodicenskému sboru správci dí: „Poněvadž nejsi ani studený, ani horký, než vlažný, vyvrhnu tě z ust svých“ (Zjev. 3, 16).

Veliké, tedy, slavné, důstojné a náramné pilnosti potřebující jest kazatelské umění, k němuž jsme povoláni.

Ale copak se to stalo, že nám práce naše kazatelské všechněm témeř Pán Bůh zastavil? Ohledati toho bedlivě sluší. Porozumívá se pak z Zjevení svatému Janovi učiněného, proč Bůh svícny služebníků pohybuje z místa jejich, jmenovitě pro opuštění lásky a bedlivosti v povolání (Zjev. 2, 5). A protož ulekněmež se všickni a ne za jiné mějme, než že pro nehodnost naši námi zmítá Pán Bůh náš tak, jakž hrozil skrze Proroka, že pastýřům těm, kteříž nepasou stáda, zastaví pasení (Ezech. 34).

Toho pak k tomu užiti sluší, abychom pilně soudíce, v čem neživě konána povinnost naše, potom se napravovati hleděli, jmenovitě obnovovati se v pobožnosti na příklad jiným, krotiti modlitbami hněv boží a rozněcovati v sobě nad jiné časy dary boží: tak abychom, propustí-li nás Pán Bůh zase z areštu tohoto a k místům našim navrátí, tím hodněji, horlivěji a užitečněji úřad kazatelský konati mohli. Jakož věříme, že se milosrdenstvím svým k církvi své zase navrátí Pán Bůh a že žeň mnohá bude, kdyby jen ženců hodných dosti bylo. Nezávidiž tedy sebe žádný církvi boží; staří i mladí na to myslme, aby nás Bůh a církve co nejlépe užila; každý se snažuj jako vypulovaná střela býti, schovaná v tůlu božím, kteréž by k střelení na

x Zpráva a naučení o kazatelství

neprátely slávy své užívati kdykoli mohl Pán Bůh. K čemůž sobě i jiným pro slávu boží napomoci jsa žádostiv, to, v čemž jsem posavad několik let pracoval, vystihnouti chtěje fundament toho řečnictví a řemeslnictví božího (kazatelství), nyní jsem, jak jsem uměl, v sumu pojal a na papír uvedl, žádnému se tím za mistra, než všechněm za spolnučedníka vystavuje: nebo všickni se vždycky čemu učiti máme. A dalť by Bůh, abychom všickni my, Kristovi služebníci, nic nebyli než jako hromádka ruk vše jedna druhou umývající; ani závist, ani ostýchavost tuto by místa míti neměla. Umí-li kdo co, rád jiným ukázati má a vinšovati, aby nejen jiní totéž co on, ale tisíckrát nad to uměli. Neumí-li kdo co, přiučiti by se rád měl, by od dítěte bylo, a poděkovati Pánu Bohu. Není haňba učiti se, než neuměti a nechtíti se učiti. A protož kdo učiti se žádostiv jest, s tím se i tuto spoděluji; komu se Pak zdá, že již umí, co uměti má, a dalšího vedlé jiných se cvičení nepotřebuje, ten nech ať užívá smyslu svého, nezapomínaje však na to, co Důch boží dí, že zdá-li se komu, že již něco umí, ten ještě nic neumí, jak by uměti měl, ale domnělá jej známost nadýmá (1 Kor. 8). A nedělá-li díla božího lstivě, ať se v tom opatří. Láska neumí než vzdělání hledati svého i jiných: kteráž aby rozlita byla v srdcích našich, způsobí to Bůh pro jméno své! Amen.

(Léta Páně 1651)

J.(an) A.(mos) K.(omenský)

Suma kazatelského umění

Kazatele cíl a povinnost jest učiti lidi cestě boží (Mat. 22, 16), vysvětlovati tajemství víry (1 Tim. 3, 9), ponoukati k dobrému, trestati ve zlém, žehradi na urputné (2 Tim. 4, 2), napomínati nedbalých a přemáhati odporující (Tit. 1, 9). To pak vše, má-li se díti užitečně, musí se díti světle (Žal. 119, 105; Abak. 2, 2; Isai. 50, 4), líbě (Žal. 119, 103; Luk. 4, 2; 2 Kor. 4, 2), mocně (Izai. 49, 2; Žid. 4, 12; Mat. 7, 29).

Světle. Aby posluchač všecko jako před očima vymalované sobě maje, zřetelně pochopiti a spatrovati se mohl.

Líbě. Aby v poslouchání bez tesknosti zdržán býti mohl.

Mocně. Aby nejen uši lektány, ale hned srdce jímána a ku poslušenství Bohu sklonována byla. Takže trému tomu kazatel se naučiti musí: 1. srommittedlně věci boží uměti přednáseti, 2. líbezně a příjemně je vypravovati uměti, 3. uměti sekty dobývati.

Toho pak žádný konati moci nebude, jediné leč prvé hojnost věcí a řeči míti bude, aby užitečné z čeho vybírati měl. Takže čtyry budou částky kázatelského umění: 1. hojnost, 2. světlost, 3. líbeznost, 4. mocnost.

Hojnost		rozličnosti	
Světlost	záleží v	spořádanosti	věcí i řeči.
Líbeznost		ozdobnosti	
Mocnost		horlivosti	

Odkudž i této Zprávy čtyři dílové budou: v prvním se budeme učiti, kde hojnost a rozličnost věcí a řeči bráti; v druhém, jak je uměle pořádati; v třetím, čím a jak je uslechtilé okrášlovati; v posledním, čím a jak jím pronikavosti dodávati. Nebo ačkoli taková k kazatelství způsobnost a zásobnost boží v člověku dar jest, jest však dar lidské prozřetelnosti svěřený, kterýž jak modlitbami, tak náležitou pilností každému upřímnému církve služebníkn rozněcovati v sobě náleží (2 Tim. 1, 6). A od mužů osvícených jisté regule již vyšetřány jsou, jak, odkud kazatel hojnost věcí sobě nasbírati, jak je pěkně spořádati, jak a čím okrašlovati, jak a čím ostrosti přidávati může a má. Protož takovými pomocmi nezhrdati, ale jich vděčně, snázně a pobožně užívati náleží.

xii Zpráva a naučení o kazatelství

Že pak k každému užitečnému kázání čtvero to přináleží, trojím podobenstvím ukázati se to může:

1. Předně, že kdo dům stavěti chce, musí sobě nejprv materie s potřebu nashromážditi, dříví, kamení, cihel, vápna, hlíny, prken, šindelů, hřebíků, Potom rozdělí a vyzdvihne stěny, stropy, dveře, okna, střechu; potom přidává ozdob vnitř i zevnitř bílením, líčením, malováním, tařlováním atd.; naposledy potravami dům zachystaje, bydlí v něm.
2. Kdo bystré hody připraviti chce, musí nejprv míti dosti mouky, masa, octa, soli, piva, vína, vody. Potom se ty krmě mastí, solí, koření, sladí, octí, nby včas bylo. Naposledy pěkně se to s naležitou poctivostí hostům předkládá.
3. Prorok Ezechiel ukázanou sobě maje hromádku kostí suchých, nejprv jim spojení se poručil. Potom masu a žílám na nich zrůsti rozkázal a koží se potáhnouti; naposledy duchu života do nich vstoupiti.

Což umění kazatelského obrazem jest. Tak zajisté slovo boží v Písmě na hromadách ležící jest v částečkách svých povážené jako materie, z které se něco vyváděti musí. Toto proroci boží musejí nejprv rozbíratí, a co k čemu přináleží, pořádati; potom výklady svými vyplňovati a ušlechtilostí jako barvami přilíčovati: a naposledy duchem mocnosti jim jako života přidávati.

Díl první

O hojnosti věcí a řeči

Výmluvnosti církevní první jest základ, aby kazatel plnou hojnost měl i věcí i slov rozličných, tak aby obé (z toho) to z něho plynulo. Plnost věcí že má být i při tom, kdož jiné učí, ukazuje příklad onoho Elihu, kterýž řekl: „Pln jsem řečí, těsno ve mně duchu života mého“ (Jer. 32, 18), a Sirácha, kterýž řekl: „Ještě pomysle, vypravovati budu, nebo pln jsem jako měsíc na plně“ (Sir. 39, 26) i Kristův, o němž Prorok dí, že naplněn byl duchem moudrosti a rozumnosti (Iza. 11, 2) a že usta jeho podobná byla meči ostrému (Izai, 49, 2). I v té věci náměstkem Kristovým býti má kazatel, pokud možné, avšak plnosti jeho posluchači brali milost za milost (Jan 1, 16).

1. O hojnosti řeči

K hojnosti a hbitosti toto troje přináleží:

1.1 Býti v jazyku tom, kterýmž se káže, dobře zmocněným a všelijaké jeho pěkué phrases, přísloví a připovídky v dobré povědomosti míti.

1.2 Znáti způsob vykládání slov, jmenovitě skrze originací a konjugací, totiž odkud které slovo jde a jaká jiná z téhož kmene jdoucí okolo sebe má. Jako, že křesťané slovou od Krista, jako by se pravilo kristiané; svátost od svatosti, člověk od celého věka, totiž věčnost, k níž stvořen; kázati jest poroučeti, t. činiti vůli boží. Tak i cizí slova uměti vykládati: anjel že snamená posla, Mesiáš pomazanéno, -zance; církev lid Páně atd. Konjugací, jako Kristus, kristiti (nyní říkáme křtíti, křstiti), křest, křesťan, křesťanský atd., z čehož půjde, že křesťan ve jménu Kristovu pokřtěný a v něj jako v svůj kmen vštípený má po křesťansku, totiž kristovsku živ býti, z něhož život svůj a formu života i sílu běře.

1.3 Znáti způsob rozšiřování slov skrz

2 Zpráva a naučení o kazatelství

synonyma
epitheta
periphrases.

Synonymum jest tatáž věc vyznamenávající, jako meč, kord, tesák, šavle; item pěkný, krásný, ušlechtilý, bystrý, výtečný, sličný atd.; item Jcíš, Kristus, Pán, Vykupitel, Spasitel, Syn boží atd. Synonyma jsou proto, že kteréhokoli uživeš, jedna a táž věc se míní.

Epitheton pak jest slovičko jinému místo titule přidané, jako můž pěkný velice.

Periphrasis jest, když se místo jednoho slova celá věc klade, totiž vypsání té věci jinými slovy, jako kdybych, člověka jmenovati maje, řekl: Nejušlechtlejší ze všech tvorů, ten k nesmrtnosti stvořený a rozumem obdařený tvor atd. Perifrasis lecjaks udělati se může, jen aby se rozumělo, co se míní.

Příklad toho, jako i všcch následujících regulí, nech ať se ukáže na onom Krista promluvení (Jan 3, 16): Tak | Bůh | miloval | svět, | že Syna | svého jednorozeného | dal, | aby každý, kdož věří | v něho, | nezahynul, | ale | měl | život | věčný. |

1. 3. 1 Skrze synonyma. Tak Stvořitel | sobě | zalíbil | v hříšných, | že dítě své | jedinké | poslal, | aby všeliký (každý) | doufal v něho, | nebyl zatracen, | nýbrž | došel | slávy neskonalé.

1. 3. 2 Skrze epitheta. Tak náramně | věčný Bůh | horlivě zamiloval | bídný ten nehodný svět, | že nejmilejšího svého toho, právě jednorozeného. syna | rád dal, aby každý bez výminky, kdož jen v něho | srdečně věří, | nikoli nezahynul, | ale jistotně měl | život věčný

1. 3. 3 Skrze periphrasim. Divná věc a užasnutí hodná, že nejdůstojnější ten Pán, před ním se nebesa i země třesou, a kterýž maje nevymluvného utěšení a slávy sám v sobě dosti, od věků na věky žádného nepotřeboval a nepotřebuje: Ten, řku, | láskou zahořel | k

zpronevěřilým, ošklivým svým odpadlcům | tak hrubě, že to, což nejmilejšího měl pod svým srdcem, což pěstoval v lůně svém, | jim za vlastní odevzdal, | a to k tomu cíli, aby jejich byl | spomocníkem, kteří by koli k němu se obrátiti sobě oblíbili, hříchy své jemu s pokorou vyznali, za odpuštění a shlazení jich žádali a jemu se s tělem i s duší oddali: takové všechny aby on svorně v svou ochranu a péči vzal, jim zmařenu byti nedopustil, alebrž sebou až nad nebesa vyzdvihna, věčného spolu s sebou blahoslavenství účastných učinil atd.

Kdo by se tak v shledávání pěkných synonym, epitet a perifrází pocvičil, uhlédal by, jak by mu výmluvnosti přibývalo: takže by jemu v strojení se na kázání jen věci prohlédnouti potřebí bylo, slova by se sama naskytala.

2. O hojnosti věcí

„Každý umělý učitel v království božím vynáší z pokladu svého staré i nové věci,“ dí Kristus (Mat. 13, 52). Poklad tedy všelijakých božích věcí má býti v srdci kazatele, aby netoliko starého něco a vůbec posluchačům známého jen ukryto nebylo, ale aby nové tytéž věci (nové ne z strany podstaty, než z strany způsobu přednášení) od něho vynášeny byly. Takové hojnosti a plnosti vůbec nabývá se:

2.1 Z častého a bedlivého biblí svaté čítání aby kazatel všelijaké historie a všelijaké propovědění Písem, co kde stojí, věděl. *Theologus enim in Scripturo nasetur*, dí Hyperino. Theologus se v Písmě vyléhnouti musí.

2.2 Známosti katechismu a *locorum communium*, tak aby pravý smysl všech artikulů víry znal, a co se vedlé piravidla víry s pravdou srovnává neb nesrovnává, jasně rozeznávatí mohl.

2.3 Přináleží k tomu historie církevní povědomost, jako i jiných historií, které nic nejsou než zrcadlo božích, při světu konaných.

2.4 Umění *artium* a *lingvarum* také napomáhá.

4 Zpráva a naučení o kazatelství

2.5 Bedlivé jiných kazatelů poslouchání a k své potřebě odevšad užitečných věcí shromažďování.

2.6 Pilné se k kázání strojení.

Z těchto všech puňktů o posledním samém na ten čas obšírněji se něco položí.

O strojení se k kázání co a kolikero jest?

Prvé nežli by mluvil, nauč se, a prvé než by se modlil (ovšem jiné k modlitbám napomínal), připrav sobě řečí, aby nebyl jako pokoušející Pána, dí Sirach (18, 20, 24). Strojení pak, to jest pilné vyhledávání, co by se s užitkem lidu přednésti mohlo. Což chce-li (vykonávat) vyhledávati kazatel, musí do čtveré postýle nahlédnouti.

Totíž do
postýle {

skutků božích
potřeby posluchačů
textu přítomného
psané: buď že kázání jsou nějaká a *sermones*, neb *homiliae*,
neb *comentarii*, neb *loci communes*.

NB. Mnozí jen této postile hledí, své neb cizí někdejší kázání chytajíce a jim se učíce. Někteří i sami sic přemýšlovati majíce umysl, nejprv vlak do postily a komentářů nahlédají a odtud strojení se začátek berou. Ale ani toho činiti není dobře pro příčiny tři:

1. Že ten zvyk lenivého a nepracovitého kazatele činí. Nebo najdou tu něco, na čemž že by se přestati mohlo, jemu se zdá, dále nemyslí.
2. Že ne všicka kázání všechněm časům a místům se trefují. Protož kdo se jen postily drží, často říká, nevěda sám co, ledacos nepřipadného, někdy i směšného.
3. Že ten zvyk jalového přemýšlovatele činí. By zajisté potom i chtěl sám na věc mysliti, zastíněnou a zaměstknanou již má mysl tím, co četl. Protož nejlépe jest čtení toho k posledku sobě nechati.

Především pak má se kazatel utéci na radu tam, kdež studnice jest všeliké moudrosti, k Duchu svatému, skrze poníženou a vroucnou modlitbu. Nebo svatý Jakub dí: „Nedostává-li se komu moudrosti, žádej jí od Boha“ (15).

D. Luter říkal: „Wohl gebeten ist halb studiert.“ Dobře se pomodlití jest polovice odštudýrovati. V modlitbě pak své kazatel přední má děkovati Bohu vděčně za dobrodiní, zvláště že jej sobě vyvolil, aby v něm, nádobě hliněné, slovo smíření složil a skrze něho nehodného dobře líbeznou vůli svou lidem na spasení rozhlašoval. Druhé, vyznávati má zkroušeným srdcem svou k tomu nestatečnost, zpozdilost, hloupost, nýbrž hříšnost a nehodnost (jako Izaiáš 6, 5; Jeremiáš 1, 6). Třetí, prositi, aby Ducha svého vyslal Bůh, kterýž by otevřel oči jeho, aby do postilí svých s užitkem nahlédnouti mohl, nýbrž kterýž by jemu sám vnukl, co by užitečného k slávě boží a pro vzdělání jak své vlastní, tak posluchačů mysliti a mluvití měl. On že Bohu ust svých a jazyka propůjčí, aby vložil, co chce, a užil, k čemu chce, a učinil prospěch, jaký se jemu líbí při posluchačích.

O postýli skutků božích a posluchačů

Nahlédnouti do postile skutků božích jest souditi, co Pán Bůh na ten čas při světu a církvi dělá, dobrodiní-li ňaká či pomsty pronáší. Mezi dobrodiní přináležejí pokoj, zdraví, urody, dobrá vrchnost, šťastný ve všem prospěch atd. Mezi pomsty válka, mor, nemoci, hlad, drahota, počasí neurodné, vrchnost ukrutná a rozličná nedaření atd. Načež kazatel hleděti musí vždycky, aby to tak z textu potom bráti mohl, čím by se na přítomné boží skutky v mysli posluchačů jako komentářové dělali.

Do postile pak posluchačů nahlédnouti jest rozvážiti, čeho posluchači, kterým kázati bude, v přítomném svém způsobu potřebují, buď ze spolka všickni, aneb někteří mezi nimi. Někteří zajisté jsou hloupí a neosvícení, jiní mudráci; někteří neutvrzení, jiní nedověrní; někteří pravdu již mající, jiní v bludu ještě vězící; někteří zkormoučení, jiní veselí, a to podlé rozličných příčin. Někdy jsou tu sirotci vnově osiřalí, někdy manželé noví, někdy sami poddaní, někdy třeba sama vrchnost. Takže vpravdě, kdo by bez ohledu na posluchače a přítomnou jejich potřebu kázal, nejinak by činil, než jako by lékař všechněm pacientům, co by jich k němu přišlo, jeden traňk dával, tref se on komu k jeho nemoci neb netref.

O examinování textu k nahlédání mnohých užitečných věcí

Na soudy boží pohledě a posluchače své rozváže kazatel, teprv do textu ať se dá a jej jednou, podruhé i potřetí přečítá, co z vnuknutí Ducha svatého

6 Zpráva a naučení o kazatelství

na mysl přicházení bude (zvláště případného k přítomnému času, místu a osobám), to na škartu pro snadnější spatování poznamenávati můž.

Nejprv pak celý text, potom částky jeho, pak po slovích rozvažovati a ohledovati má.

1. 1. *Analysim*: Kolikero?
2. 2. *Definitionem*: Co jest?
3. 3. *Antithesin*: Proč toto neb ono?
4. 4. *Causas*: Příčiny, totiž od koho, z čeho, k čemu, jak a za jakými příčinami?
5. 5. *Effecta*: Co z toho pošlo neb pojíti mohlo, neb mělo, neb má s můž?
6. 6. *Circumstantias*: Kdy, kde, co před tím, a s tím, a za tím, jak dlouho, kolikrát?
7. 7. *Similia*: K čemu to podobno neb nepodobno?
8. 8. *Exempla*: Kdo kdy podobně učinil neb se mu stalo?
9. 9. *Objectiones*: Co se proti tomu říká neb říci můž?
10. 10. *Consequentia*: Co odtud nám k užítku?
11. 11. *Testimonia*: Co jiní o tom smýšlejí, mluví a píší?

Podlé těchto otázek kdo text a částky jeho, slova jeho rozváží, věci rozličných hojnost jenu se prýštiti bude. Nebo i všickni komentářové a postile jen z těch otázek složeny jsou.

Protož se někteří z těch terminů (pro ty, jenž nejsou logici) šireji vysvětliti musejí, co se jimi míní a co se podlé nich při textu dělati musí.

1. *Analysis* česky slove rozebrání a poroučí, aby se buď text veřejně na některé jeho povědění, neb slovíčko v smyslu svém jako po částkách rozebralo. Tak hodinář činí, kdy hodinky opravovati a k nim něco přidělavati má, že je sobě nejprv buď rukama, nebo aspoň očima rozebere, aby co se a jak čeho drží, co kde vyplniti, přidati, zpřímiti, přihladiti potřebí, vrozuměl.

Analysis celého textu jest rozbírání jeho na jisté částky. Když se především souditi musí, jaký jest základ (*thema*) textu, jestli v něm řeč prostá čili rozepře o něco. Řeč prostá (*thema simplex*) jest, když se věc prostě vypisuje a vysvětluje bez odporu a hádky. Rozepře

(*thema conjunctum* neb *compositum*) pak, když se něčeho dovodí neb něco smítá.

Vysvětlení věci prosté děje se skrze otázky kdo, co, komu, čím, proč, čeho jak, kdy, odkud, pokud, kam, kudy, jak dávno, jak dlouho, jakým pořádkem, co k tomu podobného neb odporného? Rozepré má jen dvě otázky: jestli a protož?

Text tedy vezma, jestliže se čeho v něm dovodí neb zsmítá, musí se nejprve rozepré, oč činiti jest, v otázku postavit a za tím důvody a odvody, které autor vede a jak odporné zsmítá, vyhledati a spořádati.

Pakli jest prosté vypravování neb poučování, položiti také musíš *thema*, co vypisuje a skrze které z nahoře dotčených dotázek.

NB. Na větším pak díle bývají textové smíšení, v nichž něco se vysvětluje a něčeho dovodí. Jato v epištole vánoční předně se učí, co o Kristu smýšleti, a potom se toho dovodí. Tak v textu nešporním svatodušním nejprv se historia klade o seslání Ducha svatého, potom dišputacie o to. Tu tedy, co k čemu náleží, všeho povážiti a rozebrati musíš.

Analysis slov jest ukázaní, kolikero vyznamenání to slovičko má a v jakém se smyslu tu bere. Item, jaké má sama ta vyznamenaná věc své částky atd.

2. *Definitio* česky slove vypsání, když se, co která věc jest sama v sobě, vyhledává.

3. *Antithesis* jest něčeho jiného proti tomu stavení, když musím, proč ten text neb to slovo tu stojí, proč toho neb onoho raději užito není.

4. *Causa*, když se vyhledává původu a příčiny, kdo učinil, z čeho, k čemu, a proč, s čí pomocí, a jak.

5. *Effecta*, co tím způsobeno jest, neb býti mělo a mohlo.

6. *Circumstantiae* jsou okolostojičnosti, kde, kdy před tím, co předešlo, co následovalo.

7. *Similia*, k čemu to, o čemž se mluví, připodobněno neb přirovnáno jest aneb býti může.

8. *Exempla*, kdo na příklad toho ukázán býti může, jemůž se podobně stalo, aneb že tak činil neb nečinil.

9. *Objectiones*, čím by se tomu na odpor vstoupiti mohlo a vstupuje a jak to spraviti.

8 Zpráva a naučení o kazatelství

10. *Consequentia*, k čemu se toho všeho užítí má, totiž ku poučení-li či výstraze, k napomenutí-li či potrestání, ku potěšení-li či k modlitbám.

NB. Bůh slovem svým to při nás vzdělati usiluje, abychom byli rozumní, svatí a blahoslavení. Rozumnost záleží v známosti pravdy a rozeznání jí od bludů. Svatost v následování ctností a utíkání nectností, Blahoslavenství na ten čas v sladkosti potěšení božího v srdcích našich přebývajícího a v obecenství s Bohem skrze modlitby. Protož kazatel k témuž věřícím napomáhaje, vyvozovati z Písem musí:

10.1 *Institutionem*: potvrzení v pravdě.

10.2 *Refutationem*: výstrahy od bludů, a jak zsmítání býti mají.

10.3 *Exhortationem*: napomínání a povzbuzování k ctnosti.

10.4 *Redargutionem*: obviňování z hříchů a žehraní na ně.

10.5 *Consolationem*: potěšení rozličná.

10.6 *Preces*: příčinu a formu díkčinění a modliteb ukazovati.

Šestery ten naučení rozdíl obsažen jest v těchto rytmech:

Potvrď, vyvráť, napomínej,
tresci, těš, k horlivosti měj.

Brevius: Doce et dedoce; hortare et dehortare; erige et deprime.

11. Testimonia jsou přivozování svědecuů a povědění z Písem, z Otců, z Mudrců, z historií atd.

NB. Jedenáctero to též při textu ohledávati se má; obsaženo jest rytmy:

Rozber, co věc, proč a odkud,
co z ní, a okolo rozsud';
podobnost, příklad, odpor viz,
k čemu to, vše svědectvím stíž.

Příkladem toho ukázání.

Všeho toho příklad nechť se ukáže v našem povědění: Tak Bůh miloval svět, že Syna svého jednorozeného atd. Celý text veřejně.

1. *Analysis.* Cíl toho Krista promluvení jest zveličiti lásku Boha Otce svého, kdež ukazuje:
 - 1.1 Kdo miloval? Bůh.
 - 1.2 Koho miloval? Svět.
 - 1.3 Jak? Velice.
 - 1.4 Čím to prokázal? Dáním Syna, Kdež opět: a) Jakého syna dal? Jednorozeného. b) K čemu? Pro zbavení zahynutí a doporučení k životu věčnému.
2. *Definitio.* Jest vypsání milosrdenství božího.
3. *Antithesis.* Proč se tento a ne jiný text na ten čas klade? Proto, že Duch svatý Utěšitelem slove; tuto pak se příklad nejsladšího potěšení pokládá.
4. *Causae.* 1) Kdo ten text psal, kdo mluvil? 2) Komu k líbosti a potřebě, za jakou příčinou? Z jakých slov složen? Mocných a sladkých.
5. *Effecta.* Což tehďž tím Nikodemovi způsobeno? Co dodnes při věřících může a má?
6. *Circumstantiae.* Kde a kdy mluveno? (V noci v domě někde.) Co před nimi a za nimi stojí?
7. *Simile.* Podoben jest text tento kvítky rozkošnému, krásu, vůni i moc hojící divnou v sobě majícímu. *Dissimile:* Není jako Mojžíšova řeč, kteráž hřímá: Zlořečený každý, kdož by nezůstal atd.
8. *Exempla.* Komu se ten text kdy obzvláště líbí?
9. *Objectio.* Co by tomu textu na odpor postaviti mohlo? Ku příkladu Mat. 7. 20. 21.
10. *Consequentia.* 1) Naučení. Pravé jest, co o Kristu Žalm 45 dí: Rtové tvoji plní líbeznoti. A též o slovu božím David: Že nad med sladší.
11. Výstraha. Bloudí, kteříž se raději Mojžíše neb Mahometa drží než Krista: nic podobného v nich nemajíce.
12. Napomenutí. Následujme Krista a i sami jedni druhě osvěćujme, učme, těšme, veďme.
13. Žehraní. Zlé činí, kteříž sebe i jiných zanedbávají.

10 Zpráva a naučení o kazatelství

14. Potěšení. Buďme tím jisti, což Kristus řekl: Že co ke mně přijde, nevyvrhu ven.

15. Modlitba. Chvalmež jeho z té věrnosti a jemu se poroučejme.

Po slovích

Analysis slov, co a kolikerou věc které znamená. Jako: Bůh; bohové se nazývají modly, anjelé, králové, ale tu se míní pravý Bůh. Syna; syny božími opět i anjelé, i lidé pobožní nazývají, ale tu se jednorozený Syn boží míní. Svět; tým se jmenuje 1) nebe i země i což v nich, 2) sama země, 3) pokolení lidské, 4) díl lidí v světě pohřížených, totiž bezbožní, jacíž se i tuť rozumí, totiž pokolení lidské skrze pád porušené a od přirození bezbožné. Každý žid i pohan, muž, žena, mladý i starý, chudý i bohatý, učený i neučený, kdo jen věří.

Definitio. Co jest Bůh? Věčná, nestihlá bytost, stvořitel a soudce náš. Co svět? Ošklivý zmet neb směsice a stok vší nešlechtnosti. Co milovati? Oblíbiti, zachutnati sobě, do srdce vzíti. Co Syn? Totěž co Otec, téhož přirození, téhož stavu, též vzáctnosti. Co jednorozený? Jedinké potěšení. Co dáti? Odevzdati právem věčným. Co každému? To, že žádného nevyminuje, všechněm přeje. Co věřiti? Oblíbiti tu boží štědrost a spoléhnutí srdcem na ni. Co zahynouti? Zmizeti, ztratiti se, zmařenu býti, na zmatky přijiti. Co život věčný míti? S Bohem slávy nevypravitedné beze všeho skonání požívati.

Antithesis. Tak, totiž ne lecijakž, než velmi. Bůh, ne anjel, ne ďábel, ne člověk. Miloval, ježto nenáviděti mohl. Svět, nepraví přátele své, než svět, totiž nepřátele. Že syna, ne služebníka; svého, ne cizího; jednorozeného, ne z mnohých jednoho. Dal, ne jen ukázal neb zapůjčil. Aby každý, ne jen někdo. Kdož věří, nepraví, kdo sobě skutky svými zaslouží. Nezahynul, ale měl život (věčný); moha dáti smrt, dává život, ne na některý den neb měsíc, neb rok trvající, ale věčný.

Skrze causas.

Příčina milování a) žádná jiná než pouhé milosrdenství jeho. Příčina poslání Syna b) že jinak lidem pomoženo býti nemohlo. c) Příčina, že každému přeje, jest neobsáhlost a neskonalost milosrdenství jeho a Kristovy zásluhy. d) Příčina a původ víry jest sám Bůh: nebo to není z nás (Efez. 2, 8), avšak příčiny k víře napomáhající jsou slyšení slova, modlitby atd. e) Příčina

zahynutí jsou hříchové. f) Příčina věčného spasení víra, totiž spoléhnutí na milosrdenství boží pro zásluhu Kristovy.

Skrze effecta.

Bůh stvořil všechny lidi s výminkou poslušnosti a pohrůzkou neposlušnosti. Tentýž chová a zdžuje všechno. Svět co dělá? Hřeší ustavičně a dráždí Boha. Syn co? Skrz něho učiněno všechno, skrze něho tedy i obnoveno býti muselo. Víra co působí? 1) Srdečnou k Bohu důvěrnost. 2) Sobě a všechněm tvorům nedověřování a od nich puštění. 3) Bohu se k věčnému poslušnosti celé oddání. Smrt věčná co přináší? Bolesť nevypravitelnou, pláč a škřípení zubů, zatvrdilost a rouhání. Život věčný co? Radost nevypravitelnou a chválení Boha věčné.

Skrze *circumstantiae*. Kdy Bůh miloval? Před věky, věda, že padneme, když jsme ještě nepřátelé byli. Kdy dal Syna? Uložením hned před věky; požíváním zásluhy jeho hned od počátku světa; viditelným příchodem posledního věku. Kam ho dal? Do bíd a strastí. Co předešlo? Co se přitom stalo? Co následovalo atd.? Kdy se věřiti má a pokud? Kdy se koli začne, jen stále až do smrti. Kdy a kde jest život věčný? Zde se začíná nyní, potom bude s Bohem v nebi. Skrze *similia*. Že Bůh miloval svět, totiž pokažené lidi; podobné jest tomu, že my lidé také pokažené a hnijící některý úd svůj milujeme, a pokudž možné, spomoci hledíme. My zajisté částka jsme byli stvoření božího. Že Bůh pro zachování nás Syna dal, trochu jest k tomu nápodobné, co Zeleucus král učinil, který pro zachování zraku synu svému oko své vlastní sobě vyloupil. Aneb Codrus, athenský král, kterýž pro vysvobození poddaných sebe zamordovati dal.

Skrze exempla.

Že kdo věří, spasen bývá. Na příklad toho jsou žena hříšnice, Petr, lotr na kříži, Pavel a jiní hříšníci, kteříž skrze Krista spasení došli.

Objectio. Miloval-liť lidské pokolení, proč mu padnouti dopustil? Dal-liť Syna, skrz něhož všechny stvořil, proč skrze něho bez výminky všech nespasí? Vyhledává-li samé víry, proč tomu svatý Jakub odpírá? Aby, prý, kdo věří, nezahynul. I však hynou mnozí, a to bídě.

1. Naučení. Ne my Boha, ale Bůh prvé nás miloval. Ergo spasení naše jde pouhým milosrdenstvím božím: zvláště poněvadž i víra dar

12 Zpráva a naučení o kazatelství

jeho jest. Jednorozeného; ergo jediný náš prostředník. Kdož věří; ergo na víře bez skutků ospravedlnění naše záleží. Ergo člověk spasením svým jist býti může, protože vírou jist býti může, má-li ji či nemá.

2. Výstraha. Bloudí, kteří pravi, že Bůh bez ohledu na víru nás vyvolil. Item sociniani, zapírající jak božství Krista, tak i zásluhy jeho. Item kteří praví, že Kristus za všechny neumřel. Nebo praví se, že Bůh dal Syna celému světu, to jest všem lidem. Item kteří praví, že se člověk v tomto životě spasením ujistiti nemůže.

3. Napomenutí. Poněvadž nás Bůh miloval, i my sebe milujme, abychom nejen statek a jmění, ale i život, kde potřebí, vynaložiti hotovi byli. Item milovati máme i nepřátely a přítí vesměs všechněm, kdo nás v čem užiti může, aby užil. Item hledme se o víře, poněvadž na ní všechno záleží, ustavičně vzdělávati, pro: ni i trpěti rádi. Item poněvadž k nebi přináležíme, nebeské věci hned zde konejme, svatí buďme, Boha chvalme.

4. Žehrání. Můž býti na neoprávdovost lásky v nás. Item na mstivost proti nepřátelům. Item na mrtvost víry, jíž se často bez pravdy chlubíme. Item na zemnatost a tělesnost naši, že k nebi zavolání jsouce, předce sobě světské věci chutnáme a při nich lpíme.

5. Potěšení. Miloval-liť nás Bůh, kdy jsme ještě nepřátelé byli, čím více nyní po smíření? Dál-liť nám Syna, čehož by s ním nedal? Item nežádal-liť Bůh ode mne jiného smíření, než abych věřil toliko v jeho milosrdenství, i budu věřiti, budu, živ jsa i umíraje, toho se držeti; kdo mně to vezme? Nechť jsem já hříšný, nechť jsem bídný tvor, nechť jsem nehodný milosti (jakž jsem), věřím však, že on jest milosrdný a pravdomluvný. Item poněvadž mi Bůh praví, a teď (Boha) mám toho výpis, že já věřící spasen mám býti, toho se držím a toho ani svému svědomí, ani svůdcům, ani ďáblu samému vzíti sobě nedám. Item poněvadž nemáme zahynouti, co se bojíme, že nám svět vyhlazením hrozí? Naposledy, nemůž-li bez toho býti, nechť sobě tu zemi mají, naše jest nebe.

6. Modlitba. Kdo by tuto na kolena nepadl, neděkoval, v dobrém setrvání sobě nežádal, a tím spíše do nebe?

Testimonia. Naposledy se ke všemu tomu pěkných povědení z Písem, Otců, Mudrců pohledati můž, buď podobných a všechno to potvrzujících, aneb na

oko proti tomu čelících, která jak by spolu srovnaná, a že jedno druhého nevyvrací, ukázáno býti mohlo, mysliti sluší.

O komentářích a postýlích cizích

Po vlastním textu rozebrání a zexaminování (jakž již příklad ukázán) teprv kazatel do postýlí neb komentářů cizích (neb také do svých vlastních kázání, psával-li je sobě předešle) nahlédnouti můž, a co tu k věci případného nalezne, k své invencii přivzítí. Tak chudí stavitelé činí, že od bohatších materie sobě přikupují, ano i své staré dříví, cihly, hřebíky zase berou.

Toho pak bude užitek trůj. Aneb zajisté nač sám prvé přišel, tu též uhlédá, a tak se utvrdí; aneb něco bystrého, čeho sám neviděl, najde a své tím přiomastí: aneb tím čtením na něco bystrého se zavede. (Nebo zkušená věc jest, že mysl kazatele často z čtení autora lecos nasbírá, čehož třeba v tom autoře expresse není. Protože tak Duch svatý dary své v nás vlévá, aby to jako po žlabcích k nám plynulo, a jedni druhých, živých i mrtvých, abychom šetřili pro rozněcování se v lásce.) A tu opět cokoli užitečného se naskytá, na stranu běžně poznamenávati.

NB. K témůž přináleží z písní a žalmů přiložených (aneb které zpívati umysl jest) přehlédnutí. Item modliteb, které se říkati mají, jestliže hotové jsou před rukama (ale by bylo lépe, aby každý kazatel z kázání svého potom modlitbu sám formoval), přeběhnouti. Nebo i tu slova, phrases, a věci v nich obsažené materie něco přidají a bude, jako by vše jedno z druhého plynulo, tak se vše vespolek držeti a vázati.

O analýzi plněji

To tak veřejně o examinování textu k nahledání co nejvíc užitečných věcí.

Poněvadž pak, má-li kdo v tom jemný a hbitý býti, napřed jemu text dobře analyzovati věděti potřebí a za tím,

	zatemnělého		vysvětlovati	
co v textu {	jadrného	uměti {	vybírati	} a to
	pochybného		provozovati	
	zavinutého		rozvinovati	

14 Zpráva a naučení o kazatelství

opět 1) vyvozováním naučení, 2) amplifikováním. Za tou příčinou o té každé věci plnější ještě zpráva se učiní.

O analýzi co pověditi potřebí, obsahuje se těmito desíti aforismy:

1. Každého strojení se na kázání počátek ať jest od analýzi. Analýzis zajisté jest základem, na němž víc, než by, kdo nezkusí, věřiti mohl, záleži. Protože analýzis 1) otvírá oči do textu, aby smyslu jeho jádrně vyrozuměno býti mohlo; 2) naskytá hned materie k budoucímu jeho vysvětlování, protože co tu zavinutého bylo, samo se rozvínati a na částky rozkládati počíná; 3) pamět ihned pořádá k snadnému toho, což kázati bude, v myslí obsažení. *Simile*: V klubku svinutém co a jak mnoho jest nití, ani místně nevíš, ani jimi šíti neb svazovati nemůžeš, ale rozvína uhlédáš, co jest, a uživeš, k čemu potřeba. Tak dům, po vrchu hledě, jak užitečný jest, neporozumíš, než projdeš-li, spočítáš-li a prohlédneš-li vnitřnosti jeho, kolik placů, kolik síní, kolik světnic, kolik komor, kolik sloupů, kolik jiných příhrad a k čemu která, i líbostiť v ní co přinese, i užitku, protože budeš vidět, o čem mluvíti.

2. Analýzi začátek a fundament jest najítí *thema*. Nebo to jest, jako by do města chtěje, bránu našel, již projda, ulice prohlédati můž. Aneb jako by někdo na prostřední města věži trefil; nebo na ni vejda, všechno města položení spatřiti, a kam se která ulice chytí, vyrozuměti můž. Aneb také jako někdo veliký dům neb zámek prohlédati maje, hlavní klíč našel: protože pomocí jeho všechny pokoje prohlédnouti můž.

3. *Thema* jest hlavní věc textu, kterouž známou učiniti neb dovesti chce autor. Cokoli se zajisté mluví neb píše, vždycky jest něco, o čemž se předně mluví neb píše, a to jest *thema*, to jest základ řeči. A býť při tom na sta otázek bylo neb býti mohlo, však proto jedna jest hlavní, z níž tu jiné vyrostají jako ratolesti z stromu. Protož co jest terče mezi létajícími střelami, matka mezi rojícími se včelami, generál mezi šikovaným vojskem, to jest hlavní *thema* mezi jinými drobnějšími v řeči jakékoli se sbíhajícími otázkami.

4. K vynalezení tedy *thema* text přečísti potřebí bedlivě jednou i víc.

4.1 Nejprv třeba, aby viděl, historický-li jest text či vyučující, či probuzující, či dišputující. Historický jest, který věc stalou vypisuje. Vyučující jest, který co se

o něčem smýšlí aneb jak se něčemu rozuměti má, vysvěduje. Probuzující jen, v němž se k něčemu napomenutí neb rada, neb prosba, neb výstraha, neb žehráni, neb potěšení atd. obsahuje. Dišputující naposledy, který nějakou rozepří spravuje. Náš text je vyučující.

4.2 Přečísti, aby soudil, o jedné-li tu materii jest či o rozdílných; jako náš text jedinou věc traktuje: o poslání světa Spasitele.

4.3 Přečísti pilněji, aby textu ve všech jeho částkách a slovích rozuměl. Což můž býti skrze udělání na všecko otázky jako tuto: Tak Bůh miloval svět. Kdo milovaů? Bůh. Čího? Svého. Jakého? Jednorozeného. K čemu? Aby každý atd.

4.4 Kdo prý aby nezahynul? Kdokoli věří. A což tedy? Aby měl život věčný.

4.5 To spravě, souditi veřejný cíl všeho toho k čemu autor směřoval (jako i prv ponavřzené, historickým-li to způsobem něco oznamiti, čili poučiti něčemu z strany některého artikule víry, čili probouzeti k činění neb nečinění ničeho, čili naposledy něco pochybného důvody stvrditi, aneb co odporného tomu, vyvrátiti), ten zajisté cíl, k čemůž směřuje autor, bude *thema* textu toho.

4.6 Poněvadž často smíšený text přichází, v němž se nejen vypravuje neb učí něco, ale i důvodí neb potvrzuje atd., potřebí tu předce šetřiti, co nejpřednější cíl jest: z toho aby *thema* (udělalo) vzalo, druhé pak to pod ně uvedlo. Jako evanjelium třetí neděli postní nejprv vypravuje o vyvržení d'ábelství a potom o hádce, kterouž Pán měl s farizey. Však poněvadž přední cíl Evanjelisty jest historickým způsobem oznámiti, co se tu sběhlo, nechť za hlavní *thema* stojí O vymítání němého d'ábelství, při kterémžto toto čtvero podthema státi bude:

- a) Historia o tom, jak se stalo.
- b) Soud farizejský o něm zlý a Kristovo jeho zmítání.
- c) Výstraha před duchem zlým.
- d) Soud jedné ženy o všem tom.

Naproti tomu v neděli Smrtnou vypravuje svalý Jan historii, jak farizeové Krista ukamenovati chtěli a jak k tomu přišlo, jmenovitě skrze hádku. Ale poněvadž tu hádku pílňěji vypisuje, patrné jest, že na to předně měřil, aby tu rozepři vypsál. A to bude thema, to druhé pak, co z toho pošlo, přídavek toliko.

4.7 Trefuje se také, že dvě podobné *thema* v jednom tcxtu se sbíhají, buď dvě historie, buď o dvou, neb více věcech poučování, buď dvě, neb více rozepře atd. Protož tu aneb jedno thema s druhým spojití skrze vyšší nějaké *thema*. Jako v neděli XV. při svaté Trojici mluví Kristus a) proti lakomým bohatcům, b) proti starostlivým chudým; ale se to pod jedno thema uvesti můž, jmenovitě že Kristus učí zřízenému spoléhání na boží opatrování, a to na dvě: 1) jsou-li předkové před rukama, aby se v ně nedoufalo; 2) neni-li jich, aby se nezoufalo. Tak (v kap. 3 K Řím.) nejprv dovodí Apoštol, že všickni jsou hříšníci (až do v. 20. potom až do konce), že ospravedlnění z víry jest, ale to obé pod jedno hlavní *thema* náleží.

Ospravedlnění: 1) že není z skutků (poněvadž všickni hříšníci), 2) že jest z víry (poněvadž Kristus pro hříšné přišel). Aneb nechatí dvou themat, jako v neděli masopůstní jest kázání Kristovo o smrti jeho a *historia* o Bartimeovi. Tak v neděli XXIV. dvě rozdílné historie, jedna o Jairově dceři, druhá o ženě nemocné.

5. Buďže jedno *thema*, neb více jich ukáže, potřebí každé jeho vlastním titulem odíti. Nebo jestliže jest text historický, státi bude *historia* o tom a o tom.

Pakli vyučující, státi bude naučení neb zpráva o tom a o tom, a to buď slovy otevřenými, neb v podobenství. Pakli probuzující, tedy bude aneb napomenutí, aneb výstraha, aneb rozkaz a přikázání, aneb rada, aneb záповěď; aneb schválení, aneb stížnost a naříkání, aneb domluva a zehrání, aneb pohrůžka, aneb osvědčení, aneb modlitba, aneb slib, aneb potěšení. Pakli disputující, tedy bude rozepře neb hádku, neb odpor o to a o to atd. Což vše, že jen

čítáním není autora, soudě, snadno jest najíti. To vynalezení *themata*.

6. *Thema* polože, šetři, čím se ono v textu buď vysvětluje, aneb dovozuje. Nebo jestliže jest *thema* historie, ukazuje se bez pochyby *circumstantiae*: Kdo, co? Komu, čím? Proč, kdy, kde, jak, kam, odkud, pokud? Před kým učinil?

Co před tím neb při tom, neb potom se sběhlo? Co z toho pošlo atd.? A tu jest nejsnadnější *analysis*. Jestliže jest text vyučující, má také nějaké podobné otázky: Co jest? Kolikero? Odkud, k čemu, z čeho, jak, kde? Jaké vlastnosti, jaká užitečnost a působení? K čemu to podobné neb nepodobné? Co odporne tomu? Příklad atd. A tu jest v analýzi něco víc práce a umění. Pakli text probuzující, tu obyčejně bývají dvě otázky: Co? a Proč? Totiž nejprv se věc sama, k níž se směřuje, vysvětluje, potom příčiny k ní vedoucí kladou. Pakli jest rozepře, potřebí (*thema*, *postavy*) vyhledati a spořádati důvody, jimiž autor smyslu svého hájí. Item odpory, jimiž někdo protivný smysl štemfluje, a jak ty odpory smítá a podvrací. A tot tak jest vrch umění analytického.

7. Při rozbírání textu šetřiti potřebí, co vlastně k samému hlavnímu *thematu* a co k *podthematům* náleží, aby jedno s druhým mateno nebylo. Nebo jakož strom nejprv veliké hlavní ratolesti z sebe pouští, a ta každá ratolest své ratolestky, a každá ratolestka své ratolestčky atd., tak podobně v textu (zvlášť dlouhém) co se k vysvětlení neb povědění *themate* vede, to zase své obzvláštní vysvětleníčko a průvody míti můž: takže potřebí šetřiti, co k stromu, co k ratolesti, co k ratolestce které přináleží, aby jednokaždé na své místo obráceno bylo.

18 Zpráva a naučení o kazatelství

Příklad toho:

A když se naplnilo dní osm, aby obřezáno bylo to dítětko, i nazváno jest jméno jeho Ježíš, kterýmž bylo nazváno od anjela prvé, než se v životě počalo.

1. V textu historickém (Luk. 2. 21)

Obřezání Páně	Kdy? Dne osmého. Co se při tom stalo?		
	Že mu jméno dáno.	Jaké? Ježíš.	
		Proč? Protože již prvé dáno.	Od koho? Kdy?

2. Textu vyučujícího (Jan 3, 16):

Nebo tak Bůh miloval svět, že Syna svého jednorozeného dal, aby každý, kdož věří v něho, nezahynul, ale měl život věčný. Prikázání nové dávám vám, abyste se milovali vespolek; jakož já miloval jsem vás, tak abyste i vy milovali jeden druhého. Po tomť poznají všickni, že jste moji učedníci, budete-li míti lásku jedni k druhým.

O milosti boží	Koho miloval? Svět.		
	Jak? Tak velmi že Syna poslal. Což zveličuje trojím:	1. Jakého Syna?	Svého. Jednorozeného.
		2. Jak darem poslal?	Darmo bez zásluh. Darem dokonále.
		3. K čemu? Aby spasil. Tu opět zveličuje tím.	Kdo toho má užítí? Každý. Za jakou zásluhu? Za žádnou, jen kdo věří. Co to spasení? Zbavení zahynutí a život věčný.

3. Textu probuzujícího (Jan 13. 34. 35):

Napomenutí k milování	Koho napomíná?	Učedníků. Vám (v. 34, 35).
	Jaké býti má?	Společné. Na formu Kristovu.
	Čím k němu slouží?	1. Že to prikázání nové, totiž Nového zákona jedině. 2. Příkladem svým. 3. Užitek. Budou míti znamení a důvod, že jsou Kristovi.

5. A v

zákoně Mojžíš
přikázal nám
takové
kamenovati; ty
pak co pravíš,
řka: 12. Já
jsem světlo
světa; kdož
mne následuje,
nebude
choditi v
temnostech,
ale bude míti
světlo života.

13. I řekli
jemu
farizeové: Ty
sám o sobě
svědectví
vydáváš,
svědectví tvé
není pravé. 25.
I řekli jemu:
Kdo jsi ty? I
řekl jim Ježíš:
To, což z
počátku
pravím vám.
46. Kdo z vás
zviní mne z
hříchu? A
poněvadž
pravdu
pravím, proč
vy mi
nevěříte? 47.
Kdo z Boha
jest, slova boží
slyší: protož
vy neslyšíte, že

4. Textu dišputujícího (Jan 8, 46- ultimum):

s Boha nejste.

48. Tedy odpověděli Židé a řekli jemu: Zdalíž my dobře nepravíme, že jsi ty Samaritán a ďábelství máš?
49. Odpověděl Ježíš: Jáť ďábelství nemám, ale ctím Otce svého, než vy jste mne neuctili. 50. Jáť pak nehledám chvály své; jestiž, kdo hledá a soudí. 51. Amen, amen, pravím vám: Budeš-li kdo zachovávatí slovo mé, smrtí neumři na věky. 52. Tedy řekli mu Židé: nyní jsme poznali, že ďábelství máš. Abraham umřel i proroci, a ty pravíš: Bude-li kdo

Rozepře Kristova s farizey	Oč? Byl-li by Kristus Mesiáš či svůdce nějaký.		Důvod toho (v. 12. 13. 25). Čeho kdo zastával?	
	Čím kdo vědl?	že není svůdce, protože	1. pravdu mluví (v. 46). 2. ctí Otce a učí ctíti (v. 49. 50). 3. oni že nutí.	
		Kristus dovodí,	že Mesiáš toho dovodí	1. svatostí života (v. 46). 2. mocností slova (v. 50. 51) 3. známostí Otce (v. 55) 4. svědectvím Abrahama (v.56). 5. věčností (v. 58).
	Jaký konec byl?	Farizeové	1. zlostným haněním bez důvodu (v. 48) a co k tomu Kristus (v. 49).	Jak to činili (v. 52. 53. 57) Jak to Kristus spravoval (v. 54. 55: 58)
			2. zlosti převrácením:	
			Rozzlobili se Kristus užel (v. 59).	

zachovávatí
řeč mou, smrti
neokusí
navěky. 53.
Zdali jsi ty
větší otce
našeho
Abrahama,
kterýž umřel?
I proroci
zemřeli: kým
se ty činíš? 54.
Odpověděl
Ježíš:
Chválím-li já
se sám, chvála
má nic není;
jestiž Otec
můj, kterýž
mne chválí, o
němž vy
pravíte, že
Bůh váš jest.
55. Ale
nepoznali jste
ho; já pak jej
znám. A
kdybych řekl,
že ho neznám,
byl bych
podobný vám,
lhář; ale známť
jej a řeč jeho
zachovávám.
56. Abraham,
otec váš,
veselil se, aby
viděl den můj;
i viděl ho a
radoval se. 57.

Tedy řekli
jemu Židé:
Padesáti let
ještě nemáš a
Abrahama jsi
viděl? 58. Řekl
jim Ježíš:
Amen, amen
pravím vám:
Prvé nežli
Abraham byl,
já jsem. 59. I
schápali
kamení, aby
házeli na něj;
Ježíš pak skryl
se, a prošel
skrže ně, vyšel
z chrámu; a
tak odšel.

8. Často bývá, že což k jedné otázce přináleží, ne spolu v textu stojí, ale rozstavené sem a tam. Protož to analysta rozumně rozeznáváti, a co kam patří, pořádati má; jako v epištole 1. neděli adventní (Řím. 13, 11. do konce).

Napomenutí k obnovení života	Co míní? Mluví o tom	světle, totiž přestati hříchů	nestřídmosti nečistoty nelásky lhostejnosti	(v. 13).
		figurně, příklad vzav od	spaní, procítiti ze sna (v. 11) bdění, jako ve dne počtivě choditi (v. 13)	
	ozdob těla		odvrci skutky temnosti. obléci odění světla. obléci Pána Ježíše.	
Čím slouží?	Příhodnost času (v. 11). Že jest ve dne (v. 13). Že jsme bližší spasení (v. 11).			

K takovému vyšetřování, co kam náleží, mimo samu přirozenou rozumu stížitelnost, také něco napomáhají slovíčka řeči spojující. Tato zajisté slovice: a, i, také, též, nadto atd., řeč, jak začata jest, dále vedou, kromě že i někdy místo transície jest k jiné věci: i stalo se, i pověděl atd.;

nebo, zajisté, však, poněvadž, že, protože, ovšem atd. ukazují příčinu neb důvod atd.;

pakli, ač, ačkoli, jestliže, však, sic atd. výminku kladou, někdy odpor;

tehdyť, a tak, tedy, protož, a protož atd. z důvodů otázku zavírají a obyčejně v nich a z nich se thema nalézá.

9. Najde-li se v textu digressio jaká, aneb se hlavní thana opatrně nějak uvesti, aneb za obzvláštní thema postavití musí. Tak v evanjelium neděle XXIV. mezi historií o Jairovi vtroušena jest druhá o ženě krvotok trpící. Apoštol (K Řím. 2) mluvě, že Bůh bude s hříšníky soud držeti, vložil mezi to digresii (v. 13. 14. 15), že všechny lidi samo svědomí viní atd.; takové vychýlení řeči kdyby vždycky pod thema tlačiti chtěl, musilo by to tytýž s násilím jíti. Protož nedá-li se tá digresie za částku hlavního thema postavití,

poataviti ji za obzvláštní thema a rozebrati to, co se o něm praví pořád.

10. Analysis, tá jest nejlepší, kteráž bez narahování slov smysl textu co nejsnadnější činí. Nebo poněvadž analyseos cíl nejpřednější jest vyrozumění textu, a věcem v něm obsaženým, patrněť jest, že kdo nesnadné, tvrdé, nepochopitedlné analysis dělá, ten ne analysta, než anaklasta aneb anaplasta, tj. ne rozbirač, než lamač neb matlač jest. Protož jakož anatomicus ne ten slove, kdo tělo lidské ledajaks řeže, páře, trhá, láme, než který uměle kůži, maso, žily svazy, kosti odkrývá, po příhých a člancích rozbírá, a jak se co čeho a proč drží, a co jest, jiným ukazuje; tak analyticus ne ten jest, kdo lecjaks text láme a trhá, než kdo jej po kloubích a člancích rozebrati a vysvětliti umí.

Díl druhý

O spořádanosti kázání

Druhá částka umění kazatelského jest věc a řeč sobě uměti pořádati, aby všecko světlé, snadné, srozumitelné a pochopitelné bylo. Dvoje pak ta péče býti má:

1. Vybrati, co se mluvíti má, a co nemá, odvěsiti.
2. To, což přednášeti má, v náležitý pořádek uvésti.

Co v kázání přednášeti a od čeho se zdržeti náleží:

Ne všecko zajisté, co čtoucímu neb přemýšlejícímu na mysl přichází, před fidmi vylévatí sluší, ale toliko, co k vzdělání slouží. Zadržeti se tedy má kazatel od těchto věcí:

1. od básní a fabulí;
2. od připomínání starých a již pohřbených bludů;
3. od subtilných, hlubokých, zmotaných otázek neužitečných;
4. od vyčítání, jak se tito neb onino hříchové, zvlášť tajní, páší;
5. od pronášení vášní;
6. od vypravování věcí vůbec známých, aneb o nichž se v jiných nedávných kázáních mluvilo neb mluvíti bude. Nebo v věcech všechněm známých řečnováním se meškati jest čas mařiti a s lidem tak, jako by ne lidé, než špalci byli, zacházeti.

Naproti tomu pak bráti sobě má do kázání kazatel věci k vzdělání posluchačům sloužící, totiž:

1. Sama Písma ať vede, srovnává, repetuje, aby posluchačům Písma v dobrou povědomost trefil.
2. Artikule víry světle ať vykládá, aby svému křesťanství dobře rozuměti se učili.
3. Povinnosti jejich vedlé stavu často ať připomíná a k nim probuzuje: na hříchy proti tomu vůbec běžící žehře.

4. O kříži a bídách, odkud jsou a jak se v nich míti i veřejně, i podle potřeby jistých osob, ať využije.

5. Potěšení naše křesťanské v životu i v smrti dobře jim v mysl vkládá. Aniz však i z těch věcí všechno, co se naskytá mluvíti (nebo někdy text plodný bývá, nebylo by se kde staviti), než nejpředněji to, co k přítomné posluchačů potřebě a způsobu, němž jsou, přináleží, to nejpilněji ať vede a sobě i posluchačům v mysl vkládá; aneb aspoň co v přítomném textu obzvláštního nachází, čeho v jiných textích nebývá aneb nečasto bývá, to nejpilněji ať vyjadřuje a k užtkům sobě i posluchačům obrací. Poněvadž dobré jest hned nejprv text čta, která jeho částka neb sentencie, neb slovo obzvláštně něco v sobě toho, z čeho se naučení k věci bráti mohou, zdržuje, souditi, a cokoli se toho najde, to za své emphases (jádra a kvítky) v kázání tom míti, tak aby to dobře vyšlapávati, na to v celém kázání aludovati a narážeti mohl.

O vybírání z textu jadrnosti

Rozebera a vysvětle sobě text, dobře učiní kazatel, jestliže sobě, co nejjadrnějšího v něm nalezne, vybera, oddělí k tomu, aby to potom v kázání nejpilněji uvedl. Má zajisté každý text nějaká obzvláštní slova neb věci, kteréž před jinými bedlivěji předložiti, vysvětliti, zaostřiti a posluchačům v mysl uvesti potřebí: a to budou emphases aneb nervy, totiž jádra neb kvítkové, neb perličky, neb hvězdičky kázání toho. Protož je sobě kazatel napřed vybrati musí, aby jimi užitečně buď jako jádrem krmil, aneb jako kvítky vonnými občerstvoval posluchače své. Tak v neděli XIX. Trinisaris jako hvězda se třpytí tá sentencie: Abyste věděli, že Syn člověka moc má odpouštěti hříchy na zemi. V nich toto opět tré nejjadrnější: 1) abyste věděli (to jest jisti byli), 2) že Syn člověka (to jest bratr váš), 3) na zemi (to jest zde se toho dojíti může) atd.

Toto pak tré v textu jádření slove.

1. Co zvláštní jest, pěkné nějaké a mocné poučení o víře, o ctnostech s sebou nesoucí.
2. Co nečasté jest v jiných textích.
3. Co případné jest, k přítomnému způsobu církve a posluchačům se trefuje. Nebo co zvláštního a ku posile víry a k ctnosti mocně sloužícího jest, toho nikde a nikdy míjeti nesluší, aby se dobře vyjádřiti nemělo, protože všeho křesťanství cíl jest víra a pokání.

Co pak nečasto přichází, dostatečně se vysvětliti má, protože lid křesťanský o všem má míti zprávu. Od koho pak než od zprávců svých? Naposledy, co obzvláště k přítomné službě téhodne toho neb památky té, neb ku přítomným časům a osobám se trefuje, to nade všecko nejpilněji vesti se má (a netrefuje-li se věc sama, tedy aspoň slova některá vybrati, jimiž by se k přítomným věcem aludovati, tj. narážeti mohlo); protože to právě jest k věci mluvití a s užtkem text vysvětlovati. Kdo toho šetří, rozšafný jest a užitečný kazatel. Naproti tomu na věcech běžných, všedních, povrchních a posluchačům, místu a času nepřipadajících se meškati a těmi kázání odbývati jest znamení aneb nerozšafného, aneb nepracovitého kazatele, a kterýž ne pro potřebu duší lidských, než pro obyčej a z roboty jen řečnuje, a tak bez užitku vítr provívá a vodu přelívá.

Příkladové toho v našich textích:

Luk. 2, 21

1. Věci zvláštní. 1) Že Kristus obřezán, aby zákon naplnil a to jho z nás sňal. 2) Jméno Ježíš, protože sladkosti plné.
2. Věci nečasté. Obřizka a dávání jmén.
3. Věci připadající. 1) Ku památce: Obřizka. 2) Ke dni Novolétnímu ta slova: Když se naplnilo dní osm. Nebo osmý den začátkem jest nového téhodne, tak dnešní den, no vyplnění starého roku, začátkem nového. Dnes každý ať počítá dny své, kolik se jich naplnilo, a rozpomíná se, že přijde čas, v kterém se říkati bude: I vyplnili se dnové jeho atd. 3) Jsou-li tu rodičové a dítky, emphasis jest v slovu „obřezáno dítě“. Nebo tu se rodičům zaostřiti můž, jak dítky své v jho boží zapřáhatí mají i bez ušetřovánl utlosti jejich; dítkám, aby jhu božimu nevyhýbaly atd.

Jan 3, 16

1. Věci zvláštní a samy z sebe znamenité jsou všecko téměř, co tu obsaženo (nebo tu jádro celého evanjelium), zvláště: Jak Bůh miloval? Tak miloval: miloval svět, že Syna dal, aby kdož věří, každý, kdož věří, nezahynul atd.
2. Věc nečastá. Každý, kdož věří.
3. Věci připadající. 1) K slavnosti: sám text že ukazuje, jakým způsobem Duch svatý potěšitelem jest. 2) K osobám: Jestliže se

30 Zpráva a naučení o kazatelství

učeným a slavným káže, že takový také byl Nikodémus. Káže-li se lidem světským, jeitě nekajícím, pro ně bude slovičko, kterýmž by ku pokání hnáni byli, „svět“; pakli zkroušeným, tedy slovičko „kdož věří“; jestliže mdlým u víře, tedy „každý, kdož věří“. Káže-li se nemocným, zarmouceným, v nebezpečenství těžkém stojícím (jako v čas hladu, moru, válek a osobních také těžkostí), tedy slovičko „nezahynouti“. Pakli umírajícím, „věčný život“. Item káže-li se závistivým, hněvivým, svárlivým, nemilostivým a tyranským, milování boží dobře jim před oči malovati užitečné bude atd.

Jan 13, 34, 35

1. Věci zvláštní: Jakož jsem já miloval. Item tak vy, item vespolek.
2. Nečastá slova jsou: Příkázání mové. Item potom poznají všickni atd.
3. Příhodné: Káže-li se manželům, přátelům, sousedům, vrchnosti a poddaným, tedy slovičko „vespolek“ vyšlapávati se hodí.

Jan 8, 46 atd.

i. Zvláštní věci: V. 47. Kdo z Boha jest; v. 51. Bude-li kdo zachovávatí řeči; v. 58. Prvé, než Abraham byl.

Nečastá: Kdo z vás bude mně atd. Item jestiž, kdo hledá a soudí. v. 50. Item Abraham se veselil, aby viděl, v. 56.

Příhodná: 1) Ke dnům pašijovým: Kdo z vás může atd. Že nevinně trpěl. 2) Káže-li se tvrdošijným, v. 46. 47; pakli klevetným a utrhavým, v. 48; pakli utržky snášejícím, v. 49. 6; jestliže honosným a chlubným, v. 54; pakli snášejícím nebezpečenství od lidí zlých, v. 59; pakli umírajícím, v. 51.

NB. K věcem zvláštním také přináležejí všecky pěkné metafory, protože v sobě zavinutě zdržují celou komparacii (přirovnání) jedné věci k druhé: kterouž rozvína, velmi se posluchačům poslouží. Jako když se Bůh nazývá skálou, hradem, baštou neb věží, štítem neb pavezou; item pastýřem, otcem, manželem atd.; všudy tu zastavě se, znamenitých naučení o Bohu a jeho při nás správě dobrati se můž. Tak svatý Pavel (2 Kor. 2) tělo naše nynější smrtedlné nazývá stánkem, budoucím pak v onom životě příbytkem aneb domem: z čehož plněji to rozsoudě, bystrá přemýšlování plynou, jako že: 1) Stánů (nebo boud) užívá se v poli, domů v městě: tak přítomný život jest jako pole neb pustina, město jest nahoře. 2) Stánů se užívá, když se

proti nepříteli polem leží: tak my nyní na bojovišti jsme. 3) Stánové nejsou věc stálá, ani se k tomu nestojí, aby stálé byli, než aby se rozbořiti aneb rozebrati mohli: domové pak ti se stále stavějí, aby třeba na věčnost trvali: tak nynější naše těla jen na chvíli nám daná atd. 4) Stánové z věcí tenkých, lehkých, špatných: tak těla naše jen z živlů. 5) Stánové před větrem, deštěm, povodní, zimou dostatečně hájiti nemohou, nýbrž tím sami se kazí: tak nynější těla nemocmi, bolestmi a rozličnými příhodami. 6) V stáních bydlící rozkoší a pohodlí zvláštních nehledají, než potřeby toliko, domu sobě těch věcí odkládajíce: tak bychom my měli. Tak když Žalm 124 o nepřátelích církve praví, že by je sehltili, přikváčili a zachvátili, do osidel zjímalí, tím je k líté zvěři, proudu, povodni a k ptáčníku připodobňuje, což se šířeji, jak při které té věci bývá, rozvinouti můž a bude velmi jádrné: a taktéž se podobně ve všech podobných ostrých metaforách činiti má.

O vyvozování naučení

Poněvadž všechno, co napsáno jest, k našemu naučení napsáno jest, jakž Duch boží svědčí (Řím. 15, 4), ze všeho kazatel, co v textu a výkladu jeho jest, naučení vyvozovati má. Nýbrž chce-li užitečné slovo Života přednáseti, větší díl kázání strávití musí v vyučování, k čemu předložené slovo slouží, nežli v rozbírání a vysvětlování smyslu a otázek nějakých subtilných. Tím zajisté i historie Písem od jiných historií se dělí, že se v nich nejen, co a jak se stalo, ale také (a více), proč aby se tak stalo, Bůh chtěl, uvažovati musí: jmenovitě, co tu nám Bůh jako v zavinutí i k poučení, i k následování poskytl. Protož i to jisté jest, že žádné historie a žádné povědění v Písmě není tak na oko špatného, z něhož by se mnoho rozličných naučení nemohlo vyvésti, kdo umí. A tak tedy potřebí jest, aby sobě to kazatel dobře vyšetřil a v tom se vycvičil, odkud a jak ta naučení jdou, což se těmito následujícími aforismy obsáhne:

1. Naučení z textu jsou veřejné nějaké sentencie neb regule o tom, co se věřiti neb nevěřiti, činiti neb nečiniti má, výpověď činící. Latině „locus communis“.
2. Naučení takové z textu jdou dvojím způsobem: 1) Některá plynou sama. 2) Jiná se věsti musejí. Nebo jako voda z vrchoviště svého někam praménkami svými sama plyne, někam po trubách vedena býti musí; tak tuto.
3. Plynoucí sama naučení jsou, když se od osoby k osobě, od

věci k věci, od času k času, od místa k místu atd. přestupuje: a to jen znamením částečnosti v veřejnost, aneb naproti veřejnosti v částečnost. Veřejnost slove veřejné mluvení, jako: Všickni lidé jsou smrtedlní. Částečnost o někom toliko neb o některých něčího pověření, jako: David se dopustil vraždy; Izraelští modlářství atd. Onono slove thesis, toto hypothesis.

4. Změnění částečnosti v veřejnost (transitio ab hypothesi ad thesin) jest, když z toho, co se o některé jisté osobě neb věci v textu praví, veřejnou reguli dělám o všech podobných osobách a věcech s cirkumstanciami jejich. Protož se šetřiti musí, jakého jest stavu osoba, o níž se tu vypravuje. Item jaká jest věc, o níž se mluví. Ku příkladu: Z historie o Davidovi, že cizoložství a vraždu spáchav, z království vyhnán, chci-li reguli udělati, posoudím, že David byl králem a prorokem. Cizoložství a vražda že jsou velicí hříchové, vyhnanství z království těžká pokuta. Odtud tedy vyvstávají táto naučení: 1) Že všickni pádům poddaní, i svatí. 2) Že čím větší osoba, tím nebezpečnější pád. 3) Že Pán Bůh na všech lidech hříchy tresce buď věčně, buď časně aspoň. Luk. 2, 21

Osoby jsou: 1. rodičové, 2. Kristus.

Věci jsou: 1. obřízka, 2. jména dání.

O rodičích co se mluví? Že s dítětem svým podle Zákona naložili. Ergo; 1) Všickni pobožní sobě každého nařízení božího vážiti mají. 2) Rodičové dítky své Bohu mají odevzdávati.

O Kristu co? 1) Že obřezán jest. Z toho šlo by, že jsme také povinni se obřezovati; ale poněvadž ne pro příklad nám obřezán byl, než pro vyplnění Zákona, jiné naučení per bo nam consequentiam půjde toliko z toho, že Kristus osmého dne obřezán; toto naučení jde veřejně, že všickni příkladem jeho hned od mladosti jho boží na se bráti jsme povinni. 2) Že jméno přijal. Ergo, každý z lidí své vlastní jméno míti musí. 3) Obřízka co byla? Svátost. Ergo, cokoli Bůh za svátost neb za poctu svou nařídí, byť to před rozumem pouhé bláznovství bylo, svaté však jest a svatě ostříháno býti má. 4) Jména dání. Ergo, jména dávána býti mají pěkná, kteráž by dítkám pěkného něco, co býti má, vyznamenávala. Ergo, Bůh jména všechněch lidí ví, než se v životě počínají.

Jan 3, 16

Osoby rozmlouvající: Kristus a Nikodém.

Věc: láska boží k lidem atd.

Nikodém přišel ku Kristu. Ergo, 1) nemnozí moudří a slavní, však vždy někteří. Ergo, 2) i velcí doktoři Kristu se za učedníky dávati stydětí nemají. Přišel v noci. Ergo, kdo zjevně Bohu sloužiti nesmí, tajně povinen. Kristus Nikodéma přijal. Ergo, mdlobou lidskou nepohrdá. Ergo i my. Kázal jedinému. Ergo, 1) služebníci vždycky rádi opravovati mají, by s jedním. Ergo, 2) nermuť se nad řídkostí, byť i sám jediný byl. Kázal v domě. Ergo, slovo boží nejen v chrámě, ale kdekoli mluvené jest tím čímž jest. Kázal věci potěšené. Ergo, tak služebníci s zkroušeným svědomím zacházeti mají. Věci. Bůh miloval. Ergo, milujmež tedy i my. Miloval nepřátele. Ergo i my. Tak miloval, že Syna dal. Ergo, i my hotovi budme pro bratry život klasti. Dal Syna svého. Ergo, kdo jinému dobře činiti chre, z svého má činiti. Aby spasení byli. Ergo, kdo co dává, k užitku dáti má, ne za osídlo jako Saul atd.

Jan 13, 34. 35

Osoby: Kristus a učedníci.

Věc: milování společné.

O Kristu to dvě: 1) Že učil. Ergo, kdo mistrem, pastýřem a kazatelem slove, nejen slouti, ale býti musí. 2) Že příkladem svým učil. Ergo, nejmocnější poučování jaké?

O učednících, že se to jim mluví. Ergo, kdo učedníkem sluješ, slyš k sobě atd.

O milování, že společné. Ergo, láska nezná žádného podle těla: není tu bratr, švagr, otec, strýc, domácí, cizí atd., než všickni jedno v Kristu. Na Kristovu formu. Ergo, kdo milovati chce, netřeba se na to ptati Aristotelesa neb Likanora: na Krista hled', tu máš toho zrdcadlo. Jan 8, 46 – ultimum

Osoby; Kristus, farizeové, Abraham.

Věc: dobré svědomí, pravda, Boží slovo, tichost, chlouba, známost boží.

O Kristu se praví: 1) Že se k soudu podával. Ergo, jaký má býti služebník církve, nýbrž každý křesťan? Bez uhony, aspoň z strany lidí, aby se k soudu jakémkoli podati mohl a směl. 2) Že pravdu mluvil. Ergo ti, jenž na božím místě jsou, toliko pravdu

mluviti mají, aby nebylo lsti v ustech jejich. 3) Že se k svým ruhačům mírně spravoval. Ergo, mohl tedy vpravdě říci: Učte se ode mně, nebo já jsem tichý... (1 Petr 2, 23). 4) Že ctil otce svého. Ergo, za nejpřednější částku pobožnosti držeti sluší vším všudy k slávě boží směřovati. 5) Že nebyl chlubný. Ergo, má-li kdo jaké dary, zvláště služebník církve, tím ne své, ale boží slávy hledati má. 6) Že s tím se vším nenávisť, hanění, utržky snášel. Ergo, což věrných služebníků atd. 7) Kristus osobné nářeky trpěl, učení však svého mocně hájil. Ergo, služebníci církve v vlastních křivdách trpěliví, v zastávání boží pravdy horliví a udatní býti mají. 8) Že ustoupil zlosti nepřátel. Ergo, 1. vyhýbal tolikéž nebezpečností; 2. v čas osobné persekucie ustoupiti dovoleno; 3. lépe zlému ustoupiti než se hadrovati aneb k vraždě příčinu dávat. 9) Že prošel a vynikl. Ergo, Bůh o své má péči a i z prostředků vzteklých nepřátel vyvesti můž.

O farizejích: 1) Že nevěří, ačkoli jim pravdu mluvil (v. 46). Povaha zatvrdilých. 2) Že ani slyšení nechťeli {v. 47}. Povaha zlostných. 3) Že uhony sbírali na životu (46,49), lapali za slova (52, 57). Místo důvodů hanění a proklínání užívali (40). Povaha převrácených. 4) Že dišputacii kamením zavírali (v. 59). Povaha v převrácený smysl daných a od Boha zavržených lidí, pravdě se vrážedně protivících. 5) In genere. Z Židů viděti, že lidé bludům a neřádům zvyklí, když se pravda boží a řádové na světlo zase chtějí vynášeti, trpěti toho nemohou, bouří se, zlehčují, hanějí, pomlouvají i protiví, a tím svou nepřízeň a zlost daremně pronášejí.

O Abrahamovi: 1) Že umřel (v. 52). Smrt ke všechněmu právo má. 2) Že se Kristus radoval zdaleka (v. 56). Pobožní radost svou v Bohu zakládají, ne v světu. Item patriarchů a proroků víra rovně byla v Krista, jako i naše.

Věci:

4.1 Nevina (v, 46). Ergo, dobré nevinné svědomí nejlepší zeď proti jazyku zlému.

4.2 Pravda (46). Ergo, 1) ne vždycky pravda místo nalézá; 2) ráda nenávisť plodí.

4.3 Boží slovo (v. 47). Ergo, povolnost božímú slovu jest

jisté znamení, kdo z Boha jest (item v. 51). Proti smrti jediné jest lékařství mocné boží slovo.

4.4 Tichost, krotkost a pobožnost (v. 48). Ergo, ukazuje ducha dobrého: zlobivost naproti tomu ducha zlého.

4.5 Chlouba (v. 50. 54). Ergo, žádný sebe sám chváliti nemá.

4.6 Známost boží (v. 54). Ergo, ne všickni, kteří se známostí boží chlubí, známost boží mají (v. 55). Ergo, bázeň boží a ostříhání slova jeho neomylným jest znamením pravé známosti boží, při komž jest.

5. Změna veřejnosti v částečnost (transitio a thesi ad hypothesin) jest, když co se veřejně v textu praví, to k jistým stavům neb osobám se obrací.

Tak Kristus (Jan 8, 47) pověděv veřejně, že kdokoli z Boha jest, slovo Boží slyší, hned to na Židy obrací: Protož vy neslyšíte, že z Boha nejste.

Tamtéž (v. 51) praví se: Bude-li kdo. Ergo, z toho jde, že pobožní, kteří zemřeli v Starém zákoně, smrti neuzří navěky.

Jan 3,16: Bůh miloval svět. Ergo, kdokoli tedy v světě jsi, slyš toto k sobě: Aby každý, kdož věří. Ergo, i modlárí tedy a jiní velicí hříšníci.

Jan 13, 35: Potom poznají všickni. Ergo, jak papežencům, kteříž nas odsuzují, nejplatněji toho, že Kristovi jsme, dokázati můžeme láskou společnou.

Nýbrž i osobné aplikácie odtud jdou. Bůh miloval svět, tedyť i mně miloval. Aby každý, kdož věří, nezahynul. Tedy abych já (ty, on) nezahynul.

6. Naučení z textu vyvedená tehďaz slove, když se něco jiného, nežli slova textu znějí, mocí však těch slov vyvodí. Ku příkladu Kristus z toho božího k Mojžíšovi promluvení „Já jsem Bůh Abrahamův, Izákův a Jákobův“ vyvodí naučení, že vzkříšení bude. An toho slova nic nepraví (Mat. 22, 32). Tak v též kap v. 44. Z toho, že David Mesiáše Pánem svým nazývá, zavírku činí, že o Mesiášovi farizeové bludně smýšleli, za pouhého člověka jej držíce (Mat. 12, 40). Z toho, že Jonáš byl v rybě tři dny a tři noci, vyvodí, že Syn člověka také etc.

7. Vyvodí se pak naučení aneb per bonum consequentiam, aneb per allegoriam.

8. Naučení per bonum consequentiam jest, rozváže toho, co se v textu praví, příčinu neb potřebu, neb cirkumstancie, neb věc odpornou, neb věc podobnou atd., odtud něco vyvésti. Jako Kristus tu první konsekvencie udělal, soudě, kdy to Bůh mluvil, jmenovitě po smrti již těch svatých otců. Protož dí: Bůh není Bůh mrtvých, ale živých. Druhá konsekvencia ten má základ: že Syn a Pán nejsou relata, než Otec a Syn, pán a sluha. Příklad v našich textích. Luk. 2, 21

8.1 Kristus obřezán. Tedy, jest pravy člověk. Ratio consequentiae: Že co se obřezuje, to pravé tělo býti musí.

8.2 Kristus obřezán. Tedy, Kristus jho Zákona podstoupil. Ratio: Obřízka byla přihlášení se k Zákonu.

8.3 Kristus obřezán. Ergo, na místě našem. Ratio: Sám nebyl nečistý.

8.4 Kristus obřezán. Ergo, my se nemáme obřezovati. Ratio: Tím samým učiněn jest konec ceremoniím, že Kristus podnikl, a tak již vyplnil.

8.5 Kristus obřezán dne osmého. Ergo, křest se v maličkosti dávati má. Ratio: Křest na místo obřízky vstoupil.

8.6 Kristu při obřízce jméno dáno. Ergo i při křtu dítkám.

8.7 Kristus slove Ježíš. Ergo, nebojme se ďábla ani jiných nepřátel. Ratio: Čím slove, tím jest.

8.8 Jméno Kristovo od anjela zvěstováno. Ergo, anjelové jsou duchové živí, rozumní poslové boží.

Jan 3, 16

8.1 Bůh miloval svět. Ergo, my jsme slavnější než anjelé. Ratio: O nich se toho nepraví.

8.2 Bůh miloval svět. Ergo, spasení naše dar pouhé milosti. Ratio: Miloval prv než my jeho.

8.3 Bůh miloval svět. Ergo, bloudí, kteříž praví, že jen některé zamiloval a za ně tohoto Syna dal. Ratio: Všickni jsme byli svět.

- 8.4 Bůh miloval svět. Ergo, nás Pán Bůh nyní víc miluje. Ratio: Prvé jsme byli svět, nyní jsme jeho dědictví.
- 8.5 Bůh miloval svět. Ergo my zase Boha. Ratio: My jsme povinni.
- 8.6 Bůh miloval svět. Ergo, bloudí Origenes smýšleje, že i ďáblové spasení budou. Ratio: Oni nejsou svět.
- 8.7 Že Syna dal. Ergo, Kristus jest Bůh.
- 8.8 Že Syna dal. Ergo, my jsme dědicové všeho. Ratio: Kdyžtě Syna dal, jakž by s ním všeho nedal?
- 8.9 Aby každý atd. Ergo, bez Krista není spasení.
- 8.10 Aby každý. Ergo, ospravedlnění není z skutku.
- 8.11 Aby každý. Ergo, Bůh není přijímač osob. Ratio: Každému.
- 8.12 Aby každý. Ergo, žádného člověka zatracením nebude vinen Bůh. Ratio: Nepoložil nemožných cest aneb výminek než snadničké.
- 8.13 Aby nezahynul. Ergo, bude vzkříšení. Ratio: Pobožní po smrti živi jsou.
- 8.14 Život věčný měl. Ergo, ne pro tento život doufati se má v Krista. Ratio: Ne tento, než věčný slibuje.
- 8.15 Věčný život. Ergo, smrti se lekati nesluší. Ratio: Umořiti nemůž.
- 8.16 Nezahynul, ale měl život věčný. Ergo, nejsou než dvě místa, kam lidé po smrti jdou, tj. nebe a peklo. Ratio: Písmo nemluví než o zahynutí a životu. Ergo, očistce není.

Jan 13, 34. 35

- 8.1 Prikázání nové. Ergo, Kristovo jho u přirovnání Mojžíšova lehké a sladké. Ratio: Místo mnohých prikázání jedinké dává, a to sebe milování.
- 8.2 Abyšte se milovali. Ergo, Kristus chce sluhy své veselé míti, ne zasmušilé svatáčky. Ratio: Milování věc dobromyslná jest.
- 8.3 Potom poznají, Ergo, lidé hadrovní a zlobiví Kristovi učedlníci nejsou.
- 8.4 Potom poznají. Ergo, v církvi má a musí býti kázeň. Ratio: Poněvadž se neláska, různice, bujnosti přetrhovati mají.

Jan 8, 46 atd.

8.1 Kdo z vás bude mne. Ergo, papež zle dělá, že k žádnému soudci a soudu státi nechce. Ratio: Chce býti náměstkem Kristovým.

8.2 Kdo z Boha jest. Ergo, kdo k věcem zlým chut má, nemá znamení, aby z Boha byl. Ergo, židé, mahomedáni nejsou z Boha. Ratio: Protože se od Božího slova odvrátili k básním, talmudu, alkoránu.

8.3 Zdaliž my dobře. Ergo, pýcha a na své hlavě zakládání neškodlivější věc jest. Ratio: Takoví cokoli činí, vždycky jim mysl lahodí, že dobře činí, nemohou se poznati.

8.4 Ex. v. 46. 49. 51. Ergo, náboženství to jest pravé, které pravdu předkládá, bázni boží učí a od smrti k životu vede.

8.5 Ex. v. 52. Ergo, kteří v Pánu zesnuli, blahoslavení jsou. Ratio: Nebojí se již věčné smrti.

8.6 Ex. v. 54. Ergo, každý člověk mysliti na to má, aby chválu raději u Boha měl než u lidí. Ratio: Tá chvála nejstálejší.

8.7 Ex. v. 55. Ergo, lež jest všechno, co se s pravdou nesrovnává. Ratio: Protože ten, kdo se k něčemu zná, nejasa, i ten, kdo zapírá, jsa, podobni jsou sobě.

8.8 Ex. v. 58. Ergo, Kristus jest Bůh i člověk v jedné osobě. Ratio: Jest věčný, avšak jako i kdo z nás časný, tj. počatý a narozený: a obě to o sobě jako o jednom mluví. V stavu pak zmařenosti více se ukazoval jako člověk (v. 59).

9. Naučení skrz alegorii jest, když se tomu, co historicky neb literně povědino jest, duchovní smysl dává, jako činí svatý Pavel (K Gal. 4). Dva syny Abrahamovy o dvou zákonech vykládaje, tolikéž horu Sinaj a Sion. Tak historia o upadlém mezi lotry a Samaritánovi (Luk. 10, v. 30), o padlém lidském pokolení a spomocníku Kristu (jakž vůbec známé) se vykládá. Tak z našeho textu o obřízce Kristově allegorice se naučení vésti můž a má, že i my se důchovně obřezovati máme, to, co na srdci nečistého, odmítajíce: a to že se hned, jak se znovu rodíme, díti musí, a tu že vpravdě dítky boží slouti začnáme. V druhém a třetím textu žádná allegoria místa nemá. V čtvrtém také, leč aby se tu duchovní půtka

církve s nepřátely rozuměla: však by i to tvrdě šlo, kdyby se. na skrze všechno jedno k druhému rovnati mělo.

O alegorii regule

9.1 Příběhové Starého zákona na větším díle budoucí Mesiášovy a církve jeho příběhy znamenali. O čemž Apoštol (1 Kor. 10 a v epištole K Židům) nemálo.

9.2 Co se s Kristem dalo, větším dílem tak se dalo, že budoucí církve jeho běh před ukázán jest. O čemž sám dí: Co se dalo na zeleném, díti se bude i na suchém (Luk. 23, 31; Mat. 10, 25).

9.3 Kdekoli Pán Bůh na zevnitřní ceremonie dotírá, vnitřní pravda pod tím se rozumí; jako když se o svěcení soboty domlouvá (Izai. 56 a 58). Zdaliž by na té zevnitřnosti tak Bohu záleželo? Nikoli, ale že to vnitřní svátek pobožných, to jest odpočinutí od hříchu; item strojení se k věčným věcem znamenalo. Tak muzika starozákonní svornost církve atd.

9.4 Všecky historie nějakým způsobem se duchovními mohou: jako Abel a Kain že dvě odporné stránky znamenají, pravou a falešnou. Potom svatý Petr vykládá o Kristu, v němž bezbožní tonou, pobožní procházejí atd., a tak všechno.

9.5 A kdo tak alegorie umí jádrně dělati, velikého jest mistrovství.

9.6 Avšak byl-li by kdo v tom nemírný, snadná tudy jest k mamosti a bludům cesta (příklad na Origenesovi). Protož alegorie dělati se nemá, krom kde ji Duch svatý udělal, aneb o ní na tomtémž aneb jiném místě návěští dal. Jakož se namítá (Jer. 44) o Samaritánovi a raněném všudy v Písmě.

10. Tak naučení z textu vyveda a proveda, povinen také jest kazatel posluchačům, k čemu toho ožiti mají, ukázati. Nebo jiné jest z bylin a odjinud quintam essentialiam vytáhnouti a z toho lékařství přistrojiti, a jiné pacientům, proti čemu, kdy a jak kterého užiti mají, ukázati.

11. Užívati se pak má poučování Písem k tomu šesteru, jménovitě: 1) aby posluchači posilnění byli v pravdě, 2) aneb vysřáhnouti

od bludu, 3) napomenutí k ctnostem, 4) potrestání v hříších, 5) potěšení v bídách a 6) rozhorlení k modlitbám.

12. Může pak za příčinu jednoho naučení někdy všechno to šestero učiněno býti, někdy jedno neb dvoje, jak kteří materia a posluchačů potřeba a sebou nese. Všeho šestero příklad (Řím. 11): Když Apoštol ukázav a prokazav, že vyvolení lidské z pouhé boží milosti jde, za tím 1) potěšuje vyvolených, aby milostí boží jisti byli: poněvadž Bůh darů a povolání svých nelituje (v. 29), consolatio, 2) vystríhá však, aby se žádný vyvolením svým proti jiným nezpínal, sic že by trestání neušel (v. 28), redargutio; 3) potvrzuje opět v tom pravém smyslu pěkným na závěrku promluvením: Ó hlubokosti atd. (v. 33), institutio; 4) odmítá blud těch, kteříž jako by Pánu Bohu napřed byli něco dali aneb něco k věci radili, tak sobě z Boha dlužníka dělají (v. 34. 35), refutatio; 5) rozhorluje svým příkladem k díkčinění (v. 36), preces; 6) naposledy napomíná a prosí skrze milosrdenství boží, aby tedy těla svá vydávali v oběť Bohu atd. (kap. 12), exhortatio.

Tak k tomu naučení, že na víře samé spasení záleží, mohou přidati: 1) Napomenutí, aby té víře rozumějíce, v ní stáli. 2) Výstrahu, a to dvojitě, jednu před hrozně škodlivým papežským bludem o ospravedlnění z skutků; druhou před svodem těla, aby víry mrtvé (tj. historické) za víru ospravedlňující neměli. 3) Napomenutí k slovu božímu a k svátostem jakožto prostředkům, skrze něž se víra štípí, zalévá, roste, sílí. 4) Naříkání na nedbalost mnohých nynějších křesťanů. 5) Potěšení těm, kdož v sobě živou víru cítí, aby plesali, že Kristovi jsou vpravdě. 6) Rozhorlení k modlitbám, že ty věci nám zjevil Bůh a věrou nás obdařil, kterouž aby v nás vzdělával a ji přispořoval.

Zase pak k tomu naučení:

Že pravda nenávidí plodí, dosti bude dáti výstrahu, kdo moudrý jest a slouti chce, aby toho nečinil: posvítí-li mu kdo pravdou (do očí) mezi oči, o to aby se nehněval, nýbrž děkoval raději, vida, že tu příčinu má přihlídati k sobě.

Že svědomí dobré nejplatnější jest obrana proti utrhačům; to z textu vyvede, mohu: 1) ponárikati na některé s širokým svědomím, kteří ani Boha, ani anjelů, ani lidí, ani sebe se neostýchajíce, všechno, co se jim namate zlého neb dobrého, dělají;

2) za tím napomenutí, pobožní aby se toho vystříhali a svědomí svého jako zřídelnice oka sobě šetřili; 3) pak potěšiti těch, kdož tak činí. Nebo že jich všecken svět a peklo uvítni a zahanbiti nebude moci: nýbrž svatý Jan dí, že takoví i před pohany smělou doufánlivost mají (1 Jan 3, 21). Ó přešťastní ti a blahoslavení!

13. Naučení ta jsou nejlepší, kteráž pěkně bez natahování z textu jdou a posluchačům k jejich přítomné potřebě co nejlépe připadají.

O dovozování čeho potřebí

1. Často přichází, že něco z věcí těch, kteréž kazatel mluví, pochybné se zdá, aneb aspoň že následující nějaké potřebné aplikaci, kterouž kázat v umysle má, pevně ustláno býti musí. Tou příčinou kazatel také uměti musí toho, co mluví, dovozovati.

NB. Když sám Bůh mluví k lidem, důvodů jemu vesti netřeba, protože Bůh a sama hrůza velebnosti božské tvor ku poslušenství jímá: takže sama výpověď vůle jeho zákonem jest neproměnitelnosti. Podobně když prorok mluví, dosti důvodů jest říci: Takto praví Hospodin; item, Hospodin mluví, umlkníž všecka země. Ale když jiný člověk člověku mluví k víře, jemu o tom, což mluví, sloužiti musí, protože Bohem není, aniž se za proroka vydávati můž, a tak ani řečem svým jako božím víry vyhledávati. Protož i apoštolé, ačkoli prvotiny Ducha mající, toho však, co posluchačům svým věřiti neb činiti poroučeli, příčiny a důvody ukazovali, jak psaní jejich ukazují, až i svatý Pavel řekl: Jako opatrným mluvím a vy suďte, co pravím (1 Kor. 10, 15). Ovšem tedy nižší církve služebníci k čemu posluchačům svým posloužití chtějí, mocným pravdy dokazováním, a ne jen křiky dobývati musejí. Což obzvláštní jsou dvě příčiny: Předně, že mysl lidská jest jakousi svobodou poctěna, aby povinna nebyla, leč pravdě samé ustoupiti. Druhé, že není dobře ani žádati toho, aby lid křesťanský toliko očima správců svých hleděl a toliko nohama chodil, tj. sám co a proč nerozuměje, jejich toliko vyučením se spravoval. Nebo odtud se Antikristus narodil; a apoštolé moci nad svědomím lidským panovati jak sami neužívali, tak i svým náměstkům užívati zapověděli (2 Kor. 1, 24; 1 Pet. 5, 3).

42 Zpráva a naučení o kazatelství

2. Dokazovati pak přichází kazateli aneb výkladu svého na přítomná slova, aneb věci samé, že to, co z textu vede, tak a nejinak jest. Někdy zajisté toho potřebí dokázati, koli se v textu míní, o čem služebník mluviti chce, někdy věc sama tak, jakž v textu jest, mocnějšího propovědění potřebuje, aby posluchačů mysl chtěj nechtěj, že to vpravdě tak jest, poznati a vyznati musela.

3. Výkladu slov, že ten, ne jiný jest smysl, dovodí se:

- a) Z samého slova neb slov, že ten smysl sebou nesou přirozeně.
- b) Z předního cíle a mínění mluvícího, kterýž se z kontextu, tj. předcházejících a následujících slov poznává.
- c) Z podobných míst, kde buď totéž slovo v témž smyslu stojí, aneb jiným světlým slovem tentýž smysl se vyjadřuje.
- d) Že tak jednomyslně vykládají buď všickni, neb větší díl, aneb aspoň osvícenější Písem vykladači.
- e) Ex absurdis. Co by odtud nemotorného šlo, kdyby se jinak tomu Písmu rozumělo.

Ku příkladu nechť jest Matouš 5, 20, kdež řekne-li se, že tu hojnější spravedlnosti nemíní, spravedlnosti evanjelitské, kteráž jest z víry, než spravedlnosti zákonní, kteráž jest z skutků, dovedu toho:

- a) Že slovo „spravedlnost“ samo sebou skutečnou spravedlnost znamená, zvlášť poněvadž tuto o spravedlnosti farizejské mluví, toliko prý, aby táto naše hojnější byla. Farizeové, pravíme, že spravedlnosti z víry žádné neměli, tedy o ní Kristus tuto nemluví.
- b) Mínění Kristovo jest ukázati, že farizeové Zákon nedokonale vykládají, což i z předcházejících i z následujících slov celé kapitoly patrné. Tedy o spravedlnosti zákonní.
- e) Jinde o týchž farizejích Kristus dí: Podlé skutku jejich nečinite, neboť praví, a nečiní, a všecko, co činí, proto činí, aby vidíni byli od lidí (Mat 23, 25). A opět: Vy farizeové, zdáte se zevnitř spravedliví, a vnitř plní jste pokrytství (v. 28).
- d) Tak vykládají (kromě některých neuměle horlivých) všickni staří i noví učitelé. Čimž však žádná ujma spravedlnosti Kristově, jenž vírou má přivlastňována býti a sama před soudem božím platí, se nečiní.
- e) A když se to o spravedlnosti (božské) evanjelitské, kteráž nás před Bohem ospravedlňuje, rozuměti mělo, šlo by odtud, že ta spravedlnost v skutcích záleží, jakž židé chtějí; aneb aspoň z částky v skutcích, jakž papeženci

chtějí. Protože Kristus, jaká to hojnější spravedlnost jest, vykládaje, Zákon vykládá. A tak kteří místo toto o evanjelitské spravedlnosti vykládají, nevědí, co mluví, protože proti sobě mluví a vlastní své učení vyvracují.

4. Věcí samých, tj. učení božího o víře neb ctnostech, dovodí se: a) Písem svědectvím, b) rozumem, c) příklady neb historiemi. Cožkoli člověk věděti můž a má, to že na trojím svědectví zakládá: 1) smyslu, 2) rozumu a 3) víry.

1) Některé věci známe proto, že je vidíme, slyšíme, makáme, cítíme, okoušíme; jaké jsou věci tělesné.

2) Jiné známe proto, že jich rozumem dostihujeme; jako jsou věci duchovní a tělesné, ty, kterých smyslem dosáhnouti nemůžeme pro vzdálenost.

3) Některé pak známe proto, že nám je Bůh vyjevil, abychom se jich žádným rozumem samým nedomyšleli; jako že svět v šesti dnech učiněn, že lidské pokolení padlo a Synem božím zase vykoupeno.

Ačkoli jiné jsou, kteréž vírou, jiné, kteréž rozumem, jiné, kteréž smyslem chápáme, často pak všechno to tré v jedno se sbíhá. Jako když Kristus učedníkům (Luk. 24) vzkříšení svého potvrzoval: 1) Svědectvím smyslu; aby hleděli a dotýkali se (v. 29). 2) Svědectvím rozumu; že obluda taková nebývá (v. 39) a nejídá (v. 4) a že jinak spasení nemohlo býti způsobeno (47). 3) Svědectvím zjevných Písem (v. 44. 45. 46). Jakož pro troje svědectví (smyslu, rozumu a písem) na jedinkém božím svědectví, kteréž sama pravda jest, se zakládá. Nebo cokoli Písmo praví, to Bůh praví, protože to hlas boží jest. Cokoli zdravý, jasný, neporušený rozum praví, to Bůh praví, protože to boží obraz jest. Cokoli zdravý, celý, nezmámený smysl praví, to Bůh praví, protože to jistý a divný boží k uvažování všech věcí lidskému rozumu odevzdaný nástroj jest. Protož vidí-li zdravé, jasné, nezmámené oko věc bílou, ta pro boží pravost taková jest a není jinaká. Vidí-li zdravý, jasný, neporušený rozum věc užitečnou, ta pro boží pravost taková jest a není jinaká. Ovšem co Písmo praví, to v pravém, dobře vzatém mínění pravé a nepohnuté jest.

Z toho jde, že důvodové, jimiž mysl lidská jímána býti má,

mohou a mají i z Písem, i z rozumu, i z smyslů (ukazováním patrných. makavých příkladů, komu se tak stalo) vedeni býti, tak jakž že i proroci, i Kristus, i apoštolé činili, známé jest. Což ačkoli nejpředněji o materiích obecných rozuměti se má, však i v artikulích vyšších, v nichž rozum nic neví, než co sobě vyjeveno má, k tomu však, co sobě má vyjeveno, něco také svého přidati můž: ne tak-li za důvod, tedy aspoň aby se proti rozumu a víře to, což Bůh mluví, nezdálo. Ku příkladu artikul o Trojici svaté nad všecku rozumu našeho schopnost jest. Však i rozum o tom již věda, můž k vysvětlení toho něco přidati, jmenovitě sobě to obrazem duše naší (v níž 1. rozum, 2. pamět, 3. vůle), item slunce (v němž 1. světlo, 2. blesk a 3. teplo), item každého tělesného tvorů (v němž 1. podstata, 2. podoba, 3. moc nějaká se vidí) vysvětliti. Též tajemství dvojího v Kristu přirození podobenství duše a těla v jednom člověku, aneb vštípením ratolestky jednoho stromu do druhého atd. sobě jakž takž formovati. A tak staří učitelé činívali: jakož pak nic to jiného není, než že se pravda pravdě ozývá a stvořený rozum nestvořenému, sluha Pánu přisvědčuje.

5. Jest-li to, což provedení potřebuje, vyučující toliko, tedy se Písmo, rozum, příkladové prostě jen k dotvrzení vedou, že tak jest. Ku příkladu, že spasení naše pouhý dar milosti boží jest, dovodí se: 1) Písmem (Efez. 2, 8; Řím. 7, 16 atd.). 2) Rozumem. Co může od toho, od něhož všech tvorů bytnost a všecko plyne pocházeti, což by jinak než darem slůlo? Neho kdo prvé dal co jemu? Item poněvadž jsme prvé milováni, než jsme byli, a co dobrého neb zlého činili, toto nic než milost slouti může. 3) Příklady: a) Manasses, b) žena hříšnice, c) lotr na kříži a jiní hříšníci, d) nýbrž i Pavel o sobě tak mluví (1 Tim. 1, 16) i e) David a jiní svatí jen o milost vždycky volali.

6. Pakli jest něco probuzujícího, k činění neb nečinění vztahujícího, tedy musí vedeno býti z Písem 1) příkázání neb záповěd, 2) slib neb pohrůžka boží, 3) rozum – (1) slušnost neb neslušnost, (2) potřebnost neb nepotřebnost, (3) užitek neb škoda, (4) líbeznost neb trpkost věci té, (5) příklady: kdo by poslechl neb neposlechl božího takového poručení neb záповědi; kdo se kdy potěšil slibem neb lekl pohrůžky; kdo rozvážil neb nerozvážil slušnost neb neslušnost toho a jakého došel skrze to užitku neb škody atd. Ku příkladu, že se milovati máme vespolek, toho se

můž dovesti: 1) rozkazem teď v textu (item 3 Mojž. 19,18; 1 Jan 4,21 atd.); 2) slibem (Jan 14, 21); 3) slušností; poněvadž jsme jednoho Pána čeládka, jednoho Otce dítka, jednoho povolání účastníci, sumou z jedné krve zplození, jednou krví vykoupeni, k jednomu dědictví zapsáni atd.; 4) potřebností; jinak společnost lidská ovšem církve ostáti nemůže, než aby jedni druhé vzdělávali; 5) užitečností; kdekoli láska jest a svornost, tu všechno dobře stojí v každém stavu; 6) líbezností; láska jest sama z sebe milá, libá, sladká věc.

7. Příklady; předně vůbec: jak za patriarchů bývala láska, item za apoštolů (Skut. 2,44 k 4, 32 atd.), item mezi Davidem a Jonatanem atd. (1 Sam. 18, 1), obzvláště pak jako Malachiáš rozvažoval slušnost (Mal. 2, 10), jak svatý Pavel potřebnost (Gal. 5, 15), jak svatý David líbeznost (Žalm 132). Naproti tomu od nelásky odvoditi: 1) záповědí (3 Mojž. 19, 17 atd); 2) pohrůzkou (1 Jan 2, 11; Gal. 5, 15 atd.); 3) neslušností; v ošklivosti máme lité šelmy, kteréž jiné honí a plaší, ovšem tuto; 4) nemáme se oč nesnadniti: však Pán Bůh o vše pečuje, každému jeho oddíl dává, a kdybychom jen jedni druhých šetřiti chtěli, nezůstávalo by příčiny atd.; 5) škodou; závisti, roztržitosti, vraždy a všecko zlé odtud jde, kde láska utichne; 6) kdokoli nemiluje, ten svým vlastním katem jest, žere se, hryze, pálí atd.: 7) příkladové všeho světa ukazují, co neláska zlého působí a tropí na Kainovi, Ezau, Saulovi, Jidášovi atd.

O amplifikování

Obzvláště pak k hojnosti materie teologa napomáhá, aby způsob amplifikování znal.

1. Amplifikovati jest slovo neb povědění jakékoli široce rozvésti uměti. Avšak o amplifikování slov skrze slova tuto se nemluví, kteréž se skrze synonyma, epitheta a periphrazes děje, než o amplifikování buď slov, neb samých věcí skrze věci.
2. Amplifikování se pro dvůj cíl děje: 1) Pro hojnější vysvětlení. 2) Pro zveličení neb ztenčení. Přední to, kde se sprostě vyučuje; druhé, kde se probuzuje.
3. Amplifikování pro hojnější vysvětlení děje se:

3.1 *Per causas*: Připomenutím příčin, odkud, s čeho, proč neb k čemu a jak která věc jest. Jako o obřízce Krista

mluvě, připomenouti mohu, kdo ji ustanovil, k čemu, proč, jak a čím bývala konána.

3.2 *Per effecta*: Vyčtením, co působívá ta věc, o níž se mluví. Jako že obřízka přirozeně a) bolela, b) krev cedila, c) tělo před lidským rozumem ohavila. Duchovně pak: a) osvědčovala lidem přirozenou zkázu, s níž se na světě rodí (protož na rodící ud vzkládána); b) malovala vnitřní obřízku nečistoty (to jest nový rod že bez bolesti nebývá); c) zavozovala a zavazovala lidi k ostříhání smlouvy; d) rozdíl držela mezi církví a necírkví; e) tělesným udem dávala k smíchu příčinu, proto aby moudrost světa bláznovstvím božím zahanbována byla.

3.3 *Per circumstantias*: Kdy ustanovena, kde ustanovena, v jakém věku přijímána a před jakými svědky, od koho posavad ostříhána neb neostříhána (že jí nejen Židé, ale i Izraelité, kteří se Saraceni nazývají, Agareni jsouce, a nyní Turci, Arabové, Peršané atd. slovou, ostříhají; item mouřeninští křesťané pro poctivost Kristu).

3.4 *Per similia*: Jako mluvě, že obřízka pro rozdíl tehdejší církve od necírkve ustanovena, přidati mohu, že se tu podobně dalo, jako když pastýř jehňátka, kteréž se mu zrodí, znamením nějakým znamenává, aby je, že k jeho stádu náleží, znal.

3.5 *Per opposita*: Ukázáním rozdílných a odporných tomu věcí. Jako: kteří se mezi pohany zrodili, byli co divoká zvěř, k jistému pánu a stádu nepřináležející. Ač i sám ďábel sobě některé z dítek oddávati kázal, však to hrozné bylo. Nekázal on obřezovati, než řezati, sekati, skrz oheň voditi a mučiti a některé celkem páliati. Item, pracnější byla táto ceremonie, obřízka, než náš křest atd.

3.6 *Per exempla* (když se ne k prokázání, než k vysvědčení vedou): Kdo byl kdy obřezován neb se obřezati nechal (dal).

3.7 *Per partes*: skrze vyčtení po částkách, co při které věci bývá. Jako víra ospravedlňující neb živá, ta, z níž spasení jde, že v sobě obsahuje: a) známost vlastního v sobě a z sebe zatracení a hrůzu nad tím; b) známost hojné v Kristu složené hříšným milosti a radost nad tím; c) chopení se jí a na ní celé v životu i v smrti spoléhnutí;

d) vděčnost vroucí k Bohu; naposledy e) žádost a umysl celý k ostříhání se v té milosti boží na věky.

3.8 *Per testimonia*: To jest připomínáním, co jiný někdo na týž smysl o tom promlňvil. Kdež rozličná jak z Písem, tak z Otců starých, novějších teologů, filozofů a historiků vzatá propovědění (ač byla-li by toho potřeba) místo své mají. A to nejen smyslu našeho potvrzující, ale i což by se učení našemu na odpor zdálo, to připomínati a srovnávati se může, že ač by se jedno proti druhému čeliti zdálo, nečelí však.

3.9 *Per contraria*: Cízí scestné o tom smysly připomenouti a mocnými důvody vyvraceti také řeč amplifikuje; a často s užitkem.

3.10 *Per objectionem*: Ale tuto by se toto a tato snad říci mohlo atd.

NB. Tím způsobem se i celý text amplifikovati můž ukázáním, kdo ho psal, komu a za jakou příčinou, ku které částce katechismu náleží atd. Item slovo kterékoli, ku příkladu „Ježíš“. a) Kdo ho původem? b) Proč c) Z jaké materie (to jest, hebrejské že jest)? d) Jaká forma (to jest, co znamená)? e) Co působí? f) Kdy nejprv slyšáno? g) Kde se v biblí nalézá? h) Také-li v Starém zákoně (to jest všudy, kde slovičko „spasení“ nebo „spasitel“ a „vysvoboditel“ stojí, že v židovském jen „Jeschuah“, jako 2 Mojž. 15, 2; Žalm 118, 14; Izai. 49, 6)? Jiná jména Kristova že znamenají jeho člověčenství, neb božství, neb panování, a tak velebnost a hrůza: ale toto samu sladkost.

4. Zveličování něčeho děje se skrze cirkumstancii a skrze komparacii.

5. Cirkumstancii, skrze něž se věc zveličuje, jest sedm: quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando? Ku příkladu: zrada Jidášova rozvážením:

5.1 Co neb koho zradil? Mistra svého, Pána svého, Spasitele svého a všeho světa; a tak vlastního a velikého dobrodince svého.

5.2 Kdo? Jeden jsa z domácích jeho, náhlebníků jeho, učedlníků jeho, apoštolů jeho.

5.3 Proč? Ode Pána sobě příčiny dané neměl, nýbrž

od něho, jako i jiní, milován a pěstován byl. Pouhá lakomost jej k tomu přivedla; kus stříbra více sobě vážil nežli vykupitele svého.

5.4 Kdy? V svaté velikonoční dny, když s jinými myšlenkami zacházeti měl. Item, když Pán večeri svou držel, on s nešlechtnými úmysly zacházel. Protož Písmo dí, že tu do něho vstoupil satan.

5.5 V zahradě, kamž věděl, že Pán k modlitbě chořoval. Item, snad se ta zrada v chrámě konala, poněvadž jim potom stříbrné v chrámě povrhli.

5.6 S kým? S nepřáteli božími se spuntoval.

5.7 Jak? Lstivě, zrádně, tajně, pokrytě, přítelem se stavěje. Item, zarputile, nebo ho Pán pamatoval a osvědčoval; však nic platno nebylo.

Tím způsobem děje se ztenčování něčeho, jako pokání Achábovo zlehčuje se tím: a) Kdo byl? Modlár a bezbožník bez přestání. b) Co činil? Zevnitř se pošmuřoval. c) Proč? Ne z lítosti hříchů, než pro bázeň pomst. d) Kdy neb jak dlouho? Dokud neodtrnulo atd.

6. Komparacie jest přirovnání věci naší k nějaké jiné, neb větší, neb menší, aby se buď zvláštnost neb špatnost její ukázala. Ku příkladu zradu Jidášovu zveličiti mohu, přirovnaje jí k zradě Doegové takto:

6.1 Doeg byl člověk politický, v pobožnosti nevyuččený a ještě pohan idumejský: Jidáš teolog a apoštol.

6.2 Doeg Davida a kneží vyjevil Saulovi, pánu svému, snad to za částku povinné věrnosti maje: Jidáš Pána svého zradil nepřátelům jeho.

6.3 Doeg to učinil, tázan jsa od pána svého (1 Sam. 22, 7): Jidáš sám běžel.

6.4 Doega nepamatoval žádný v zlém předsevzetí: Jidáš sám Pán atd.

6.5 Avšak oneb vběhl v zlořečenství a prokletí hrozné (Žalm 52 a 109): Ovšem tady tento atd.

6.6 Zas, tatáž zrada jeho mohla by se přirovnati k jiným hříchům, jakož: a) Kdyby byl jen okradl Pána svého (jakož tak činil). b) Kdyby ho jen byl pomlouval neb sočil. c) Kdyby jen byl věděl o zradě a jí nevyjevil a

nepřetrhl, moha atd., ač by to zlé bylo, však by bylo snesitelnější než toto, že jej sám dobrovolně, chtě, naschvál na masné krámy vydal atd.

Srovnaje ji s Petrovým hříchem: a) Petr Pána zapřel zevnitř jazykem: Jidáš vnitř srdcem. b) Petr učinil z bázně: tento bez nutící potřeby. c) Petr z unáhlení, bez rozmysla: tento s dobrým uvážením. k rozmyšlení se dosti času maje. d) Petr Pánu svému k ničemu zlému neposloužil ani posloužit nepomyslel, než toliko Pánu pomoci nemoha, sobě pomoci chtěl: Jidáš Pána samého na smrt vydal atd. A tak se tím i jiným způsobem k tomu i k jinému přirovnati můž, cokoli se buď zveličiti, neb zmlítí má.

7. Zveličování čím kratšími a mrštnějšími slovy se dělá, tím lepší.

O vysvětlování věcí v textu zatemnělých.

Řídký jest text, v němž by se slov neb mluvení některých nenacházelo, kterýmž co s sebou nesou, není ihned povrchu rozuměti. Protož kazatel mysliti musí, jak by smysl jejich sobě i posluchačům patrný učinil.

Což ačkoli jiná věc jest nežli *analysis*, k analýsi však z velké částky přináleží: protože *analysis* na jisto postavití nemůž dotud, dokud se všemu, co text ve všech slovích svých i sebou nese, nevyrozumí. O tom tedy také:

1. Zatemnělost, kteráž se v textu najíti můž, aneb jest v slovích, aneb v mluvení, aneb v obojím. Nemoci má-li lékař šťastně hojiti, potřebí mu nevyhnutedlně: 1) Znati rozdily nemocí všelijakých, co která jest, kdy bývá, z čeho pochází atd. 2) Uměti poznati, která jest a jaká při jeho pacientu. 3) Uměti ji zahnati. Tak kdo chce texty vysvětlovati, toho trého jemu potřebí, to jest, aby věděl, v čem a odkud může býti zatemnělost, v čem tuto jest a jak jí spomoci. Protož se všecko to troje oznámiti musí.

2. Zatemnělost v slovích a mluvení zároveň bývá:

2.1 aneb od tvrdého výkladu,

2.2 aneb od nepovědomosti věci té, o niž se mluví,

2.3 aneb od homonymie.

3. Tvrdý neb nevlastní výklad jest, jestliže vykladači naší biblí nesvětého nějakého slova užili neb řeč nesvětle postavili. Příklad Zach. 11, 15 stojí staroslovenské slovo „oruží“, jemůž nyní řídký rozumí; v kapitole pak 13, 7 nesvětlá jest řeč „Mečí, procit

na pastýře mého a na muže bližního svého!“ Nebo tu co se praví, nic z českého textu vyrozumět se nemůže.

4. Nepovědomost věci zatemňuje smysl tak, když kdo způsobu věci té, o níž se mluví, svědom není; ku příkladu Izai. 41, 15: Aj učinil jsem tě (Jákobe) jako smyk s zuby novými po obou stranách; pomlátíš hory a setřeš je atd. Item Oz. 10, 11: Efraim jest jako jalovička, kteráž miluje mlatbu. Item 1 Kor. 9, 9: Volu mlátícímu nezavážeš ust atd. Těmto a podobným mluvením nerozumí, kdo neví, že za starodávna k mlácení ne cepů jako nyní, nýbrž smyků zubatých, kteříž volmi tahání bývali, a tak volové, shýbající se a klasů dosahující, přiživiti se mohli, užívali. Tak když Kristus dí: „Buďte bedra vaše přepásána,“ proto tomu nerozumíme, že nyní roucha takového, kteréž by se vždy, kam jíti neb něco dělati máme, podpasovati muselo, neužíváme. Ezech. 21, 21 nesrozumitedlný jest tomu, kdo neví, jakých pohané pověrných hádání, něco před sebe berouce, užívali hleděním do zrdcaděl, neb do vypulerovaných mečů a střel; též nahlédáním do hovad, kteráž bohům svým obětovali, jak tam játra a jiné vnitřnosti leží. Tak sumou všudy v Prorocích a v Písmě místa taková se nacházejí, kteráž, není-li kdo tehdejší historie a geografie povědom, též způsobu oběti a jiných rozličných ceremonií a obyčejů starozákonních, nemohou než zatemnělá býti.

NB. V Žalmu 40, v. 7 nesrozumitedlný jest i pro výklad, i pro věc samou. Pro výklad, že místo „Provrtal mi uši“ položeno „Otevřel mi uši“. Pro věc samou, že nyní nevíme, a v Zákoně zapsano majíc, nepamatujeme, co to bylo v Izraeli a k čemu vrtání uší. Ale rozvážíš-li, co o tom Bůh poroučí (2 Mojž. 21, 5. 6), porozumíš. A porozumíš také, proč to povědění Apoštol přivodě mění, takže místo slov „uši's mi provrtal“ klade „tělo's mi způsobil“. Proto jmenovitě, že ucha synu svému provrtati a za služebníka jej přijati nemohl Otec, leč by jemu prvé tělo dal atd.

5. *Homonymia* jest, když jedno a tož slovo rozdílné věci vyznamenává, aneb když promluvení dvojité smysl má. Jako Bůh

5.1 někdy znamená pravého Boha Stvořitele (tak vůbec),

5.2 někdy anjely,

5.3 vrchnost a soudce,

5.4 někdy modlu atd.

Takové slovo když se v textu trefí, suk jest, který se sice někdy sám rozmekne, a co se míní, samo se ukáže. Jato když se dí, že „Bůh miloval svět“, snadno jest vyrozuměti, že se tu ne modla, ne ďábel, ne anjel, ne kníže neb král nějaký rozumí, ale pravý Bůh. Někdy pak velmi tuhý a k rozvázání pracný bývá, jako slovo „svět“ v našem textu, ať vidíme, že neznamená ani nebe, ani země, než lidi: a to však hádka jest nemalá, všecky-li lidi či díl jich atd.

6. Zatemnělost v slovích jest od tropu. *Tropus* jest, když slovo v jiném trochu vyznamenání, než jakž přirozeně znamená, užito jest. A toho v každém textu bývá víc neb méně. To jest ve čtverém rozdíle:

6.1 Když se na opak rozuměti musí, jako Job 2, 9: Dobrořeč Bohu (to jest „zlořeč“); Mat. 26, 42: Spěte (to jest „ach nespěte, není čas“), a to slove *ironia*.

6.2 Když se podobná povaha neb vlastnost rozuměti musí, jako: Já jsem dvěře (to jest podobný dvěřím, Jan 10); Hospodin jest skála (to jest jako skála, nepohnutelný); lidé řehcí (to jest bujně sobě počínají, Jer. 5, 8); to slove *metaphora*, a jest jí všudy plno.

6.3 Když se celá věc jmenuje a rozumí se částka, jako: Bohatec umřel a pohřben (to jest tělo jeho); Bohatec se octl v pekle (to jest duše jeho). Item na odpor tomo, když se částka jmenuje a míní se celá věc, jako: Mají Mojžíše a Proroky (to jest knihy jejich, Luk. 16); Bohatí sbírají chudé (to jest statečky jejich); Zkormoutil se Jeruzalém (to jest obyvatelé jeho); Dva národové jsou v životě tvém (1 Mojž. 25, 23, to jest otcové dvou národů); to vše dove *metonymia*.

Takoví tropové někdy snadní jsou k vyrozumění, někdy i rozumní vystitnouti nemohou; jako Amos kap. 1 i 2 několikrát se jmenuje oheň, že jej Pán Bůh na nepřátely vyšle, aniž se vlastně rozumí, přirozený-li a živelní oheň se míní, čili *metaphorice* válka neb jiné pokuty boží; tak 2 Kor. 12, 7, že satanu k poličkování byl vydán svatý Pavel, nerozumí se, tělesné-li to poličkování bylo či-li nějaké vnitřní trápení tak *metaphorice* nazývá.

NB. K tropům počítají také *hyperbolen*, jenž jest nadsazená řeč, když se ne tak mnoho rozuměti musí, jak mnoho se praví;

jako 2 Mojž. 20, 6, do tisíce pokolení, nebo jich od Adama posavad tolik nebylo a nebude do skonání světa; Luk. 2, 1, aby byl popsán všecken svět; Mark. 16, 15, kažte evangelium všemu stvoření, to jest, co jen rozuměti můž a chce.

7. Zatemnělost obzvlášť v mluvení jest od alegorie. *Alegoria* pak jest, kde se jiné praví a jiné míní, to jest, kde se všechna slova celé sentencie tropíce musejí rozuměti, jako: Volu mlátícímu nezavážeš ust, to jest dělníku pracujícímu nezadržíš mzdy; Buďte bedra vaše přepásaná a svíce hořící, to jest buďte hotovi k smrti, jako posel k cestě a sluha s fakulí pána v noci čekající. Někdy celý text jest *allegoria*. Tehdáž, to jest když se o věcech nebeských pod příkladem zemských mluví, jako jest mnoho Kristových kázání v podobenství. Tak Píseň Šalomounova všechna jest *allegoria*. Slove *textus parabolicus*.

To o příčinách zatemnělosti textu: následuje o vyrozumění jí.

8. Kdekoli se tedy v textu nesrozumitedlnost naskytne, rozvážiti se musí, od výkladu-li jest, či ze mluvení od starého nějakého nyní neobyčejného zvyku vzaté, či od homonymie, či od tropu neb alegorie; o čemž tyto regule býti mohou:

8.1 Jestliže se hned slovům textu nerozumí, tedy aneb výklad tvrdý, aneb věc sama již neznámá v příčině jest.

8.2 Pakli slova známá jsou, literámě však vzatá, nemotorný nějaký smysl rodí.

9. Odkudkoli pak nesrozumitedlnost jest, vyrozumí se jí, jestliže kazatel:

9.1 S předcházejícími a následujícími slovy se poradí.

9.2 Ovšem rozváží-li, o jaké tu autor materii mluví a jaký cíl má. Nebo tu samo se ukazuje: *Verba intelligenda sunt secundum subjectam materiam*. Slova rozuměti se mají tak, jak by se to materii té, o níž řeč začatá, trefovalo.

9.3 Jestliže podobných o té materii mluvících povědení posoudí a s přítomným místem je srovná. Nebo tak se Písmo Písmem vykládá. (Klín klínem se musí vyrážeti.)

9.4 Jenliže naposledy do původního aneb sic do jiných, které umí, a přitom anotací v biblí aneb do jiných komentářů pohlédne.

10. Vysvětluje se pak všechno to takto:

10.1 Jestliže slovo výkladem tvrdé jest, položití měkčejší

a světlejší. Jako místo „oruží“ hůl neb potřeby pastýřské; místo „Prociť na pastýře mého a na může bližního svého“ na může bližního mně (jakož tak vzníti má).

10.2 Pakliže nyní toho neužíváme, obnoviti to, co tam bývalo, a vypsati to co nejkratšími slovy, co se míní a jak bychom to nyní řekli: Učinil jsem tě nepřemoženého, vítěziti budeš, neodolajíť nepřátelé, tak jako se obilí pod cepem brániti nemůž (Ozeáš 10, 11); Efraim jen miluje zemské pohodlí.

10.3 Jestliže jest *homonymia*, pověditi v kolikerém slovo se brává smyslu a v jakém tu stojí.

10.4 Jest-li tropus, dáti místo něho prosté vlastní slovo neb *periphrasim*, jako Jak. 5, 9: Nevzdychajte jedni proti druhým, to jest nemstěte se, jest synekdoche, *pars pro toto*. Nebo vymstívání se má několik stupňů, jako: a) skutkem zlým za zlé se odměňovati, b) řeči zlořečiti, proklínati, pomlouvati. A toť tuto míní a spolu s tím synekdoche všelijaké vymstívání. Nebo kdo nejmenší zapovídá, zapovídá všechno.

10.5 Ovšem jestli *allegoria* jest, vyjádřiti ji slovy odevřenými, toliko na reguli pamatujíc: *Parabola non sunt extendae ultra scopum intentionemque dicentis*, to jest podobenství nemá se dále vztahovati, nežli cíl mluvícího s sebou nese. Item, výklad podobenství musí se srovnávati a pravdou zjevného božího slova.

Výklad slov nejlepší jest ten, kterýmž se rozum jich snadnický patrný a jako po vrchu ležící činí. Někdy zajisté někteří výkladové tak vysvětlují, že cokoli mluví, nic se smysl slov neotvírá, nýbrž čím se více vysvětluje, tím bývá tměji. A toť není vysvětlovati, než zatemňovati; není rozvínati, než zamotávati; není jádro vylupovati. než spolu s škrupinou hmožditi a droponiti. Protož péče býti má, aby výklad z dobrého fundamentu brán a slovy kratšími, jádrnými však vnnášin byl.

O dvojí dišposicii

Dispositio, totiž pořádek neb rozložení kázání, dvoje jest: textovní a artikulní.

Jako kdyby kdo na náš text kázal, že Kristus lásku Otce svého k lidem

54 Zpráva a naučení o kazatelství

zveličuje, a to vypravováním: 1) Koho miloval? Svět. 2) Jak hrubě? Tak, že Syna dal. 3) K jakému cíli? Aby všickni v něho věřící spaseni byli. To se po částkách *paraphrastice* vysvětluje a z každé částky naučení vyvodí.

Artikulní pak kázání jest, když se za propositií locus communis, to jest artikul víry vezme a z textu i odjinud z Písem vysvětluje. Jako kdyby tuto kdo kázal o spasení lidském.

1) Jaký jest počátek? Milosrdenství boží. 2) Jaký prostředek? Dvůj: z strany boží Kristus a zásluha jeho, z strany nás víra. 3) Jaký cíl? Život věčný.

Otázka jest, jaká jsou lepší kázání, textovní-li, či artikulní? Někteří tato, jiní onano chválí a kladou tyto i onyno důvody. Ale rozepře jeden jistý teolog rozhoduje takto: Jestliže text jest veřejný, *theticus*, to jest vyučující, jako jsou apoštolská, Kristova a prorocká kázání, že propositie také může a má veřejná býti, to jest artikulní. Pakli jest historický, vypravující něco, *hypotheticus*, propositie také historická a kázání textovní aby bylo. Avšak nezopovídá se kazateli, kdykoli by potřebu toho viděl, artikule víry vykládati, než mluví se jen, co v textu bývá případnějšího.

NB: Tuto regule se dávatí budou, aby se nejpředněji textovním kázáním trefovaly. O kázáních artikulních naposledy se něco dotkne.

O hlavních kázání částkách

Každé kázání má aneb má mítí šest hlavních částek:

1. *Exordium* Přístup
2. *Propositio*, předloha Věc aneb *partitio*, rozvrh
3. *Partitio* Na částky jí rozložení
4. *Declaratio* Smyslu povysvětlení, neb vyložení
5. *Demonstratio* Stvrzením toho důvody
6. *Applicatio*, přivlastnění Vyvedení naučení
7. *Conclusio*, *epilogus* Zavírka

Jinak mluvě, tři jsou hlavní částky kázání:

1. *Exordium* Přístup
2. *Tractatio textus*, v níž se obsahuje:
 - 2.1 *Propositio* Položení do sumy
 - 2.2 *Partitio* Rozložení na částky
 - 2.3 *Conclusio* Zavírka

Exordium k tomuto všemu posluchačům dvěře uší a srdcí otvírá: *conclusio* zase zavírá, zamyká a zapečeťuje je.

2.1 Exordium

Exordium jest začátek kázání, kterýž by posluchači k bedlivosti nástrojem byl; a jest dvoje: před řečí a po řeči.

Exordium před řečí k tomu toliko směřuje a směřovati má, aby se posluchačům mdloba naše a potřebnost božské pomoci v mysli obnovila a k textu případný přístup učinila. Tuto *exordium* někteří vždycky jednodušší mají, jedněmi slovy: ale příjemnější jest proměna, jen aby krátce a případná byla.

Exordium po řeči volnější jest. O to souditi.

2. 1. 1 Odkud se bere? Bere kazatel *exordium*:

2. 1. 1 Z osob. a) Bůd' z své vlastní, jako svatý Pavel (Řím 1, 9; Kol. 1, 9; Gal. 1, 6). Školští a svěští orátoři (řečníci) casto od osoby své *exordia* berou, ale při božím legátu to škřipí, leč v příčině zvláštní. b) Bůd' z osoby posluchačů, jako svatý Pavel (Skut. 17, 22; k. 24, 20). Tak by se říci mohlo: Nejmilejší, dobře jste učinili, že jste se hlučně sešli, nebo máme přepěkný text a bude k vaší potřebě. Naproti tomu málo posluchačů maje, říci by mohl: Žel bůd' Bohu naší nedbalosti, věci zvláštních naskytá nám dnešní text, a není jich kdo poslouchati. Nu tedy aspoň vy přítomní živě – – –

2. 1. 2 Z místa. Ku příkladu: Jestli kázání jest v domě, může říci, že text náš (Jan 3, 16) v domě jest mluvený v soukromnosti před jedním, avšak pilným posluchačem.

2. 1. 3 Z času. Když text k

přítomným časům, v nichž se toto a toto děje neb k dnešní službě připadá.

2. 1. 4 Z textu. Buď že jej, jak jest pěkný, schvaluje, neb jak se tu s předcházejícími slovy drží, neb jak se k předešlému kázání trefuje, neb (jestli extraordinární text) proč k přítomné chvíli vybrán jest, ukazujeme. Aneb že schvalujeme autora, kterýž jej psal, jak pilný, bedlivý, spasení lidského žádostivý byl, jak sladce mluvil etc.

2. 1. 5 Odjinud. Ku příkladu když povědění nějaké sumu textu našeho obsahující přivodíme. Jako kdyby kdo tuto od Efez. 2, 8. Sumou co se prv v examinování textu veřejně naskytalo, to se všecko, to jest cokoli z toho, za exordium užítí hodí.

2. 1. 2 Jaké má býti, o tom tyto regule:

2. 1. 1 *Exordium* ať není dlouhé, ovšem cizí od textu, avšak také ne částka traktacie. Nebo ne traktacie, než přístup k ní býti má.

2. 1. 2 *Exordium* ať jest krátké, dvou, tří, nejvíc čtyř periodů, nebo s dlouhým krkem potvorné jest.

2.2 *Propositio*

Propositio jest krátké a sumovní oznámení, co se z přítomného textu mluvíti bude. Slové věc, kterouž, chce-li sobě předložiti kazatel, musí dobře povážiti cíle textu, kam směřuje a co se v něm dělá. Poučuje-li tu Duch boží, či dovodí něčeho, či napomíná, či radí, či vystřihá, či poroučí, či hrozí, či schvaluje, či haní, či jen vypravuje něco atd.

Což někdy v samém textu patrné jest, někdy předcházející neb následující slova namítají. A tu se snadno artikul udělá. Jako textu našeho cíl patrný jest: že

Kristus horlivou láskou Otce svého zveličuje. A to bude propositie.

Regule o propositii jsou:

2. 2. 1 Propositie má z textu jíti, a ne do něho vnášina býti.

2. 2. 2 Propositie jednoho textu můž-li jedna býti, lépe jest, Pakli pod jednou hlavní sumu příhodně nemůž uvedena býti (jako evangelium neděle masopustní), mohou se i dvě neb tři trpěti.

2. 2. 3 Propositie má býti s textem *reciproca*, to jest ani víc, ani mén v sobě neobsahovati, než co text nese. Chyboval by tedy, kdo by z přítomného textu propositie položil: o dobrodiních božských neb rozmlouvání s Nikodémem:protože šířeji i dobrodiní božská jdou, i s Nikodémem rozmlouvání, nežli to text obsahuje. A zase kdyby kdo řekl, že se tu mluví, jak spasení docházíme, užší by byla propositie než text, protože také o příčinách spasení mluví.

2. 2. 4 Propositie má býti co nejužší, to jest krátká a prostá, bez množení a květování slov. Propositie sumu všeho kázání posluchačům v mysl má vložit, protož nepochopí-li jí dobře a jádrně, jiné všecko teměř u vítr rozprávěti bude. Hřeší tedy, kdož tvrdými neb velebnými slovy propositii přednášejí, aneb v ní tak slova množí, že jí témeř kdy zavřítí nevědí.

2.3 *Partitio* jest, když se věc položená na částky dělí (slove také *distributio*); o tom jsou tyto regule:

2. 3. 1 Částky při jedné věci přes tři neb nejvíc čtyry klasti se nemá, a to proto:

2. 3. 1 Že mnoho částek pamět mate jak kazateli, tak ovšem posluchači.

2. 3. 2 Že kázání příliš na částky rozdrobené horlivé býti nemůže, protože v částém z částky do částky přestupování horlivosti *impetus* se

trhá a chladne. Horlivost kázání (jak se níže porozumí) v opravdovém na aplikacii se meškání a jádrném jí zostřování záleží, k čemůž větší překážky býti nemůž jako mnoho otázek, když se jen z jedné na druhou skáče a žádné, leč jalové jako přibízkou, neodpraví. Tak přítomného textu částky tři jsou: a) Koho miloval? b) Jak hrubě? c) Na jaký cíl? NB. Někdy se text sám patmě na jisté částky dělí, což samo přečtení jeho ukazuje. Jako 1 Kor. 15. kapitole mluví o budoucím vzkříšení. Kteréhož nejprv jistotu klade, od počátku až do v. 34. Potom způsob maluje, od v. 35 do konce, což patmé jest. Někdy pak částky v textu tak i jinak rozstaveny jsou a bedlivým toliko kazatele soudem, co kam náleží, rozeznáno a spořádáno býti musí. Jako Izai. 56. Částky dvě jsou: První napomenutí k dobrým skutkům, kteříž se tu vypisují. Druhá příčina k tomu ponoukající. Což divně jedno skrze druhé propleteno jest, a co k první neb druhé částce náleží, z celé kapitoly shledáno býti musí.

2. 3. 2 *Dichotomia* (dvoučástecnost) zvláštní má chválu pro snadnost i k rozumění, i zapamatování: avšak kdo jí pověrně šetří, často větší nesnadnost sobě i jiným dělá, protože se ne všechny věci tak na dvě, leč s nějakým zavilým točením a kroucením štípati dají.

2. 3. 3 Částky věcí tak se klasti mají, aby od první k druhé, od druhé k třetí jako po stupních se šlo. Tak v přítomném textu mohou jíti částky:

2. 3. 1 O začátku.
2. 3. 2 O prostředku.
2. 3. 3 O dokonání spasení našeho. Začátek spasení našeho jest sám Bůh. Prostředek spasení připravuje jest Syn boží, Pán Ježíš Kristus. Dokonání a cíl život věčný.
2. 3. 4 Částky jakým pořádkem položeny jsou, tímž pořádkem jedna po druhé traktovány býti mají.
2. 3. 5 Začátek traktování každé částky má býti přechtení textu, aby posluchač věděl, co se o tom praví.
2. 3. 6 Text náš rozvláčněji se čísti má, aby mezi slovy textu a výkladem jich rozdíl byl.
2. 3. 7 Jest-li text krátký, že se dělití nemůž, můž se říci, že se 1) vysvětlí, 2) naučení z něho ukáže: a tu deklaracie sama za jednu částku kázání, aplikacie za druhou bude.

2.4 *Declaratio*

Nejprvnější práce při slovích jest vyložení jich, aby pravý jejich smysl posluchačům co nejkratšeji a nejsvětleji před oči postaven byl.

O čemž jsou regule:

2. 4. 1 Jsou-li slova textu sama z sebe světlá, nepotřeba než synonymy neb perifrasi, to jest jinými slovy jich obnovení. Jaká tato v druhé částce, že Syna svého dal, říci, že Bůh to, což nejmilejšího měl, to jest Syna svého, kteréhož před věky zplodil a v lůnu svém pěstoval, nám ho pro potřebu naši z nebe na zem poslal. Podobně v třetí částce.
2. 4. 2 Pakli slovo textu některé v smyslu zatemnělé jest, na tom se pozastaviti a je rozbírati sluší, že by jako po snětí šupiny a rozrazení škořepiny jádro se ukázalo. Tak tuto při první částce nesyvětlé jest slovo „svět“, i musí se pověditi, že se ním míní někdy nebe a země

složení, někdy lidé na světě bydlící všichni vesměs, někdy sami bezbožní, a to jest tuto vyznamenání jeho. Tak Bůh miloval svět atd., to jest milosrdenství Otce mého nebeského tak veliké jest, že mne, Syna svého, poslal na svět, abych za všechny lidi stal se obětí smíření (1 Jan 2, 2).

2. 4. 3 Pakli celé promluvení tvrdé jest, musí se pověditi, odkud to mluvení vzato jest a jak my nyní obecně to vyslovujeme. Příklad toho na slovích Kristových: „Buďte bedra vaše přepásaná a svíce hořící.“ Kdež se ukázati může, že východní národové, kteříž nosí dlouhý oděv, chtějíce práce čerstvě konati, aneb na cestu se vydati, opasovali se. Služebníci pak když pány své domů sprovázeti nočním časem mají, svíce neb fakule do rukou berou: k bedlivosti tedy a k hotovosti vede.

2. 4. 4 Jestli přítomnému textu od odporců k dollčení nějakého bludu cizí smysl se dává, dobře jest kratičce a středně toho dotknouti a zsvrci. Jako tuto při první částce smysl není, jakž někteří praví, že Bůh jen ty miloval, o kterých předzvěděl, že věřiti budou, a je světem proto je nazývá, poněvadž též hříšní byli a pekla sobě zasloužili. Nebo jakéž by to bylo *argumentum* v tento smysl: Tak Bůh miloval ty, kteří věřiti měli, že Syna – – – dal, aby každý ten, kdo jistě věřiti má, věřil atd.

2. 4. 5 Připouští-li text víc než jeden výklad, na to kazatel doma pilně pomysliti má, aby který jest nejvlastnější a nejvzdělavatelnější, ten lidu schválil, jako Is. 59, 19 „Když se přivalí jako řeka“, může se i o Bohu, i o církvi, i o nepříteli (jako v naší biblí vyloženo) rozuměti. Kazatel pak, jak mu tehdáž tu potřebí posluchačů nejlépe připadá, tak vykládati může.

Tak Iz. 7, 14 „Aj panna počne“, jedni to o

Kristu, jiní o Ezechiášovi, jiní o Izaiášovu synu rozumějí: ale kazatel cirkumstancii rozváže, první schválí i utvrdí atd.

2.5 *Demonstratio*

Demonstratio jest stvrzení toho, což se již povědělo a vysvětlilo, že ten a ne jiný slov těch smysl jest, jak se povědělo. To potvrzování bere se: 1) Z textu. 2) Z jiných podobných Písem. 3) Z katechismu. 4) Z rozumu. 5) Z příkladu. 6) Z podobenství.

2. 5. 1 Z textu přítomného, to jest z jeho cirkumstancii. Jako když vykládání v textu našem, že se věrou nemíní historická víra, než živá, dovodí se toho z slov předcházejících, v nichž mluví o činění pravdy Kristus Pán. Item, když se vykládá povědění Kristovo „Nebude-li hojnější spravedlnost vaše atd.“, o spravedlnosti ne evanjelitské, než zákonné mluví. Ten výklad se tvrdí: 1) Cílem textu, nebo tu Kristus před sebe vzal Zákon vykládati. 2) Slov předcházejících, nebo napomíná apoštolů, aby světlem pobožnosti jiným svítily. 3) Z slov následujících, nebo po částkách vykládá Zákon.

2. 5. 2 Písma podobná citují se, aby se jedno druhým tvrdilo a vysvětlovalo, jako k stvrzení, že víra ustní toliko nespasí, citují Mat. 7, 21: Ne každý, kdož mi říká „Pane! Pane“; Jak. 2, 14: Co prospěje, bratři moji, praví-li se kdo víru mítí; 2 Tim. 2, 19: Znáť Pán, kteříž jsou jeho, a: Odstup od nepravosti každý. Regule k tomu:

2. 5. 1 Citování Písem má býti z obojího Zákona, nebo Nový zákon Starým se tvrdí a Starý Novým vysvětluje.

2. 5. 2 Písma majíť ne mnohá, však příhodná k věci přivozována býti, sic by nebylo dovozování, než matení sebe i jiných.

2. 5. 3 Má-li přivedené Písmo něco neshodnosti, sluší se při něm zastavit a vysvětlit, přidávaje: Jako by řekl.

2. 5. 4 Když se propovězení přivodí, formálních slov Ducha svatého sluší užívat, leč by slova tvrdá a nepochopitelná byla, jako Izai 28, 24, 25. Povíš-li ta slova tak, jakož v textu stojí, žádný neporozumí, ale povíš-li smysl, k čemu směřují, snadno srozumí. Item, cituje-li se *historia*, slovy se tak vázati nesluší, leč kterak by *emphasim*, to jest ostrost a platnost v sobě měla. Jako kdyby citoval Ezech. 37 o budoucím vzkříšení, dosti bude sumu platnějších slov připomenouti, a ne všeho vyříkati.

2. 5. 3 Dobře také a vzdělavatelně dělá, kdož katechismus cituje, a jak se co s přikázáním božím, s modlitbou, vírou křesťanskou, klíči a svátostmi srovnává, ukazuje. Jako že Bůh miloval svět, potvrditi se toho může: 1) Z závěrky přikázání božích, že Bůh jest činící milosrdenství nad tisíci. 2) Z artikule prvního, kdež se nazývá Otcem, nebo ani by toho jména neměl, kdyby nemiloval. Že Syna dal, toho druhý díl *symbolum* potvrzuje. Že skrze víru ospravedlnění jde, titýž artikulové *symbolum* učí. Svátosti ovšem to svědčí a tvrdí. Že konec víry jest život věčný, učí tomu poslední dva artikulové. Druhá prosba svátosti atd.

2. 5. 4 Důvodové mohou také bráni býti z rozumu, když ukazujeme, že samé přirozené světlo ukazuje. Jako kdybych k dotvrzení velikosti milosrdenství božího, že svět miloval, rozumu toho podával ku povážení: nepřátely své milovati, není-liž těžká věc a veliká ctnost.

2. 5. 5 I vysvětluje, i tvrdí se také příklady, když

ukazujeme, kdo kdy podobného něco učinil, nýbrž trpěl, o čemž tytýž regule jako o citování Písem povědíny býti mohou, aby ne mnozí, ale případní příkladové byli vedeni. Jako tuto; že každý, kdož věří, spasen bude, příklad ženy hříšnice, lotra a Pavla dosti bude; pakli více, jiných dotknouti se toliko můž.

2. 5. 6 Podobenství mají zvláštní moc k potvrzování a jako k zapečetování srdcím lidským toho, co již z božího slova přivedeno jest. Jako kdyby kdo na ta slova, že Bůh Syna dal, připomínal *typos* neb figury, kterýmižto v Starém zákoně předukázáno a jako malováno bylo, že Syn boží za lid, jeden za všechny na smrt dán bude. Tak vydán na smrt, aby skrže to poslušenství zaslíbené z něho požehnání všechněm čeleděm země zrozeno bylo. Tak vydán Jonáš, aby jeden za všechny utonul. Tak každoročně kozel jeden za hříchy lidu utrpěti a druhý přeč zahnán býti musel (3 Mojž. 16).

Regule o tom:

2. 5. 1 Podobenství bráti se mají z věcí známých a ku pochopení snadných. Příklad toho na podobenstvích, jichž proroci, Kristus a apoštolé užívali.

2. 5. 2 Podobenství nemnohá býti mají.

2.6 Applicatio

2. 6. 1 O aplikacii vůbec

Applicatio jest textu vysvětleného posluchačům k užitku obrácení. NB. A to jest nejplatnější částka kázání, bez níž by kázání bylo strom bez ovoce, ořech bez jádra, zvon bez srdce, tělo bez duše. *Quia applicatio est anima con cionis*. Užitek z božího slova k nám plynoucí (jakož v prvním dílu § 5 oznámeno) šester jest: 1) Ujištění v

pravdě. 2) Odvrácení od bludu. 3) Zamilování ctnosti. 4) Nelíbst k hříchům. 5) Potěšení v kříži. 6) a Rozhorlení k modlitbám.

Taková aplikacie a textu dokládání dvoje jesti: a) na věci a b) na osoby. Na věc, když bez jmenování osob veřejně o věci mluvím, ku příkladu: Odtudto vidíme, že pravé jest toto a toto učení. Item, tuto se poráží tento a tento blud. Item, tuto se poznává, jak jest užitečná věc bázeň boží. Item, tuto poznáváme, jak jest škodná věc nemíti pozoru na své svědomí. Item, tuto máme příklad, že iest nejplatnější potěšení v Bohu se těšiti. Na osoby pak, když se hned zejména tomu tu, co náleží, výčítá. Ku příkladu: Odtud vidíme, že učení naše jest pravé, když učíme a vyznaváme atd. Tuto se zahanbují ariani atd. Tuto sobě slyšte, vy páni a vrchnosti. Tuto nechť se zahanbí ožralci a lakomci atd. Vemte sobě potěšení tuto, vy chudí atd. Regule:

2. 6. 1 Aplikacie veřejná každému kazateli a kázání jest povinná: osobní pak prozřetelnosti potřebuje, kdo, kde, kdy, komu mluví.

2. 6. 2 Naučení každá aby z textu plynula.

2. 6. 2 O potvrzování v pravdě a vystřihání od bludů.

Kterýkoli artikul k spasení jest potřebný aneb o něm někteří pochybují, mají býti posluchači napomenuti, aby se v něm utvrdili a stáli byli.

Formule k tomu jsou tyto a jim podobné: Odtud vidíme. Důvod tuto máme. Utvazuje nám Písmo toto víru naši. Mocně se tuto prokazuje. Tímto pověděním posilujeme víry své. Ó šťastní my, že tomuto tajemství

rozumíme. Máme tuto zač Bohu děkovati, že atd.

Co pak té pravdě odporného jest, to má oznámeno a božím slovem vyvráceno býti a od toho posluchačům výstrahu dáti. Regule mohou býti tyto:

2. 6. 1 O žádném bludu zmínky činiti netřeba, leč patrně proti přítomnému textu čelí.

2. 6. 2 Nýbrž ani všeho, co proti textu čelí, připomínati se nemá, než před čím posluchače vystříhati jest potřebí. A protož bludové dávní a dalecí, o nichž posluchači nevědí, ani refutování, ani jmenování býti nemají, protože bludy vyčítati jest je rozsívati. Poněvadž kacířství nic jiného nejsou než hříčka mozku lidského, vypravovati je jest myšlénkám podnět dávati. Lépe tedy pomyjí těch v koutě nechati (aneb lejna nedrážditi nežli dráždění) nežli hýbaním jimi smrad množiti.

2. 6. 3 Konfutacie má býti krátká, světlá a mocná.

Formule k refutování tyto jsou: Vidíme tedy, že bludí ti. Bídňě se mýlí. Slepí, ó slepí, kteříž této pravdy nevidí. Ale poráží se tu blud tento a tento atd.

2. 6. 3 O napomínání

Napomínání jest nabízení a rozhorlování posluchačů k tomu dobrému, o němž se z textu mluvilo. Totiž buď ku pobožnosti a bázní boží, buď k lásce k bližnímu, jenž záleží v spravedlnosti a v milosrdenství aneb sdílnosti, buď k střednosti v činech vlastních, V kterémž

rozhorlování: 1) Potřebnost té ctnosti schvalována býti má. 2) V čem záleží, poučováno. 3) Jak k ní přijíti a jak překážky skládati, ukazováno; a to vše krátce, světle a jádrně.

Formule k tomu jsou tyto: Tuto i my k sobě slyšme. Znáte-li tyto věci, blahoslavení jste, budete-li je činiti, dí Kristns Pán (Jan 13). Ó dalť by to Bůh, abychom tuto již ne jen posluchači, ale činitelé byli. Hle toto: Bůh miloval, mluví podnes, každý z nás sobě slyš atd.

2. 6. 4 O žehrání

Žehrání jest ošklivení posluchačům hříchů, o nichž se v textu rmluvilo. O tom jsou regule:

2. 6. 1 Na hřichy a ne na osoby má žehrati kazatel, a pamatovati na to, že sám jest také člověk a že svatý Pavel dí: Všecko mi sluší, ale ne všecko vzdělává.

2. 6. 2 Na všelijaké hřichy tajné i zjevné má byti dotíráno, protože mnozí jsou tajní hříšníci, čehož třebas ani sami neznají; jako nemodlívati se jest tajný hřích, ale jiných hříchů studnice (pramen, zřídlo).

2. 6. 3 Ne všickni hřichové jmenování býti mají, nebo co o bludích řečeno, to též o hříších pravé jest, že mluvíti o nich jest jiné učiti, protože všetečná jest mysl lidská.

V každém žehrání oškliven má býti hřích co nejvíce, jak mrzkostí jeho, tak i božími pohrůžkami.

2. 6. 4 Každé žehrání má býti zavříno napomenutím ku pokání a zaslíbením

milosti boží a jiných užitek z pokání jdoucích. Formule žehrání takové býti mohou: Kdož by sobě neošklivil mrzutého toho hříchu? Nechť se tuto zahanbí ožralci, lakomci. Nahlédniž tuto každý k sobě.

Formule napomínání ku pokání:

Ale nic nehřešiti jest věc anjelská. Hřešiti a nepřestávati ďábelská. Hřešiti a povstávati přihází se lidem, kteříž spasení své milují, a protož atd. Nemůžeš však tak hluboko zabřísti, abys vybřísti nemohl, jen číň pokání. Tohle slove rany dělati, rany hojiti.

2. 6. 5 O potěšování

Potěšování jest ukazování posluchačům, jak se jim ten text v kříži, v pokušení, v smrti hodí. To zajisté troje jest, k čemuž všecka potěšení směřují, aby sobě křesťané věděli, jak udatně v kříži, v pokušení a v smrti počínati.

2. 6. 1 Kříž jsou bídy a zármutkové všelijací, zvláště pak chudoba, nemoc, siroba, nenávisť, protivenství a příkoří jakákoli. Protož kazatel, co z textu chudým, co nemocným, co osiřalým, co protivenství snášejším ku potěšení vzáto býti může, vždycky ukazovati má.

2. 6. 2 Pokušení jsou troje: a) Ďábelská. b) Lidská. c) Božská. A lidské opět: a) Světa. b) Těla. c) Antikrista. A to neb líbá, neb odporná, buď k hříchům, neb zoufalství vedoucí. Protož naskytá-li text něčeho, jakž by se v které té příčině v pokušení zůstavený člověk udatně míti měl, zamlouvati toho

nesluší, poněvadž řídko pobožní bez pokušení bývají.

2. 6. 3 Smrt jest nejodpornější zlé přirozené, jíž se tělo nejvíce léká. Protož křesťané často vyučováni o tom býti mají, proč se nelekatí smrti, ale jí dobrou myslí čekati, i vesele, když přijde, podnikati mají.

Formule: Potěšená jsou tato slova všechněm zarmouceným. Tímto milostným zaslíbením božím nechť se potěšují chudí. Ó jak sladká jsou slova tato! Ach Pane Bože, jak jsou přestědrá potěšování tvá! Přijmětež toho, vy, pokušení trpící! Učte se také, abyšte jiné potěšovati mohli, nýbrž i sami, přišlo-li by na vás, zachystáni byli.

2. 6. 6 O modlitbách

Často přicházejí příčiny, že posluchači k chválení Boha a modlitbě napomenuti a porozhorleni býti mohou, protože se toho v takovém místě pomíjeti nemá. Tako promluvě a zveliče, že nás Bůh miloval a Syna dal, říci mohu: Ach jakého jest hoden chválení Pán Bůh náš, jehož milosrdenství tak převeliké jest, bychom každý den, každou hodinu, každého okamžení děkovali, nevyděkujeme se. A prosme, ať nás před nevděcností zachová. Item promluvě, že kdo věří, spasen bude, říci mohu: I záleží-liť tak mnoho na té víře, klekejmež každý den na kolena a říkejme: „Pane, přispoř nám víry!“ Item, po vysvětlení toho slova „nezahynul“ říci: Sami pak často k zahynutí se chýlíme, prosmež Pána, ať na toto slovo své pamatuje a zahynouti nám nedopouští.

2.7 Conclusio

Conclusio, závírka kázání neb peroratio jest posledek řeči, posluchače k tomu, aby kázání dobře užili, vedoucí. Částka tato kázání jest tak potřebná jako *exordium* a chce uměle býti udělána jako která. Protož němečtí teologové říkají: *Am Schließen kennet man einen Prediger*. Z závírky pozná se kazatel. Chladná zajisté závírka chladného kazatele ukazuje. Částky její jsou tři: 1) Repetície. 2) Napomenutí. 3) Vinš.

2. 7. 1 Repetície jest kratičké některým slovem hlavních a potřebnějších mluvených věcí obnovení.

2. 7. 2 Napomenutí jest probuzení k pilnému spamatování toho a ostříhání.

2. 7. 3 Vinš jest žádost k Bohu, aby sám u víře, lásce a naději nás vzdělával a k konci víry, jenž jest večný život, pro milosrdenství své dopomáhal.

Regule o tom:

2. 7. 1 Závírka co kratší, to lepší bývá.

2. 7. 2 Čím ostřeji v věcech, slovích a hlasu, tím milejší.

O transiích

Potud o částkách kázání. Přináleží pak také k světlosti kázání slušné spojování částek. Co by medle lidské tělo bylo, kdyby udové vespolek žilami propleteni nebyli a svázáni? Jak by se stavení v hromadě drželo, kdyby jen dříví a kamení rozsázel a žádnými klamry, hřebíky, vápnem jedno s druhým nespojil?

To pak spojování děje se někdy kratěj podle gramatické konjukcí: poněvadž, ačkoli, tolikéž, ne méně, také, a tak tedy, nýbrž, protož, aneb obšírněji skrze transiicii.

Jsou pak *transitionis* formule, kterýmiž posluchačům, že od věci k věci přistupujeme, návěští dáváme. Ku příkladu: Až potud o první věci, následuje druhá. Potud mluveno o církvi veřejně, následuje o udech jejích.

NB. 1. To slove transicie plná, když se obé poví, i což již mluveno, i k čemu se nyní přistupuje. Užívá se pak častě jen polovičných transiic, když

70 Zpráva a naučení o kazatelství

se toliko, aneb co přišlo, napoví a hned bez odpovědi jiné začne, jako „Až potud o první věci; druhá nám vypravuje, kterak“ atd. aneb o tom, co přišlo, mlče, to následujícím mluví, jako „Následnje (jiná) druhá věc, v níž se“ atd

2. Transicie se někdy skrz otázky dělají: Ale řekne někdo, aneb: Tuto by mohl mysliti někdo, jak aneb proč toto a toto jest? Protož přístupme k druhé neb třetí, čtvrté věci, ta nás při tom zpraví.

Díl třetí

O líbezności kázání

Nejen světlé, ale i líbezné kázání býti musí, má-li se ho s chutí a užitkem poslouchati, kteráž líbost jest: 1. V celém kázání. 2. V věcech pěkných. 3. V slovích ozdobných. 4. V hlasu příjemném. 5. V sentenciích případných. 6. V gestích vážných.

1.

O ozdobe celého kázání

Ozdoby celého kázání jsou tři: 1. Jistota. 2. Krátkost. 3. Proměnnost.

1.1 První ozdoba jest jistota, a ta záleží v tom, aby kazatel dobře sobě kázání připravě, dobře je sobě také v paměť vložil a pořad směle a vesele mluvil. Bývá to někdy, že věci pěkné budou, však mluví-li se s ostýcháním a nesmělostí, nahlédáním do škarat, ovšem s nějakým zatínáním a teprv slov i věcí lapáním, nepříjemné kázání bývá učiněno. Protož kazatel sobě kázání časně přistroje, jednou, i podruhé, i víc, jest-li mdlé paměti, přeběhnouti a zřepetovati sobě musí. A tu se Horaciovo naplní: *Rem bene praevisam, verba haud invita sequuntur*, Dobře sobě přehlídna věc, poplyne tobě sama řeč.

1.2 Druhá ozdoba kázání jest krátkost, a to ozdoba znamenitá a k činění bedlivých posluchačů jistý prostředek. Horatius: *Quidquid praecipiet, esto brevis, ut cito dicta percipiant animi facile, teneantque fideles*, to jest cokoli předkládáš, krátce předlož, bude vděčná práce. Pochopí tě posluchač snáz a podruhé poslechne čas. Nebo nemožné jest lidské mysli, aby přes hodinu při jedné věci jádrně zdržána býti mohla. Protož co se déle mluví, u vítr se mluví. Nýbrž kdo v tom znám jest, že dlouho mluvívá, posluchači dlouhosti se bojíce, hned z

počátku mysl spouštějí, takže neživé bývá poslouchání, zvláště v církvích obnovenách, kdež se často kázání dějí, dlouhost naprosto jest zbytečná a nemůž než tesklivá býti. (Mezi tím nalézají se však takoví posluchači, kterým i prodloužené, jest-li jen bystře přednešeno, kázání dlouhé nebývá.)

Dí někdo: A když jest mnoho věcí, škoda jich nechávati. Odpověď na to troje:

1) Dobře by bylo, aby bylo mnoho věcí, ale že pak někdy byvá *mare verbarum, gutta rerum*, moře slov, krůpěje věcí; protož odmísiti zbytečnost slov a věcí, bez nichž býti může také (jakž v druhém dílu ukázáno), sotva jich tak mnoho zůstane, aby protahovati můsel, v hodině se velmi mnoho pověditi můž. 2) Byť i užitečných věd a naučení hojnost měl, zdaž všeho jednostejnou obšírností vésti třeba? Vybrati pro posluchače potřebnějších a případnějších, jiných krátce dotknouti. Tuto bychom o tom a o tom mluvíti mohli, kterak toto a toto, ale není času. Sic mnoho proponovati a málo neb na běh odbývati, z částky na částku skládati jest *mali concionatoris bona nota*, zlého kazatele dobré znamení. Nýbrž radí osvícení muži, kdykoli by ustavání posluhačů spatřil, aby hned přestal, by ještě lepší věci měl a čas třeba nepřesl. Neho sic málo se toho užívá, a mohlo by se to lépe po druhé při čerstvosti vynaložiti nežli tu. Nebo jako tu není žádná přívětivost, pozva hostí, cpáti a líti do nich všecko, což máš nejlepšího, představil a podal, dokud má chuť, a když se nasytí, aby ho propustil: tak tuto podobné jest.

1.3 Třetí ozdoba kázání jest proměnnost a rozličnost jak věcí, tak slov. Nebo všelijak pravé jest: *Varias delectat*, rozličnost dává líbost. Kvítek čím více má barev, tím bývá milejší; zahrada čím více rozličných stromů a bylin, tím vzáctnější; apatéka čím více rozličných léků, tím dražší; muzika čím více uměle províváících hlasů, tím líbější a jímavější. Tak i tuto ne vždycky jedním hlasem

vzrati, ne vždycky jednostejných formulí, transicíí, slov užívati. O tom potud.

2.

O ozdobe věcí

Tři jsou ozdoby věcí: 1. Zvláštnost. 2. Případnost. 3. Jádrnost.

2.1 Zvláštnost v tom jest, aby nebyly toliko známé a již ošoustané věci, ale týž i týž neobyčejného něco, aby ku podivení se posluchač přivozován byl. To jak příklady mnohých řečníků, tak samým zkušením se stvrzuje. Nebo kazatelé ti, kteříž nemyslí, aby novým něčím tyžtýž posluchače občerstvili, nepřijemní jsou a teskliví, protože sobě posluchač myslí: To bych i já uměl povědít. A tak mu hned mysl jinám zaběhne, aneb usne. To zajisté přirozené jest všechněm lidem, by pak se i v tom souditi neuměli, aby věci nové a neobyčejné milovali a mysl po nich aby se pásala. Mezi tím tak nové věci býti mají, aby však z staré té moudrosti boží, v Písmích svatých vyjevené, vzaty byly a k nim napomáhaly: a aby přitom byly snadné. Nebo vysoké a z pátého ponebí vzaté moudrosti nepřinášejí podivení, než raději při hloupých větší mrákotu a tesklivost, při osvícených pak smích. Netřeba pak takových nových věcí v Platonovi, Senekovi, Ezopovi hledati (ač kde i to platí, v následujícím dílu se ukáže), biblí svatá plná jest přepěkných povědění, historií, příkladů, podobenství, přípovědek, kterých se mistrovsky v exordiích, ilustráciích, závirkách užívati může.

2.2 Případnost v tom jest, aby cokoli mluví z textu a k textu, z posluchačů k posluchačům bylo. Nebo nemlnviti v kázání slovy textu, pokud nejvýš možné, a nenarážeti vždycky na přítomné časy jest tak orati, aby role nezoraná zůstala; jest tak mlátiti, aby obilí nevymláčené zůstalo, to jest mlátiti zemi, stěny, hambalky neb samu slámu bez dosahování však klasů. Protož kazatel mluviti tak má, aby každé témeř slovo z textu bylo a k přítomnému času a místu připadalo. Tak aby všecko, co se mluví, z textu plynulo a všecko se o přítomný čas a případnosti naše otíralo. Toho pak chce-li kdo

následovati, musí sobě nejdřív, text prohlédaje, obzvláštní sentencie, *phrases* a slova vyhlédnouti, na něž by i výkladem a aplikací dotírali, i v celém mluvení napádati mohl. Toho šetře kazatel, způsobí v posluchačích líbeznost, a budou se dtvítí, že text tak k věci případný jest, když se vždycky jedno druhému, text přítomnému času a čas textu ozývati bude.

2.3 Jádrnost v tom jest, aby cokoli mluví kazatel, jako by to před očima posluchačů maloval, takové bylo. Čehož k konání dvojí jest nástroj: 1) *Merismus*. 2) *Hypotopis*

2. 3. 1 *Merismus* jest po částkách něčeho vyčítání, jako: Aby každý, kdož věří, to jest každý, žid, pohan, učený, neučený, urozený, neurozený, moudrý a hloupý. To velikého světla a líbeznosti přidává. Neb ačkoli když kdo dí „Válka jest“, všechno, co v válce bývá, uhrnkem pověděl: avšak vyčte-li jiný po částkách, co se tu děje, jako vylévání krve, loupeže, ohně každodenní, zpuštění zemí, mordování, zajímání přátel, dělání sirotků, zprznění paní a panen, zastavení služeb božích, přestání práv a všelijakých dobrých řádů, svobodný průchod všelikým bezbožnostem a hanebnostem, strach odevšad, tento ačkoli nic více nepověděl než onen, avšak zdáti se bude, že tento všechno pověděl, onen nic. Jen tu šetřiti sluší, aby se hlavních částek nepouštělo, buď že drobnější vyčítají.

2. 3. 2 *Hypotyposis* jest cirkumštancí jádrné vyčítání, aby se posluchači zdálo, ne že poslouchá, ale že se dívá na věci. Tak vypsal David Boha strojícího se na bezbožné v Žalm. 7, 13, 14, tak svatý Pavel triumf Kristův, Kolos. 2, 14, 12, tak Izaiáš 44, 4, Baruch 6 modly vypsalí.

3.

O ozdobování slov

3.1 Prostém

Slova se okrašlují trojím způsobem: 1) Přidáváním. 2) Směňováním. 3) Harmonií.

3. 1. 1 Přidávání a množení slov děje se skrze *epitheta*, *synonyma* a *periphrases*. *Epitheta* nejsou-li čistě k věci připadající, více řeč hyzdí, než ozdobují. Synonym a epitet množiti nesluší, leč kde se něco vyjádruje, zveličuje aneb ztenčuje, jako v deklaraci a aplikaci bývá. Protož směšný jest, kdo v exordium, propositii, distribucii a zavírce slovný jest. *Periphrasis* všudy místo má, když jen k věci.

3. 1. 2 Směňování slov dvoje jest: a) Prosté. b) Květované. Prosté, když místo slova jako *synonymum* aneb *periphrasim* položím, což aby se proměňovalo, šetřiti dobře jest. Sic kdo Krista jináč jménovati neumí než jedním způsobem, ku příkladu Pán a Spasitel náš, Ježíš Kristus, a Pavla apoštol Páně, svatý Pavel, tesklivý jest kazatel i tím, kteříž proč tesklivé ho poslouchají, souditi neumějí. A jsou takoví kazatelé, kteříž v jednom kazání jedno a tož slovo neb *paraphrasin* stokrát třeba, až uši bolejí, opěťují, jako by žádných na světě synonym neb okrocení nebylo.

3.2 Skrze tropy

Květované směňování slov jest, když slova jiného vyznamenání, avšak pro nějakou případnost k tomu vyznamenání podobné vezmu. Jako maje říci „lakomec“, řeknu „vlk“; místo „lenocha“ řeknu „osel“; místo „chytrý“ řeknu „liška“; místo „hloupý“ řeknu „tele“. A to slove *tropus*. Jest pak čtver ten *tropus*: *ironia*, *metaphora*, *synecdoche* a *metonymia*, k níž se přidává *hyperbole*.

3. 2. 1 *Ironia* jest, když se věci jméno odpomé dává, jako když bezbožnému dím „pobožnýs“, chytrému „hloupec“. Slove česky opačné mluvení. Příkladové v Písmě svatém jsou

jeho: 1 Mojž. 3, 22; 3 Král. 18, 27; Zach. 11, 17; Mat. 22; Jan 19, 14; Mat. 26, 41, k. 27, 40; Mark. 7, 9; 2 Kor. 12, 13.

3. 2. 2 *Metaphora* jest, když se jméno podobného podobnému dává, jako když lakomci řeknu vlk, obžernému svině, chytrému liška, moudrému Šalomoun, silnému Samson. *Metaphora* jest nejkvětilější *tropus*, jehož Písma plna jsou. *Metaphora* brátí se může ze všech věcí, jako: a) Od Boha: když dím božská ctnost, to jest znamenitá. Mojžíš byl faraonovi Bohem. b) Od anjelů: Anjel jest, to jest čistotný. Anjelem jemu byl, to jest ochrancím. c) Od žvlů, jako od ohně: hořeti hněvem, uhasiti svár. Od povětří: povětrná řeč, kalná mysl, ne z každého mračna bývá déšť. Od vody; plyne mu řeč, vlahne srdce. Od země: osypu starostmi, rýpati se v něčem. d) Od smyslů: ostře hledí, totiž jádrně věci rozumí; hluchý posluchač, to jest kterému k srdci neproniká měkké slovo; čije své neštěstí. e) Od hovad: jako když se člověku praví, že štěká, vyje, řve, syptí, bečí, létá. Item, když se pyšný pávem, všetečný opicí, zlobivý psem, neobratný ježem, vzteklý pardusem nazývá. f) Od věcí bezdušných: jako když se člověku dí, že kvetne, že zraje, že se kácí, že kořeny rozkládá, že má široké konáry. A proti tomu když se řekne, že se pole (luky, zahrady, vinice, role) směje, že se moře vztěká a bouří atd.

3. 2. 3 *Synekdоче* jest, když se částka jmenuje, a míní se celá věc, aneb na odpor. Jako když dím: Vlastní střechu míti dobré jest; tou střechou celý dům míním. A zase kdybych uhlédaje pražskou věži, řekl: Vidím Prahu. Tak 1 Mojž. 6, 12 člověka tělem jmenuje a kap. 17, 14 duší. Tak říkáme: Běží (jde) mu o hrdlo, to jest o celý život. Sem přináleží, když se veřejně jméno místo osoby klade. Jako: Píše Apoštol,

míním Pavla. Item: Nemůžeme všickni byti Pavlové, to jest apoštolé. Když se počet jistý za nejistý klade, jako: By tě sedmdesátkrát za den prosil, odpustě.

3. 2. 4 *Metonymia* jest, když se jméno původu jménuje, a míní se věc z něho pošlá aneb k němu přináležející. A zase na odpor. Jako: a) Když jméno učitele účinku dávám. Luk. 16: Majít Mojžíše a Proroky, to jest jejich knihy. b) Když jméno učinku učiniteli dávám, jako 1 Mojž. 25, 23: Dva národové jsou, to jest otcové dvou národů v životě tvém. 5 Mojž. 30, 20: Hospodin jest život tvůj, to jest darce života. c) Když věci jméno materie její dávám, jako 1 Mojž. 3: Prach jsi. Item: Símě ženy. Item: Stříbro, to jest peníze. d) Když se místo jmenuje, a míní se to, což na něm jest, jako: Zkormoutil se Jeruzalém, to jest obyvatelé jeho. Item: Sžirají lid můj, to jest statky jejich. Item: Císař porazil Turka, to jest císařští porazili Turky.

3. 2. 5 *Hyperbole*, nadsazená řeč pro zveličení aneb podsazení pro ztenčení něčeho; čehož v Písmě příkladové, jako 2 Mojž. 20: do tisícůh kolena, jichž tisíc nebylo v světě; Izai. 4, 14; 1 Mojž. 18, 27, 28; Žalm 22, 7.

3.3 Skrze figůry

To o přidávání slov a směňování. Pozůstává *harmonia*, to jest umělé slov proti sobě rozstavení, aby líbě vzněla. Tomu *rhetores* říkají *figurae dictionis* a počítají jich deset; ale kazatel nejčastěji může užítí čtyř, jenž jsou: 1) Anaphora. 2) Epistrophe. 3) Climax, 4) *Paronomasia*.

Anaphora jest jednoho a téhož slova v počátcích sentencií repetování, jako když dím: Tak Bůh poroučí, tak láska velí, tak rozum ukazuje, tak společné vzdělání vyhledává, tak na svatých příklady máme. Anafory

příklad máme v Žal. 29; 18, 9 – 15. 16; 148, 1 – 5; Filip. 4, 8; Řím. 2, 21.

Epistrophe jest téhož slova neb sylaby při konci opětování, jako: Bůh Otec nás stvořil, Syn vykoupil, Duch svatý posvětil. Co nás Bohu Otcí milé činí? Víra. Co Krista učastna? Víra. Které jest znamení Ducha svatého v nás přebývajcího? Víra. Tak Řím. 12, 15; Žalm 136 naskrze.

Climax aneb gradacie jest jako po stupních jíti, když se vždycky následující sentencie od posledního slova předcházející začíná, jako Řím. 5, 3; k. 8, 29; k. 10, 14; 2 Petr 1, 5. 6. 7.

Paronomasia jest, když se maličko litery v slově změni, aby se smysl změnil, jako: Nejsou vůdcové, ale svědkové. Státek, zmatek. Mladost, radost. Tak i o vrchnosti mluvě, říci by mohl: Kdo neseš zbraň, braniž se a zastávej nevinných, abys jí darmo nenosil. Pokrytci budou časem odkrytci, mají hříchy za hříčky. NB. K paronomasii přináleží *ploce*, to jest když se jedno a týž slovo bez měnění opětuje, tak však, aby nejprv osobu, potom povahy znamenalo, jako dí svatý Pavel: Ne každý žid jest žid, to jest na srdci obřezaný. Tak říci může: Vizte, křesťané, abyste byli křesťané, poddaní poddaní. Kněz ať jest knězem, vrchnost vrchností, milostivý milostivým, spravedlivý spravedlivým.

4.

O ozdobování sentencií

Ozdobování sentencie jest, aby ne vždycky prostě řeč šla, jako by jen jalově něco povídal, než aby se zažívalo tak i jinak. Což v retorice slove *figurae sententiae*. Jest jich deset: 1. *Exclamatio*, zvolání, vykřiknutí. 2. *Interrogatio*, otázka. 3. *Aposiopesis*, zamlčení. 4. *Correctio*, napravení neb odvolání. 5. *Apostrophe*, obrácení řeči jinám. 6. *Prosopopoeia*, v osobě jiného mluvení. 7. *Addubitatio*, rozpakování. 8. *Communicatio*, k soudu podání. 9. *Occupatio*, řeči předchvácení. 10. *Concesio*, puštění.

4.1 *Exclamatio*, zvolání, jest s podivením neb vinšem něčeho propovědění, jako Mat. 15: Ó ženo, veliká jest víra tvá! Ó by protrhl nebesa! Izai. 64. 1. Znamení exklamacie jsou Ó, ach, aj, nůže, ah, ouveh, nastojte, běda atd.

4.2 *Interrogatio*, jako otázka jest, když něco zvláštního s dotázkou povídáme, jako: Kdo nás odloučí od lásky Kristovy (Řím. 8)? Kdo jest Bůh podobný tobě (Jer. 10)? Písma toho plná jsou a kazatel toho často jako i exklamacie užívatí může.

4.3 *Aposiopesis*, zamlčení, jest, když něco nedopovím, jako David: Duše má zkormoucena jest velmi, ale ty, Hospodine, až dokud?, to jest prodléváš? V Žalm. 6; Luk. 19, 41; 1 Kor. 6 13; Řím. 13, 16; Jak. 1. Slouží táto figura obzvláště v horlivosti, když něco vroucně pověděti chceme, a potom jako upamatující se utínáme, jako: Ožralci jsou hovada obžerná, a nechť všeho nepravím. Item: Vrchnost měla by; ale přijde čas, že jiný k tomu přihlédne.

4.4 *Correctio*, napravení neb odvolání, jest, když povědíce něco, zase jako odvoláváme a napravujeme, jako Pavel: Hojněji než jiní všickni pracoval jsem, avšak ne já, ale milost boží, kteráž se mnou jest (1 Kor. 15, 10). Tak říci mohu: Neuctiti Otce hřích jest, nýbrž co díím hřích, nešlechtnost veliká jest.

4.5 *Apostrophe*, obrácení řeči jinám, jest, když od posluchačů řeč odvrátě, k Bohu, aneb k anjelům, neb k někomu nepřítomnému, neb věcem bezdušným ji obrací kazatel. Příkladové toho Žalm 109, 20. 21; Žalm 2, 9. 10; Žalm 6, 9; Žalm 17, 14; Žalm 42, 6; Žalm 114, 5; Izai. 8, 9. 10; Jer. 47, 6; Řím. 2, 17; k. 9, 20.

4.6 *Prosopopoeia*, v osobě jiného mluvení, jest, když jako jinou osobu na sebe běřeme a na jejím místě mluvíme. Tak se v knize Moudrosti, k. 5 zatracenců bolesti pěknou prosopopoeií vypisují. Tak *prosopopoeia* jest Žalm 2, 3, 6, 7; Žalm 35, 20. 21; Izai. 22, 13; k. 56, 12; Abak. 2, 11; Soud. 9, 7; 2 Král. 14, 9; Řím. 9, 20; k. 12, 6; Zj. 6, 15. Veliká jest řeči okrasa *prosopopoeia*, jako i *apostrophe*, avšak kdo ji mistrovsky dělati trefí.

4.7 7. *Addubitatio*, rozpakování, jest, když se rozmýšlíme, co učiní neb povědíti, jako David, Žalm 139, 7 a Pavel 1 Kor. 11, 21; Filip. 1, 22. Tak kdybych řekl: Nevím tuto, odkud začnu? Co prvé říci mám? Peklem-li ožralce ku pokání strašiti, či nebem vábiti. Této figury kazatelům nečasto se užívati trefí.

4.8 *Communicatio*, k soudu podání, jest, když se něco samým posluchačům k soudu a rozeznání podává, jako Skut. 4, 19; Luk. 11, 19; 1 Kor. 10, 15; k. 12, 1. 2.

4.9 *Occupatio*, řeči předchvacení, jest, když posluchačů řečem neb myšlením vstříc vycházíme. Ale tuto by někdo mysliti mohl. Ale někdo řekne. Vstoupí-li kdo tuto na odporu, řekne. Viz Řím. 11, 19. 20. Kteráž epištola často ma okupacii, zvlášt kap. 3, 3; 2 Kor. 10.

NB. Okupacie dvě věci v sobě má:

4. 9. 1 Odpor něčí a odpověď zase na to.

4. 9. 2 Tajná okupacie jest, když se slovičko ačkoli, pak, sic, avšak vyslovuje.

4.10 *Concessio*, puštění, jest, když něco odpůrci pouštíme, tak však. aby se to na jeho hlavu obrátilo; ku příkladu: Ale nu nechť jest to; než však. Viz 2 Kor. 12, 16; Řím. 10, 10; 1 Kor. 11, 15 atd.; Jak. 2, 19.

5.

O ozdobě hlasu

Hlaholem kazatele velmi se řeč ozdobuje, jestliže ho případně užívá, aby totiž mluvil:

5.1 Hlasitě, bez násilí však a křiku.

5.2 Pozorně, bez huhnání, zadržání, kašlání, stonání, trhání komat a dvoření jakéhokoli.

5.3 Případně k věci, níž neb výš, spěšněji neb rozvlačněji, jak o čem. „Bez muziky nekaž“, říkával jeden zvláštní muž. Muzika pak má linie, poněvadž noty vzstupují neb sstupují a noty některé jsou krátké, jiné dlouhé, jiné běžné, jiné kvadraty: tak hlas kazatele ne po jedné linii jíti má, čehož kdyby kdo v obecném mluvení užíval, vysmán by byl. Ani jednostejně skákati není slušné, aneb

zase na kvadraty strhovati hlas, než jak jest věc, tak mluvíti.

Emphatica, to jest slova platná, váhu mající, pozoru a spamatování potřebující, vážně a rozvlačně se mluvíti mají, věci žalostné též. Věci pak veeelé vesele, běžné běžněji ať jdou. Po částkách pak takto pozor na to býti má. *Exordium* aby bylo tiché. Propositione, deklaracie a ilustracie prostředním hlasem. Aplikacie pak a zavrírka jádrněji vzníti mají než jiné.

6.

O gestích

Poslední, však znamenitá kazatele ozdoba jest *gestus*, to jest příslušné hýbání těla, kteréž tomu chce, aby na kazatedlnici kazatel neležel, ale stál, ne maňasem a špalkem, ani zase fechtýřem neb kejklířem byl: ale člověkem živým, nábožným, však v věcech žalostných tvář smutnou, v veselých veselou okazoval: o nebi mluvě, vzhůru, o pekle neb zemských věcech, dolů vzhlédal. Tuto mnozí mnohé regule dávají, při aplikování však jich dobře na pozoru se míti sluší. Vůbec známo býti má, že některým samo přirození jakousi líbost dato, aby cokoli činí, milé bylo: jiným pak neštěstí jakés, aby cokoli činí, bylo nepříjemné. V mezích tedy svých každý držeti se má.

Díl čtvrtý

O mocnosti a pronikavosti kázání

Mocnost kázání v tom jest, aby kázané slovo hluboce vážlo v srdcích posluchačů a jimi, kam řečník boží naměřil, hýbalo. Kdo sic hledá, aby věci pěkné přednášel světle a libě, tím samým nemálo myslí posluchačů dosahuje. Avšak zvláštní pozůstávají ještě regule, jak se tím hluběji může pronikat k srdci. Protož i nyní musí šetřiti kazatel, chce-li zumyslně něčeho v úradě svém nezanedbávati, jelikož boží nástroj jest, ostatek pak poroučeti Bohu.

Naměřovati pak má všemi svými kázáními kazatel jako služebník Kristů k tomu, aby posluchačům posloužil:

1. K plnému Boha a jeho čisté pocty milování.
2. K nenávidění satana a jeho klamu a svodu i všelijakého při božích věcech mudrování a všetečných nebezpečných umyslů lidských.
3. K známosti vlastních hříchů a vsudy se nalézající bídné nedokonalosti a z toho k nelíbení se sobě, pyření se před Bohem a ustavičného pokání.
4. K bázni boží a pomst jeho a skrze to k opatrnému chození v povolání svém.
5. K společné lásce a milování všech bližních a konání při nich jak spravedlnosti v neškození jim žádným vymyšleným způsobem, tak milosrdenství (v napomáhání jim, čím můž, a tak k lítosti a necitednosti bíd jejich skutečné).
6. Ku potěšení v Bohu a k veselí ve všech příčinách nadějí milostí boží zde věčné. Což vše chce-li posluchačům mocně do srdce vkládati, toho sedmerého silně šetřiti musí:

1. Aby mluvil písemně.
2. Aby mluvil vážně.
3. Aby mluvil směle, jako z místa božího.
4. Aby po místech k bedlivosti napomáhal.
5. Aby potřebnější věci dobře zaostřil.

6. Aby z pravdy a vlastní citečnosti mluvil.

7. Aby Boha tytýž na pomoc vzýval.

1. První prostředek ku pohybování srdcí, mluvití písemně. Předně tedy, pokud nejvýš možné, ať myslí kazatel, aby kazání jeho vynášena byla slovy a frázami samých Písem svatých i příklady a historiemi týchž Písem, a to pro příčiny dvě:

1) Že tak poroučí Duch boží; a Pán Bůh, posílaje Ezechiele k lidu, řekl: Jdi a mluv jim slovy mámi (Ezech. 3, 4), a k Jeremiášovi podobně (k. 29): Aj vložil jsem slova má v usta tvá. Ukázáno to též figurně onou mastí a kadidlem, kteréž Pán Bůh dal přistrojiti k mazání stánku svého a kněží a k kadění před Hospodinem (2 Mojž. 30). Kdež jim i recept vypsál Pán Bůh, které věci k tomu a v jaké míře a váze bráti se měly, s záповědí, aby v svatyni jiného kadidla neužívali; a naproti toho ne k jinému než k posvátným potřebám pod vyhlazením. Čímž co jiného ukázáno, než že mast mazání srdcí lidských a kadidlo zaněcování zápalů chutných Bohu ne odjinud než z apatěky boží Písem svatých bráno a ne k jinému také slov Písem než k tomu samému užíváno býti má. Protož ne svými, ne Ciceronovými, ne dvorskými nějakými slovy, než Ducha svatého mluvití má, kdož z místa božího mluvití chce. (*Ut jureconsultus sine lege, sic legatus sine autoritate loqui erubescat; multo autem magis theologus sine Scriptura.*) 2) Že žádného mistrovnějšího a mocnějšího řečnování není nad řeč Ducha svatého v Písmích a býti nemůže. Nechť sobě, kdo chce, chutná Ciceronů neboli Demostenů styl, ani jejich však, ani žádného člověka řeč tak hluboko a ostře jako řeč boží nepronikne na věky (Žid 4, 12). Žádný pěknější gramatiky a ozdobnější retoriky, mocnější dialektiky neudělá nad Ducha svatého na věky. Chce-li kdo sličnými lidskými frázemi a připovídkami mluvití, řečnování to v jeho uších se bude stavovati, k srdci neprostopují; protože srdce lidské, ač se v něčem kochá, jímati se však žádnému nedá kromě svému všemohončímu Stvořiteli, zkušeno jest.

Ale proti tomu by někdo říci mohl:

1.1 Slova a fráse Písma jsou tvrdá, srozumitelněji jest posluchačům našimi zvyklými slovy mluvití. Odpověď:

a) A čím jest vina, nejsou-li písemná mluvení posluchačům obvyklá, než kazatelova, kterýž neměl jiného dělati než posluchačům biblí svatou jak v věcech, tak v slovích v známost uvoditi. b) Není to pravé, aby nesvětlá byla písemná mluvení, kdyby se jich případně, a kde potřebí, maličkým vysvětleníčkem užívalo, nic nad ně světlejšího, nic mocnějšího není.

1.2 Říci by někdo mohl: Tak by ani povědění učitelů církve přivoditi neslušelo, ježto často pěkná jsou; nýbrž mnoho jest i mudrců pohanských pěkných povědění, též historií rozličných, které se za příčinami lidem pro poučení neb výstraha připomínati mohou.

Odpověď: a) Odkázáni jsme k Zákonu a svědectví (Izai. 8, 20). Tu dosti je povědění a historií příkladů předivných pravý sklad. Ten rozbíráti a posluchačům ukazovati nejvzdělávanější jest. Co lid prostý ví, kdo byl Cicero neb Seneca? b) Může se pak něco i z Otců i z pohanských knih přiváděti v dvojí příčině: 1) Jedno, když jsou posluchači učení, věcem takovým rozumějící. 2) Druhé, když jsou potřebující potvrzení v pravdě anebo zahanbení. Poslouchá-li zajisté papeženec aneb nedávno obrácený, z Otců může se něco užitečně připomenouti, pro ukázání naší s nimi v učení jednomyslnosti. Pakli poslouchá někdo zarytý v hříších, může se něco od nectností pohanakých z pohanských knih připomenouti a říci: To hle pohané smyslili neb činili. Zastyďmež se, my křesťané. Tak citovati pohany učí sám Kristus (Mat. 6, 7; k. 12, 42; Skut. 17, 28, Tit. 1, 12).

2. Druhý prostředek ku pohybování srdcí, mluvíti vážně. Totiž kazatel musí mluvíti vážně, uctivě, s bázni a s třesením, protože velikého pána legacií velikou spravuje. Nebo počíná-li sobě kdo v kázání drze a bujně, potřásá-li kadeře a vynáší-li vášně své, mluví-li duchem panským neb rychtářským, jako by na robotu rozkazoval, tuchne ihned v posluchačích nábožnost, a tím samým, co vzdělati měl při nich, kazí uctivost k Bohu a slovu jeho: co pak kaziti měl, vzdělává, zatvrdilost srdce a zhrdání Bohem a jeho

napomináním. Dobře onen, když tázán byl, která by nejpřednější ctnost teologa byla, odpověděl: Pokora. Co druhého? Pokora. Co třetího? Pokora předce. Nynější teolog by snad odpověděl: Pěkně se má frizírovati, a bujně kráčeje, po udech se obzírati, jak na něm šaty stojí. Že je to prý mores pěknou paroku míti. Kristus ale snad neměl, hanba kněžím, poněvadž jsou náměstkové jeho. Snad by to lépe masopustníkům přistalo aneb činohráčům. Ale: Pokorný zajisté a tichý duch Kristů vládne lidskými srdci. pýcha a drzost jen plaché lidi činí. Protož kazatel dověrnost k slovům svým při posluchačích vzdělávati musí, což správi, jestliže se přičiní, aby tomu posluchači rozuměl, že on při všem všudy šetří obojího pravidla, i víry, i lásky. Víry ne jiní, než přednášeje to, v čem jest neproměnitelná a jistá vůle boží, lásky ne k jinému cíli než k jejich spasení všem všudy směřuje. Tomu porozurml-li posluchač, nebude moci tak snadno vyhnouti, ale dá se jíti ku poslušenství. Co jináče vypadne, to kazatel Bohu poroučeti musí.

3. Třetí prostředek k hýbání srdci lidskými mluvíti směle. Totiž kazatel mluvíti musí, ne jako u lidí sobě něco jednáje, ale směle a jako z místa božího, dekrety a usudky jeho vyhlašuje. Následovník zajisté má býti Kristů, kterýž mocně konal poselství své a učil cestě boží, nepatře na osobu člověka (Mat. 22, 16). Čehož na apoštolích a prorocích příklad: a to slove *parrhesia*, kteréž naprosto užívati musí, l kdo dílo kazatele konati chce. Sic kdo choulostivý jest a lidských převrácených soudů neb potracení přízní se bojí, ten nechť sobě to slyší, co Jeremiášovi řekl Bůh: Mluv k nim, cokoli já přikazuji tobě, a nelekej se jich, abych tě nesetřel před obličejem jejich (Jer. 1). Tak hle chce Bůh udatné míti posly své, a ne bez příčiny. Nebo jak se mluví, tak se posluchačů chytá, mocně-li mocně, mdle-li mdle. Nebo mluví-li kazatel, jako by sám tomu nedověřoval, nedověřuje i posluchač, a jaký byl, tak zůstane. Pakli sobě kazatel mocně počíná v Bohu, podvrácí tím všelikou vysokost zpínající se proti umění božímu a jímá všelikou mysl v poddanost Kristu (2 Kor. 5). Protože tím povolné v povolnosti utvrzuje, neustavným rozpakováním vyráží, zarputilé v pak urputností zahanbuje. Avšak tá smělost své meze a cíle míti musí, v oznamování lidem výstupků jejich a pohrůzek musí býti smělý, v napominání pak a žehrání krotký a lítostivý býti musí, sumou z místa božího všechno poručiti musí. Od osoby pak své

všecko pokorně dělati a lidí skrze tichost a dobrotivost Kristovu (2 Kor. 1) prositi mají, aby se smířili s Bohem (2 Kor. 5).

4. čtvrtý prostředek k hýbání srdcí lidskými, kde potřeba, k bedlivosti napomáhati. Když kazatel na něco užitečného přijde, což by chtěl, aby buď všickni, neb někteří posluchači dobře k srdci pustili, dobře jest na tom se pozastaviti a jak k bedlivosti, tak k spamatování napomenouti. Nebo když se hodinu mlurví, nemůž posluchač všeho ani spamatovati, ani co potřebnějšího sobě vybrati. Nebo i pobožnému posluchači někdy mysl jinám zaběhne, že se čistého leccos přeslechne, protož kazatel povědom jsa, když na něco jádrného přichází, má dělati:

NB. Selah. To pak děje se takto:

4.1 Umlknutím, až by posluchači, proberouce se, očí i očí nastavili. Protož kazatel šetřiti musí, aby ne lecdež, třebaš prostřed řeči, zatna se, mlčel, jakž bývá, když neví, co mluvíti, a tím ne pozdvihování, než skloňování hlav působí. Ale kde řeč jíti má, aby šla, umlknutí pak místo NB. bylo posluchačům.

4.2 Oznaméním, že něco pilného jest před rukama, k čemuž formule mohou býti tyto: Tuto znamenejte. Dejte pozor na tato slova. Rozvažte, prosím, co praví Duch svatý. A přepěkného slova nakloňte uší (k slyšení). Kristus užíval té formule: Kdo má uší k slyšení, slyš! U Izaiáše 1, 2: Slyšte, nebesa. 5 Mojž. 3, 21: Slyšte to, všickni národové. 1 Král. 22, 28: Slyšte, všickni lidé.

4.3 Zopětováním po druhé i po třetí slova neb povědění, kteréž by rád posluchačům do srdce vpravil. Příklad Gal. 1, 8. 9; Izai. 28, 10. 13; Žalm 92, 10; Žalm 124, 1. 7.

4.4 Schvalováním slov posluchačům tímto neb jiným způsobem: Tato slova napište sobě na srdce! Povědění toto dobře sobě zapamatujte k hodině pokušení neb smrti. Povědění toto místo latinky s sebou vezměte domou a učte jemu dnes dítky své i čeládku svou. Složtež to, prosím, na poklad a opětuje je sobě několikrát.

5. Pátý prostředek k hýbání srdci, zaostřovati, kde potřeba. Zaostřování to obzvláště se k tomu vztahuje, když kazatel příklad nějaký, co se s kým sběhlo, připomíná, buď že z přítomného textu jest, neb odjinud, aby užíval *hypotyposi*, *apostrophe*, *prosopopoeias*.

Nebo čím více k přítomné věci proniká, tím více k tomu, co odtud vyvésti strojí, srdcí nahybá. O hypotyposi při třetím dílu povědmo, že jest živé malování něčeho, co se dalo. Kdo tedy podobného co činil neb trpěl, před oči jej posluchačům jako živého stavětí sluší a potom říci: To hle tehdáz činil neb mluvil Bůh, neb tento a tento, nyní to též mně, tobě a jiným praví. Ty jsi ten David, Manasses, tebe také trestati bude, nepřestaneš-li toho. To též skrze *apostrophén* býti může: Pouč nás milý svatý David, Job příkladem svým, cos ty v uzkostech činil? Tys se odevzdal Bohu a jemus poručil cesty své. Item, může býti *per prosopopeiam*: Jak kdyby nyní živ byl Abraham, David, Petr, Job, co by řekl, jistě trestal by tvrdost naši. „Já jsem se v pokušení takto choval“, řekl by Abraham; „Já takto“, řekl by David; Job; „Ač jsem padl, však jsem hned zase povstal.“ Sumou, všady můž živý kazatel *prosopopeiam* dělati, i osobám, i věcem, jak by samy tu stojíc kázaly, napomínaly, vystříhaly, prosily, těšily, přivlastňuje Bohu Otcí, Kristu, Davidovi, Absolonovi, Jidášovi, hluchému neb slepému uzdravenému: Mne, mne za příklad mějte, ó smrtešní lidé, co se stalo se mnou, téhož na sebe čekejte! Item stromům, kamením, vodám, jako: Tento strom (Mat. 21) vystříhá nás příkladem svým, chceme-li prokletí ujíti, abychom bez ovoce nikdy nebývali, neb kdo ví, kdy Pán přijde, aby přihlédl a ovoce požádal. Tak od hříchů vystříhaje, aby se jich ani v skrytě žádný nedopouštěl, mohl by říci: Půda pod námi, stěny okolo nás praví: „Nehřeš, člověče!“ Vidíme. Suk z dřeva praví: „Já na pomstu volati budu.“ Kámen ze zdi praví: „Já toho potvrzovati budu.“

Užitečná jest také věc, aby sobě kazatel z Písem zhlédal řeči lidí kořících se, prosících od Boha milosti, děkujících, trpících a též v osobách jejich aby užíval. Ku příkladu: Když k modlitbám přistupuješ, říkej s Abrahamem „Prach jsem a popel, avšak se pokouším s Pánem svým mluvit.“ Stíhá-li tě svědomí tvé, neříkej s Kainem „Větší jest hřích můj“, ale s publikánem „Bože, buď milostiv!“ Chť-li by někomu k trpělivosti v kříži posloužití, rci: „Hospodin jest, nechť učiní, co se vidí jemu.“ K vděčnosti napomínaje, rci: „Nuže, pozdvihněmež s Davidem hlasu i srdce a rceme „Ej duše má, oslavuj Pána svého.“

6. Šestý prostředek k hýbání srdcí, z pravdy a z vlastní citedlnosti

mluviti. Platné a nevyhnutelné toto jest: K čemu kdo jiných nakloniti chce, že sám prvé v tom býti musí, tak aby z pravdy a vlastní citedlnosti mluvil. Chce-li nakloniti k milování Boha, aby prvé láskou k němu sám zazžen byl: pakli k ošklivení hřícha některého, lakomství, opilství, ošemetnosti, aby sám v sobě prvé a u sebe dobře jej zošklivený měl. Chce-li rozveseliti, sám musí vesel býti; pakli rozkvíliti, sám bolest míti musí. To zajisté přirozené jest, že kdo něčím hnouti chce, sebou prvé hnouti musí; kdo někoho něčemu chce naučiti, jemu to více příklady než slovy ukazovati musí. Tak Kristus Pán sám začal nejprv činiti, potom jiné učiti. (Skut. 1, 1) a svatý Pavel Tita napomenul, aby sebe samého ve všem dával za příklad (Tit. 2, 7). Protož Nazianzenus dobře řekl, že kněz nečině tak, jakž učí, levou rukou staví a pravou boří. Nebo zkušené jest, že kněz více příkladem než slovy vzdělává. Protož není-li kazatel sám v sobě živý a rozhorlený, živé a horlivé věci jak bude mluviti? Nebo co komu není v srdci a z srdce, nemůž než neplatné býti, a byť i jakkoliv křiklavě řečnovati chtěl, ba i řečnovati; nevidí-li se toho v pravdě při něm, nebude se to nic posluchačů chytati, nýbrž k horšímu to poslouží, totiž aby kazatele za člověka lehkého poznávali a k zhrdání řečmi božími příčinu sobě brali. Protož toho povážiti má kazatel, chce-li mocně kázati, aby příkladný byl ve všem a bez uhony; chce-li kázáním posluchače rozhorliti, aby sám nejprv horlivostí srdce naplnil; chce-li těšiti, aby potěšení plný byl; chce-li v zármutku vésti, aby sám v srdci bolest měl; chce-li na hříchy žehrati, aby se sám sobě nejprv nelíbil. K čemuž cesta tato jediná jest, aby kázati se stroje, sám sobě nejprve kázal, a k čemu jiným posloužiti chce, sobě nejprv posloužil; tak od srdce k srdci slovo boží snadno procházeti bude.

7. Sedmý prostředek pohybování srdcí vzývati tytýž Boha. Jímá se i tak lidských srdcí slovo tím hlouběji, když se kazatel tytýž k Bohu obrací, od něho mluvenému slovu moci a požehnání žádaje, a to bývá takto:

a) Hned při počátku řeči před *exorcium*, jakž známěj.

b) Po propositii buď vždycky, jakž někteří kazatelé mají obyčej, anebo toliko když nesnadný artikul k vykládání přichází, aneb se věc, na níž mnoho záleží, přednášeti má, tu se *votum*, totiž vinš aneb vzývání Boha, platně přidává.

Formule. K tomu tyto a těm podobné jsou: Pán Bůh, k jehož slávě tyto věci se mluvíti budou, nastrojíš srdce, uši i jazyk náš, abychom i mluvíti, i přijímati to mohli, což se k jeho slávě a nám k spasení mluvíti bude. O lásce kázati maje, říci mohu: Bůh, kterýž láska jest, vylejž nyní svou lásku v srdce naše, abychom jí zazřeni jsouce, láskou naplněná srdce odsud domu odnésti mohli! Amen.

c) V aplikaci leckdes jako při naučení: Dej Bůh, abychom při této pravdě stáli byti do smrti! Při výstraze: Pán Bůh rač dáti, abychom se tohoto i jiných hříchů vystříhati mohli! Při napomínání: Dejž, Bože, abychom tomu mohli zadosti činiti! Příkladové toho v prorockých a apoštolských kázáních jsou hojná.

d) V závěrce buď obyčejné: K čemuž nám dopomáhej! Nebo: Já jsem kázal, ty, ó Duchu svatý, zapečeť slova svá v srdcích všech nás! Amen.

Jak napomínati mocně

To o prostředcích veřejných k hýbání srdcí. Jak pak již obzvláště napomenutí, trestání a potěšení formulovati, aby k srdci pronikala, znamenati sluší.

Napomenutí z božího slova děje se křesťanům:

1. K milování Boha nade vše.
2. K dokazování milosrdenství k bližnímu.
3. Ku pokání.
4. K stálosti v dobrém.

K milování Boha dohánějí lidi tři věci: 1) Krása jeho. 2) Spříznění, kteréž s ním máme. 3) Dobrodíní jeho. Co pěkné, to přirozeně k tobě tíhne srdce, již pak nic ušlechtilějšího, krásnějšího, blahoslavenějšího, divnějšího nad Boha bytí nemůže. Nebo cokoli dobroty, krásy, líbeznosti v tvořích jest, to vše jen stín toho, co jest v Bohu. Za tím přirozené jest, abychom přátely své krevní milovali. Bůh jest nejbližší přítel, v němž živi jsme, hýbeme se i v bytu trváme, bližší jest nás nežli my sami sebe: jest Otec náš přemilý právem stvoření i znovuzrození. Přirozené jest také, abychom toho, kdo nám dobře činí a na kom nám co záleží, milovali. Žádný pak více nečiní nad Boha toho, a i něho plynou nám i přirození darové: život, krása, síla; i nabytí: umění, moudrost a šťastný v čemkoli prospěch; i tělesní: pokrm, nápoj, oděv, pokoj

a bezpečně bydlení; i duchovní: slovo boží, známost pravdy, svoboda v náboženství, víra, nový rod; i minulá, i přítomná, i budoucí dobrodiní, kteráž kde potřebí, vyčítati a zveličovati se mají, aby srdce lidská v milování božím rozněcována byla.

K milosrdenství a lítosti k bližním slouží se lidem: Předně, zveličováním bídy lidské, zvláště osoby některé. Druhé: ukazováním, že bídný ten jest náš přítel a bratr, a z též krve pošlý, touž krví vykoupčený, v též u Boha, ne větší-li vážnosti. Třetí: hypotyposi Krista, jeho před očima malovati, jako by sám tu stoje almužny a slitování udu svému žádal, odplatu hojně zde i věčně slibuje.

Ku pokání lidí dohánějí tyto věci:

1. Jádrné ukazování, jací bychom býti měli a jací jsme, jaká to před očima božíma ošklivost: *per similia*.
2. Ukazování hříchu tíže.
3. Ukazování hněvu božího proti hříchům, a to *per exempla*.
4. Ukazování dobroty boží, kterýž nám pokání a milosti své přeje. A tu se *hypotyposes* dělati mají. Jak jest láskavý Bůh Otec, jak Kristus! Item jak proroci, jak apoštolé ku pokání zovou.
5. Předstírání pohrůžek nekajícím a tu *hypatyposis*, jak nekajícím v den soudný bude.

K stálosti v dobrém a bázni boží děje se napomenutí mocně:

1. Hypotyposi muk Kristových, kteréž vystáti musil, nás z márného obcování vykoupiti chtěje.
2. Hypotyposi vševědounosti božské, kteráž se na všechno dívá jasně (Žalm 119). Že Ducha svatého v sobě máme, jehož rmoutiti, ovšem odháněti nesluší, nebo jest to nebezpečné. Příklad David, Žalm 51.
3. Bůh s sebou žertovati nedá (Žalm 6). Hřeší-li kdo po přijaté milosti dobrovolně, bída mu (Příslov. 1; Žid. 6 a 10)!

Jak trestati mocně

Trestání a zehrání aby hluboce vážlo, toto dvě působí:

1. Zveličování hříchů, a co z nich pochází.
2. Hypotyposi pokut, které přijdou, nenapraví-li se.

Aby pak trestání při posluchačích ne zjitření a zdráždění (jakž bývá, nebo nedůtklivý jest vřed neduhů lidských), ale zahanbení a napravení přinášelo, tyto věci tomu napomáhají:

1. Aby ne na osoby, než na hříchy žehral. Nebo zjevně zahanbovánu býti těžká věc jest a teměř nesnesitelná, poněvadž se to zdá, že ten jen vášeň a choutku provodí. Protož se to tak okrocovati má, aby sám ten, koho se dotýče, v svědomí je uhodnouti mohl. Pěkný této prozřetedlnosti na Kristu příklad (Mat. 11, 6).
2. Aby na hříchy žehral, ne na společné lidské nedostatky a poklésky. Činí to někteří, že ledco posluchačům odrhují, o větší věci třebaš nic neříkají. A o těch Kristus řekl, že komáry cedí a velbloudy požívají, což snadně posluchače uráží, a říkají: Co pak sám anjel jest? A tu teprv na jeho činy tím lepší pozor dají a je tak zase opálají.
3. Aby žehral, ale neštípal, to jest užíval ne nějakých jízlivých, než pokorných, prosítebných, tužebných slov. Může říci: Ach moji posluchači, nečínítež toho, Bůh hledí a hněvá se, litujte sami sebe, nedražte proti sobě hněvu božího, nestavějte za hřbet těchto pohrůzek božích. Item lítost svou kazatel nad tím provésti může, že toho zastávati nemůž. Já tomu co říci nevím, změnití toho nemohu, ani dáti někomu jiného srdce, než co pak Bůh někdy řekne. A prosím vás pro slávu boží, pro spasení naše, mysltež, co za tím stojí!
4. Obmekčuje také domluvu, jestli kazatel sám sebe vpojímá: Zabanhěmez se tuto, kdož jsme takoví. Tak Chryzostomos: Já tuto na sebe sám naříkám, sám sebe soudím, sám sebe tresci; kdo slyší, nechť hledí, co o sobě sám také smysliti má.
5. Jestliže v osobě nepřítomného na hříchy žehře, jakož na Kainovu zoufalost, Jidášovu nevěru, Petrovu drzost.
6. Jestliže ne v osobě sám, než v osobě Kristově, neb apoštola, neb proroka žehře: Ne já to pravím, ale Pán. Nechť slyší, kteří sobě v tom povědomi jsou, ne mne, ale Písmo.
7. Jestliže slušnou, střednou omluvu činí, proč to mluvil: Já bych nesměl toho hříchu ztěžovati a tak často odrhati, kdyby mne nenutila má povinnost, přímý rozkaz boží, příklad proroka a apoštola a nebezpečnoství spasení našeho. Pomůž-li to komu ku pokání, pochválím Pána Boha, pakli nic, já očistím duši svou.

8. *Communicatio* také napomáhá: Sudťe sami, není-li to ošklivý hřích, zvyk; sudťe, sluší-li k tomu mlčeti.
9. Ovšem pak přidává-li osvědčování k posluchačům lásky, aby rozuměli, že to ne z hněvu a vášně, než z horlivého jich milování činí (2 Kor. 4).

Jak potěšovati mocně

Potěšování bídnych mocné jest, jestliže kazatel:

1. Štědrost a jistotu slibů božích (v jaké kdy příčině jest) dobře v mysl vkládá.
2. Jestliže příklady jiných svatých, kteří podobné věci trpěli, pilně před oči staví.
3. Jestliže *hypotypotice* následujícího potěšení a slávy, kteráž pobožných v nebi očekává, velikost ukazuje, anobrž že i zde rozvlažení po těžkostech milé jest.
4. Že bezbožní také mají svá trápení, za nimiž ještě jiná horší trápení stojí. A protož že lépe jest tuto trpěti, kdež i potěšení (aspoň vnitřní) předce proměšuje, i všecko to v nevypravitedlnou radost proměnití se musí. To všecko k textu a potřebě posluchačů specifikovati sluší a buď na nemoc, chudobu, sirobu, protivensství od lidí, neb potěšení, neb smrt táhnouti musí a bez užitku nebude.

Jak mocně zavíratí

Mocně se zavírá kázání, když kazatel:

1. Znenadála, jako by uťal, přestane, a to třeba v největší horlivosti.
2. Ušlechtilé něco, čehož prvé v traktaci slyšáno není, po stvrzení všeho sumovně vynese buď povědění nějaké, neb příklad, neb podobenství.
3. Když horlivě k modlitbám napomene.
4. Ale nejvíc, když se uměle a vroucně Pánu Bohu pomodlí, i tu hned s lidem, i doma sám potom Boha, aby co ve jménu jeho vsáto a vštípeno jest, zalíval a požehnání dával, poníženě a pokorně s plnou důvěrností požádá.

Modlitba služebníka církevního

Ó Ježíši Kriste, kníže pastýřů, biskupe náš svrchovaný, kterýžs mne

nehodného v počet služebníků a pastýřů také pojítí ráčil, oveček svých krví tvou vykoupených částečku k pasení mně svěřiv. Tys, Pane, Petra, beránky své jemu svěřiti maje, po třikráte, miloval-li by tebe, se tázal, načež i já s Petrem se ohlašuji: Miluji, Pane Ježíši, ty víš, že miluji, hotov jsa pro tebe a ovečky tvé ne jen práci vynakládati. ale i tu duši vydati. Víš, Pane, vnitřnosti mé, zkus srdce mého, přepal ledví má a poznej, žeť jsem já, služebník tvůj, činiti všeho, co mítí chceš, žádostivý. A není-li v čem umysla dosti buď sprostného, neb celého, neb horlivého, i to při mně naprav, doplň, rozněť pro milosrdenství své. Však jsem pak tvůj, Pane Ježíši, a tvé dílo dělám: tvůj také zůstati a tvé dílo prospěšně dělati žádám. Než bez tebe, Pane Ježíši, nic nemohu, jakože ty sám vysvědčil a já to poznávám. Protož ó neopouštějž díla svého, pokorně prosím, kterézs při mně, ve mně a skrze mně dělati začal. Dej mi věrným býti v domě tvém a bedlivým i snažným v práci tvé, abych ostal bez zahanbení, když přijdeš a počtu požádáš. Rád chci dělati všechno, můj Pane Ježíši, cokolis poručil a poroučíš, ale mdloby své a nestatečnosti se lekám. Nebo mám já strážným býti lidu tvého, sám člověk dřímavý a zraku proti tak mnohým nepřátelům duchovním příliš mdlého jsa? Mám býti pastýřem ovcí tvých, sám pastvy a stráže ustavičně potřebuje? Mám býti vůdcím a učitelem dítek tvých, sám dítě jsa? Mám býti světlem světa, já, kterýž v sobě sám tak mnoho mrákot vidím a cítím? Mám býti solí před porušením jiné hojící, já sám porušený a pokažený člověk? Mám býti sloupem železným v domě tvém a zdí měděnou v městě tvém, já hlina, prach a popel? Ach smiluj se, Pane Ježíši, nestačujit' já těmto věcem, sám ty to ve mně a skrze mne dělati musíš, jestliže dělati mám: jinak nic nebude, před nebem i zemí se osvědčují. Avšak věrnýs ty, kterýž osvědčil, že moc tvá v nemoci lidské se dokonává; toť mně těší. Protož mám-li býti sloupem, podpírej mne, abych neklesl; mám-li býti solí, i sol mne ohněm kříže a ostrostí jakýchkoli, nedbám; cvič mne sobě, jak sám chceš, jen abych zmohl a umřel ve mně a skrze mne v jiných náказu hřícha. Mám-li býti svící jasně hořící v domě tvém, i dodávej mi sám světla rozumnosti a přilívej oleje daru Ducha svého. Mám-li býti vůdcím a učitelem dítek tvých, sám ty mne za ruku veď a poučuj vždycky, abych v ničem nezblouda a jiných v blud neuvedl; mám-li býti strážným lidu tvého, střež ty mne sám napřed, abych zmařen nebyl, pro milosrdenství tvé. Mám-li naposledy ovce tvé pásti, sám ty pastev života dodávej. Nebo jestliže ty ruky své odvírati a pastev dobrých a pramenů vod živých nám ukazovati nebudeš, kdež bych já to bral, odkud

to opatřil? Budiž tedy ty sám všechněm nám všechno, aby tvá samého byla u všech a ze všeho čest, z tebe, skrze tebe a k tobě ať plyne všechna plnost darů potřebných, kteréž pro nás v tobě složil Otec. Ó moudrosti věčná, vyučuj nás! Ó světlo věčné, osvěcuj nás! Ó Ježíši, věčný boží Synu, církve hlavo, Pane a Bože můj, Vykupiteli můj, biskupe můj, veď, teď, spravuj, chtěním dobrým i mocí daruj! Konej i dokonej započaté při mně milosrdenství, pas i spas mne s lidem tvým na věky. Amen.

Přijmi, Jezu Kriste, pokorná vzdychání poníženého sluhy svého a nepohrdej tím, kdož se žádá líbiti tobě a mnohé získati tobě a napomoci jako mdlá nádoba slávy tvé. Ó přijmi mysl, oblib žádost, potvrď chtění, požehnej věrnému usilování a rci na to v svatém svém nebi: Amen. Amen. Amen!

Appendix

Particulae numerandi

Nejprv. 1. Za tím. 2. K tomu. 3. Nad to. 4. Přes to. 5. Dále. 6. Až naposledy.

Formule transitionum

Až potud o prvním.

Abychom k tomu, což nejpřednějšího jest, přistoupili.

Již zatím jiná věc k rozjímání nám se podává i v těchto slovích.

Již samých slov poslyšme. Jakž toho i to potvrzuje.

Zatím dále nás vyučuje. Zatím podává.

Nyní, což zatemněleji napřed pověděl, světle vyjádřuje.

Obzvláště pak tuto posouditi sluší.

Ale dále nás vede apoštol.

Mezi tím musíme se i při tomto zastaviti.

Když jsme porozuměli z toho... za tím považme.

Ale ó bychom k tomu, což za druhý artikul položeno jest, přistoupili.

Čemuž bychom lépe vyrozuměli, vizme, co dále v textu následuje. Co pak to.

což jinde apoštol.

Formulae transitionum in applicationes, per quas ex improviso ad applicationem veniaatur. Tuto máme příčinu, bychom nahlédli sami k sobě.

Ale zasedněme s sebou na počet, jak se podlé toho chováme.

Oplakání hodná jest nevděčnost lidská této milosti boží. Což tedy říci o těch, ježto...

Toto pak nejen pro ony řečeno jest, ale i pro nás: Ty jsi ten David, ten Job...

Tebe Pán Bůh bude trestati aneb milovati, jestliže tak chovati se budeš.

Když vidíme cizí neštěstí, hledme se...

Tuto hled' potěšení, kdož potěšení potřebuješ...

Přesladvá jsou slova táto, kdybychom uměli jich užívati.

Na toto boží zaslíbení můžeme bezpečně spoléhati.

Jestliže tomu tak jest, jakž jinak není, kudyž tedy my na to přicházíme, abychme tak špatnou důvěrnost k jeho otcovství měli? – Příčina.

98 Zpráva a naučení o kazatelství

Ale nyní svět, aby lichva hříchem byla, nechce.

Ještě teď hle hlas boží (Ezech. 18, 13).

Formulae adhibendae in occupationibus Mohl by však někdo ne bez příčiny se ptáti... Ale tuto jest (suopter) otázka.

Mohlo by tu nějaké pochybování na mysl přijíti.

Což tedy díme k tomu?

Že pak někteří mní...

Nechť tuto žádny na tá myšlení nepřichází...

Jestliže se pak komu zdá, že to neb jiné proti tomuto učení čelí, že odporne jest to povědění... že se nesrovnává s tím, což jinde Kristus dí: že tento smysl poráží...

Aniž to námi hýbati má, že apoštol jedině dí.

Si confutatio falsi subjungatur veri dogmatis confirmationi, sic:

Odtud se poráží blud těch, kteříž...

Vidí se, jak těžce bloudí...

Jak se s pravdou nesrovnává, což Antikrist...

Ne nasnadně již každý souditi může, jak daleko od pravdy se uchyluje, což...

Vystříhejmež se tedy bludův...

Pročež přebídně se mýlí, kteříž...

Nedejte se, nejmilejší, přemluviti!

Formulae consolandi

Potěšujmež se tuto.

Ku potěšení slouží.

Jak rozkošného potěšení nám podává tento text.

Neníť ukřácena ruka Páně (Izai. 59, 1).

Přijmiž každý a připusť k srdci toto potěšení, aby doufánlivě s Davidem říci mohl: Hospodin můj spomocník... (Žalm 118, 6). Může tedy každý z nás říci s Davidem: Bych i v stínu smrti chodil, nebudu se báti (Žalm 23).

Nevypouštějmež z myslí povědění Kristova: Blahoslaveni chudí... Kohož jeho břemeno a kříž hnete, obrať se k Bohu s Davidem.

Vide consolationem Rom. 8, 34 ad finem.

Formulae objurgandi

Prosím vás, nejmilejší, pročež se křesťany nazýváme?

Prosím, pomněte na pohrůžky božské!

Formulae exhortandi

Na sobě to obraťme, nejmilejší, co praví Pán.

Ale tuto nejen na Židy musíme obracet; i k nám se vztahuje, nám mluví prorok:

Přestaňte zle činiti a učte se dobře činiti.